

KÜTAHYA GEDİZ VE YÖRESİ AĞZI

(Yüksek Lisans Tezi)

Seçil BİBER

Kütahya - 2010

T. C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÜTAHYA GEDİZ VE YÖRESİ AĞZI

Danışman:
Doç. Dr. Bilâl AKTAN

Hazırlayan: Seçil BİBER

Kütahya – 2010

Kabul ve Onay

Seçil Biber'in hazırladığı "Kütahya Gediz ve Yöresi Ağzı" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2010

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Bilâl AKTAN (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Atilla BATUR		
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güneş		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kütahya Gediz ve Yöresi Ağzı” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

../.../2010

Seçil BİBER

Özgeçmiş

6 Kasım 1983 yılında İçel ili Mersin ilçesinde doğdu. İlkokulu Barbaros İlköğretim okulunda 1994 yılında bitirdi. Ortaokulu 1997 yılında Bahçelievler Ortaokulunda bitirdi. Lise öğrenimini Mersin Hacı Sabancı Lisesinde 2000 yılında tamamladı. 2006 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2007 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans programından mezun oldu.

ÖZET

KÜTAHYA GEDİZ VE YÖRESİ AĞZI

BİBER, Seçil

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilâl AKTAN

Ekim, 2010, 148 Sayfa

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan, geçmişte yaşanan olayları bugüne, bugünkü olayları da yarına aktaran en önemli araçtır. Dil, aynı zamanda kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen bir yapıya sahiptir. Bu gelişim sürecinde dilin şekillenmesinde, toplumların içinde bulunduğu durumlarda etkin rol oynar. Dilin alt birimleri olan lehçe, şive ve ağız da bu süreçle birlikte oluşmaktadır. Bu araştırmada, Gediz yöresinde ağız incelemesi yapılmış ve bu yöreyle yazı dilimiz arasındaki ses, şekil farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın örneklemini Kütahya'nın Gediz ilçesine bağlı, nüfus yapısına göre seçilmiş toplam on beş köy oluşturmaktadır. Araştırmadaki incelemeler, bu köylerdeki kişilerle görüşme yapılarak ses kaydı alınan on beş metne dayanmaktadır. Bu derlenen metinler, çevriyazı sistemi esas alınarak fonetik yazıya aktarılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında Kütahya ili ve Gediz ilçesinin tarihi, ekonomik, turizm ve sosyal durumu ele alınmıştır. Birinci bölümde, ses bilgisi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Türkçedeki şekil bilgisi ele alınıp Gediz yöresindeki örnekleri gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde de, derlenen metinler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gediz, Ağız, Ses, Şekil, Kelime Bilgisi.

ABSTRACT**GEDİZ AND LOCAL ACCENT STUDIES****BİBER, Seçil****Master, Postgraduate, Turkish Language and Literature Main Science Branch****Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Bilâl AKTAN****October, 2010, 148 pages**

Language is the most important tool which makes communication and it deals the past events or present events to the past events. At the same time, Language has a construction that lives and advances in its own rules. In the process time, living conditions of societies enact in language forming. The sub-units; dialect, idiom, accent are formed in this process, too. In this investigation, an accent study was made in Gediz and the shape, sound differences about this local accent and our writing language are exposed.

The village and society which is chosen as its ethnical shape belongs to Kütahya-Gediz form the sample of the investigation. The studies of this investigation were made by interviewing these villagers and are based on 15 texts. These collection texts are loaded to phonetics writing by basing on “transcription system”.

In the introduction part of the study, the historical and social status of Kutahya Province and its one of the towns, Gediz, were examined. In the first chapter, language and its sub-fields were focused on.

In the second chapter, the phonological characteristics of Turkish Language were studied and some examples from Gediz were provided.

In the third chapter, in the third chapter, collected texts were presented.

Key Words: Gediz , Accent, Sound, Shape, Information of Vocabulary.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GEDİZ AND LOCAL ACCENT STUDIES.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇEVİRİYAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ	xii
KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1. SESLER.....	16
1.2. ÜNLÜLER	16
1.2.1. Uzun Ünlüler	18
1.2.1.1. Hece Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler	19
1.2.2. Geniz Ünlüleri	20
1.2.3. İkiz Ünlüler	21
1.2.4. Kısa Ünlüler.....	22
1.3. ÜNLÜ UYUMLARI	22
1.3.1. Yabancı Kelimelerde Ünlü Uyumları	23
1.3.2. Ünlü Uyumunun Bozulması.....	24
1.4. UYUM DEĞİŞMESİ	25
1.5. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ.....	25
1.6. ÜNLÜ DÜŞMESİ.....	27
1.7. ÜNLÜ TÜREMESİ.....	27
1.7.1. Ön Türeme	28
1.7.2. İç Türeme.....	28
1.7.3. Son Türeme	28
1.8. ÜNSÜZLER	29
1.8.1. Ön Ses Ünsüzleri.....	31

1.9. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	32
1.9.1. Ön Türeme	32
1.10. ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ.....	33
1.11. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ.....	33
1.12. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	33
1.12.1. Tonlulaşma.....	34
1.12.2. Tonsuzlaşma.....	34
1.12.3. İç Seste Sızıcılaşma	34
1.13. AKICI ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER:.....	35
1.14. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ	36
1.14.1. İlerleyici Benzeşme	36
1.14.2. Gerileyici Benzeşme	37
1.15. YER DEĞİŞTİRME	37
1.16. HECE KAYNAŞMASI.....	38
1.17. HECE YUTUMU.....	38
1.18. ÜNSÜZ DÜŞMELERİ	38
1.18.1. İç Seste Ünsüz Düşmesi	39
1.18.2. Son Seste Ünsüz Düşmesi:	40

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İSİMLER	42
2.1.1. Hâl (Durum) Ekleri	42
2.1.1.1. Tamlama Durumu (İlgi Hâli - Genitif Hâli)	42
2.1.1.2. Yalın Durumu (Nominative).....	43
2.1.1.3. Belirtme Durumu (Yükleme Hâli - Accusative).....	43
2.1.1.4. Yönelme Durumu (Yaklaşma - Dative)	43
2.1.1.5. Bulunma Durumu (Kalma Durumu - Locative)	44
2.1.1.6. Çıkma Durumu (Ayrılma / Uzaklaşma - Ablative)	44
2.1.1.7. Vasıta Durumu (Instrumental)	44
2.1.1.8. Eşitlik Durumu (Ecvative)	45

2.1.1.9. Yön Gösterme Durumu (Direktive).....	45
2.1.2. İsimlerde Çokluk.....	45
2.1.3. İyelik Ekleri.....	46
2.1.4. Aitlik Eki.....	47
2.1.5. Soru Eki.....	47
2.2. YAPIM EKLERİ	47
2.2.1. İsimden İsim Türeten Ekler	48
2.2.2. İsimden Fül Yapan Ekler.....	48
2.2.3. Fülnden Fül Yapan Ekler.....	49
2.2.4. Fülnden İsim Yapan Ekler.....	49
2.3. ZAMİRLER.....	50
2.3.1. Kişi (Şahıs) Zamirleri.....	50
2.3.2. DönüŖlülük Zamiri	53
2.3.3. İşaret (Gösterme) Zamirleri	53
2.3.4. Soru Zamirleri	56
2.3.5. Belgisiz (Belirsizlik) Zamirler(i).....	56
2.4. SIFATLAR.....	56
2.4.1. Niteleme (Vasıflandırma) Sıfatları	56
2.4.2. Belirtme Sıfatları.....	57
2.4.2.1. İşaret Sıfatları.....	57
2.4.2.2. Sayı Sıfatları	57
2.4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	57
2.4.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	58
2.4.2.2.3. ÜleŖtirme Sayı Sıfatları	58
2.4.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları.....	58
2.4.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları	58
2.4.2.3. Soru Sıfatları	58
2.4.2.4. Belgisiz (Belirsizlik) Sıfatlar	59
2.5. ZARFLAR.....	59
2.5.1. Yer -Yön Zarfları	59
2.5.2. Zaman Zarfları	59
2.5.3. Durum (Hâl) Zarfları.....	60
2.5.4. Azlık - Çokluk (Miktar) Zarfları.....	60

2.5.5. Soru Zarfları.....	60
2.6. FİİLLER.....	60
2.6.1. Kişi Ekleri	61
2.6.2. Fiil Kipleri	63
2.6.2.1. Haber (Bildirme) Kipleri.....	63
2.6.2.1.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman (-mİş)	63
2.6.2.1.2. Görülen (Kesin) Geçmiş Zaman (-DI)	64
2.6.2.1.3. Şimdiki Zaman [-(I)yor]	64
2.6.2.1.4. Gelecek Zaman (-EcEk).....	65
2.6.2.1.5. Geniş Zaman [-(A)-r].....	66
2.6.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri	66
2.6.2.2.1. Emir Kipi.....	67
2.6.2.2.2. Şart Kipi (-sA)	67
2.6.2.2.3. İstek Kipi (-A)	68
2.6.2.2.4. Gereklilik Kipi (-mElİ)	68
2.7. EK FİİL	69
2.7.1. Hikâye Birleşik Zaman	69
2.7.2. Rivayet Birleşik Zaman	70
2.7.3. Şart Birleşik Zaman	71
2.8. BİRLEŞİK FİİLLER.....	71
2.8.1. Kurallı Birleşik Fiiller.....	71
2.8.1.1. Yeterlik Fiili -(y)Abilmek	71
2.8.1.2. Tezlik Fiili -(y)Ivermek	71
2.8.1.3. Sürerlik Fiili -Ekalmak, -Edurmak, -Egelmek, -Ekoymak, -Egörmek	72
2.8.1.4. Yaklaşma Fiili -Eyazmak.....	72
2.8.2. Yardımcı Fiillerle Oluşmuş Birleşik Fiiller	72
2.9. FİİLİMSİLER	73
2.9.1. İsim-Fiiller.....	73
2.9.2. Sıfat-Fiiller.....	73
2.9.3. Zarf-Fiiller.....	73
2.10. EDATLAR.....	74
2.10.1. Gösterme Edatları	74
2.10.2. Birliktelik veya Vasıta Bildiren Edatlar	75

2.10.3. Denkleştirme Edatları	75
2.10.4. Son Çekim Edatları.....	75
2.11. BAĞLAÇLAR	76
2.12. ÜNLEMLER	76
2.12.1. Seslenme Ünlemleri	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİNLER

3.1. CEBRAİL KÖYÜ.....	78
3.2. GÜRLEK KÖYÜ	83
3.3. PINARBAŞI KÖYÜ.....	86
3.4. YELKİ KÖYÜ.....	88
3.5. YENGÜNEY KÖYÜ	89
3.6. POLAT KÖYÜ.....	90
3.7. FIRDAN KÖYÜ	94
3.8. YUMRUTAŞ KÖYÜ	101
3.9. AKSAKLAR KÖYÜ.....	102
3.10. YUNUSLAR KÖYÜ	105
3.11. ABİDE KÖYÜ	106
3.12. ÇELTİK KÖYÜ	109
3.13. ESKİ MUHİPLER KÖYÜ.....	112
3.14. YAĞMURLAR KÖYÜ	114
3.15. AKÇAALAN KÖYÜ	116
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	119
SÖZLÜK.....	122
KAYNAKÇA.....	128
DİZİN	130

ÇEVİRİYAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ

a

ă kısa a

â kapalı a

ā uzun a

à yuvarlak a

b

P patlamasını kaybetmiş olduğu için b' ye yakın duyulan p (b - p arası)

c

ç

d

T patlamasını kaybetmiş olduğu için d' ye yakın duyulan t (d- t arası)

e

ě kısa e

ē uzun e

f

g

ğ art damak g' si

K patlamasını kaybetmiş ön damak k'si

Ķ patlamasını kaybetmiş alt damak k'si

h

ı

ī uzun ı

î kısa ı

i

ī uzun i

j

k

ķ art damak k'sı (k - g arası).

l

m

n

ñ genzel ön damak n'si

o

ō uzun o

ö

ō uzun ö

p

r

s

ş

t

u

ū uzun u

ü

ū uzun ü

v

y

z

KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ

a. Kısaltmalar

A : a, e

Ar : Arapça

bkz. : bakınız

c. : cilt

çev. : Çeviren

DLT: Divanu Lugati't Türk

DTCF: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Ed. : Editör

Far. : Farsça

İng. : İngilizce

km² : kilometrekare

krş. : karşılaştırmız

KYA : Kütahya ve Yöresi Ağızları

s. : sayfa

S. : Sayı

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

sor. : soruşturma

m: metre

MTA : Maden Tetkik Arama

mm: milimetre

m²: metrekare

m³: metreküp

TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)

TD : Türk Dili

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb. : ve benzeri

Yay. : yayınları

yy : Yüzyıl

b. işaretler:

- : fiile bağlanmayı gösterir

+ : isme bağlanmayı gösterir

(Ø) : şekil olarak kaybolmuş, düşmüş.

(ı) : ulama işareti

(...) : metinde anlaşılmayan yerler

(?) : Bilinmiyor.

(_) : Hece düşmesi.

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan Kütahya'nın Gediz ilçesi hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1-KÜTAHYA İLİ VE GEDİZ İLÇESİNİN TARİHİ VE SOSYAL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan Kütahya, bilinen tarihi içinde Hitit, Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Germiyanogulları ve Osmanlı Dönemi uygarlıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne ulaşmıştır. Kütahya ili sınırları içinde kalan topraklarda yerleşen ve adı bilinen en eski halk Hitit'lerdir. Buna rağmen çevredeki arkeolojik buluntular ilin yerleşim tarihini çok daha eskilere, ilk çağlara değin götürmektedir. Kütahya için kesin bir kuruluş tarihi verilememekle birlikte; Hitit metinlerinde geçen Assuva tarihiyle ilgili IV. Tuthaliya (M.Ö. 1256-1220) yıllıklarına dayanarak M.Ö. II. Binin ortalarında kurulduğu söylenebilir. Kütahya, bugün de işletilen zengin maden yatakları dolayısıyla tarihin her devresinde ilgi görmüş, bu sayede geniş ticaret yollarına sahip olmuş, hızla gelişmiştir. Malazgirt Zaferi'nin ardından XI. yüzyılın sonunda Türk uygarlıklarıyla tanışan Kütahya, Germiyanoglu Beyliği'ne başkentlik yapmış olup Osmanlı Devleti bu topraklar üzerinde kurulmuştur (<http://www.kutahya.gov.tr/tarih.asp> 2010). Görüldüğü gibi yerleşim tarihi çok öncelere giden Kütahya, geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir kültür şehridir.

Eski kaynaklarda, sikke ve yazıtlara göre Kütahya'nın antik dönemdeki adı "Kotiaion" olduğu söylenmektedir. Ünlü Antik Çağ Coğrafyacısı Strabon bu adın, "Kotys'in Kenti" anlamına geldiğini belirtmektedir. Kotys, Trakya'da yaşayan Odrisler'den olup, Romalılar'ın M.S. 38'de Anadolu'ya gönderdiği bir komutanın adıdır. Kütahya Müzesi'nde bulunan bir sikkede bu ad "Koti" olarak geçmektedir. Kütahya adı, eskisine benzetilerek Türkler tarafından verilmiştir (<http://www.kutahya.gov.tr/tarih.asp> 2010).

Kütahya'nın kuruluş tarihi tam olarak tespit edilemese de, kaynaklardan anlaşılacağı üzere; Kütahya'nın Ezop'un doğduğu memleket diye ün kazanmış olması buranın kuruluşunun MÖ VI. yüzyıla uzandığı anlamına gelmektedir (Kocaman, 2006: 16).

Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bölgede, önce Hitit ve Friglerin yaşadıkları; daha sonra Kütahya'nın Roma'nın Asya Eyaleti sınırlarına dahil edildiği M.S 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu (Bizanslılar)'nda kaldığı

tespit edilmiştir. Kütahya, bu dönemde Bizanslılar için Önemli bir piskoposluk merkezi olmuştur (Uzunçarşılı, 1932: 7). Anadolu Selçuklu Devleti kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah 1078'de şehri ele geçirmiştir. 1097'de Haçlı saldırısıyla Bizans'ın eline geçen il, 1182'de Selçuklular tarafından geri alınmıştır. 1186'da II. Kılıçarslan, ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştırdı Kütahya Gıyasettin Keyhüsrev'e düşmüş, çıkan karışıklık ve kardeş kavgaları yüzünden 1196'da tekrar Bizanslılara geçmiştir. Son olarak 1233 yılında Alâeddin Keykubad zamanında Anadolu Selçuklularına kazandırılmıştır. 1277'de Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla Kütahya ve yöresi Germiyanogluna verilmiştir. Kütahya, 1381 yılında Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'un çeyizi olarak Osmanlılara geçmiş ve buraya damadı olan Yıldırım Beyazıt vali olmuştur (Varlık, 1974: 65).

1429'da Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın oğlu II. Yakup'un vasiyeti ile Osmanlılara geçen Germiyanoğlu'nun merkezi olan Kütahya, bu dönemde bir sancak merkezidir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında şehzade Bayezid için Kütahya şehzade sancağı olmuş, daha sonra sancak beyi olan II. Selim Kütahya'dan saltanata gelmiştir (Uzunçarşılı, 1975: 679). Denilebilir ki Kütahya, XIV. yy'da Germiyanoğulları Beyliğinin başkenti, Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi ve şehzadelerin (Yıldırım Bayezid ve II. Selim) valilik yaptığı kent olarak Osmanlı tahtının staj yerlerindedir. 1451'de Anadolu Beylerbeyliğinin merkezi olan, ünlü seyyah Evliya Çelebi'nin de memleketi olan Kütahya, Osmanlı sarayına gelin verdiği II. Yakup Bey'in kız kardeşi Devlet Hatun'un sayesinde sürekli İmparatorluğun himayesini görmüştür. Kütahya'dan yetişen çok sayıda bilim adamı ve sanatkâr, şehzadelere hocalık yapmıştır. Bu durum, saray kültürünün Kütahya'da da yaşanmasını sağlamıştır. (Varlık, 1974: 14)'a göre de, Kütahya XIII. yüzyılın sonunda ve XIV. yüzyılın başlarında ilim bakımından zengin bir şehirdir. Germiyanoğullarının sarayları birer ilim merkezi olmuştur. 1867'de Hüdavendigâr Vilayetine bağlı bir sancak merkezi olan Kütahya, 8 Ekim 1923'te vilayet olmuştur.

Kütahya'nın Milli Mücadele tarihimizde çok önemli bir yeri vardır. Cumhuriyetimizin kurulması için verilen bağımsızlık mücadelesinin en önemli safhası Kütahya il sınırları içerisinde yaşanmıştır. 17 Temmuz 1921 tarihinde Yunan işgaline uğrayan Kütahya, Türk ordularının 26 Ağustos 1922'de başlattığı Büyük Taarruzla kesin zafer elde etmiş, sonsuza kadar yaşayacak Türkiye Cumhuriyetinin temelleri burada atılmıştır. Büyük önder Gazi Mustafa Kemal "Ordular İlk Hedefiniz

Akdeniz'dir İleri" emrini Dumlupınar ilçesinde vermiştir (<http://www.kutahya.kultur.gov.tr> 2010).

Osmanlı Devletinin temellerinin atıldığı Kütahya ilinin 12 ilçesi vardır. Bunlar; Tavşanlı, Simav, Gediz, Altıntaş, Emet, Hisarcık, Dumlupınar, Aslanapa, Domaniç, Çavdarhisar, Pazarlar, Şaphane'dir.

Gediz'in kimler tarafından, ne zaman kurulduğu konusundaki bilgiler net olmamakla beraber Frigler tarafından M.Ö. 1000 ile 700 yılları arasında kurulmuş olması ihtimali ağır basmaktadır.

Antik çağda Gediz, "Kadoi" veya "Kadi" adını taşıyordu. Bu günkü Eskigediz'in binlerce yıl önce göl olduğu rivayet olunmaktadır. Gediz çayı bu göle akmaktaydı. Kadi halkı Gediz kayasının göle bakan tarafında merdivenler oluşturarak bu göle ulaşırlardı. Yine inanışa göre bir gün şiddetli bir deprem neticesinde bu kaya ikiye ayrıldı, gölün suları da açılan bu yarıktan akararak kayboldu. Bunların doğruluğu tartışılmakla birlikte, bugün hala oradaki merdivenlerin varlığı, bunların bittiği yerde kayıkların bağlandığı demir halkaların bulunması, ayrılan iki kayanın, birleştiği takdirde birbirini tamamlayacak şekilde durmaları, anlatılan ve inanılan bu olayları doğrulayacak niteliktedir.

M.Ö 676 yılında Kafkaslardan Anadolu'ya gelen Kimmerler batıya doğru giderek Frig Ülkesini işgal ettiler. Böylece Kadi (Kadoi) şehri de bunların himayesine girdi. Bu arada Batı Anadolu'da gittikçe güçlenen Lidya Devleti vardı. M.Ö 607 yılında Lidyalıların Kütahya ve Kadoi yöresini işgal etmeleriyle Gediz Lidya topraklarına katıldı. Lidya hâkimiyeti M.Ö 546 yılında Perslerin bu bölgeyi ele geçirmelerine kadar devam etti.

M.Ö 334 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender Anadolu'yu girerek Persleri yaptığı savaşta bozguna uğrattı. Bu tarihten itibaren Kadi ve çevresi Büyük İskender'in hâkimiyetine girmiş oldu.

Eski Çağda Kadi şehrinin hâkimiyeti sürekli el değiştiriyordu. Büyük İskenderin ölümünden sonra imparatorluğu parçalandı ve birçok küçük devletçiklere ayrıldı. Bu dönemde Kadi şehri bazı küçük krallıklarca yönetildi. M.Ö 2. yüzyılın 1. yarısında Romalılar doğuya doğru ilerleyerek Makedonya'yı ele geçirdiler. O sırada Kadi Bergama krallığının toprakları içindeydi. Bu krallığın Roma'ya bağlanmasıyla Kadi'de M.Ö 133'ten itibaren Romalılar dönemi başlamış oldu. 1000 yıldan fazla süre Roma döneminde Kadi bir site devleti şeklinde yönetildi. Romalıların gücü ve ekonomik anlamda zenginliği sayesinde Kadi

canlı bir şehir haline geldi. Şehir devleti olan Kadinin kendi kanunları ve parası bulunuyordu. Bu dönemde Kadi de olimpiyat oyunlarına benzer bazı yarışmalar bile yapılmaktaydı. M.S 395'te Roma imparatorluğu ikiye ayrılınca Kadi Doğu Roma'nın toprakları arasında kaldı. Doğu Roma imparatorluğu sonraki Bizans ismiyle anılmaya başlandı.

Kadi Bizanslılar döneminde bir piskoposluk merkezi olarak o dönemde önemli şehirlerden biri oldu. Bizans döneminde şehirde birçok yapılar yapılmış olmasına rağmen günümüze bunlardan pek fazla bir şey kalmamıştır. Şehrin Türklerce fethinden sonra eski dönemden kalan bazı parçalar yapı malzemesi olarak kullanıldı. Selçukluların 1071'de Malazgirt'te Bizanslıları yenerek zafer kazanmaları küçük Asya'da (Anadolu) yeni bir dönemin başlayacağını ilk işareti gibiydi. Sürekli yapılan Türk akınlarıyla Bizans sarsılmaya başlanmıştı. Sonunda Selçuklu Türklerinden Süleyman Şah İznik'i alarak bir devlet kurdu. Kadi de böylece Türk idaresiyle tanışmış oldu. Fakat Kadi şehri Haçlı seferleri sırasında Türkler ile Bizanslılar arasında sürekli el değiştirmiştir. Selçuklu Sultanı Alâeddîn Keykubat Kütahya'yı 1233'de kesin olarak topraklarına kattı. 1283 'de Selçuklular Kütahya'yı Germiyanlı aşiretine yurt olarak verdiler. 1300 de ise I.Yakup zamanında Germiyanogulları beyliği kuruldu. I.Yakup Bey Kadi'nin fethi vazifesini komutanlarından Umurbey'e verdi. Gazi Umurbey Bizanslılarla yapılan şiddetli çarpışmalardan sonra Kadiyi fethetti. Türkmenler Kadi'ye (Gedos) demeye başladılar. Şimdi kullanılan Gediz ismi de buradan gelmektedir. Germiyanlılar yeni fethettikleri bu şehre ve çevresine birçok Türkmen Aşiretlerini yerleştirerek burayı bir Türk şehri haline getirdiler. Esnaf kuruluşu olan Ahiler de şehirde yerlerini almışlardı. Şehrin imarında yeni mahalleler kurulmasında Ahiler önemli rol oynadılar. Germiyan Beyi Süleyman Şah kızı Devlet Hatunu Osmanlı Şehzadesi Yıldırım Bayezid ile evlendirdi. Kızının çeyizi olarak Emet, Simav ve Tavşanlıyı Osmanlıya verdi. Gedos'u vermeyişi buranın stratejik öneminden kaynaklanmaktaydı. Germiyan Beyi II.Yakup Bey Süleyman Şah'ın verdiği toprakları geri alabilmek için harekete geçti. Kütahya'yı aldı. Yıldırım Beyazıt ise Kütahya'yı gelerek şehri tekrar Osmanlılara kazandırdı. II.Yakup Beyi tutsak alarak bütün Germiyanlı topraklarını Osmanlılara bağladı. Böylece Gedos 1290'da Osmanlılara katıldı. Fakat II.Yakup Bey hapsedildiği kaleden kaçarak Timur'a sığındı. Ankara savaşından sonra Timur tarafından II.Yakup Bey'e eski toprakları geri verildi. Böylece tekrar Gedos Germiyanlıların eline geçti. Fetret döneminde Gedos bazen Karamanoğullarının eline geçti. Germiyanogulları beyliği Osmanlı Hükümdarı Çelebi Mehmet'in Karamanlıları yenmesinden sonra rahatladılar. II.Yakup Beyin erkek evladı

olmadığı için ölümünden sonra topraklarını Osmanlılara bırakmak istedi. Bu isteğini Edirne'ye giderek Osmanlı Padişahı II.Mehmet'e ilettili. Geri döndükten bir süre sonra öldü. Onun ölümüyle beyliğin toprakları Osmanlılara katılınca Gedos da kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girmiş oldu.

Osmanlı döneminde Gedos büyüme ve gelişmesini sürdürdü. Bir tarım ve ticaret merkezi haline geldi. Bu dönemde şehrin adı Gedus şeklinde söylenmeye başlandı. Osmanlı döneminde Gedus'a bir de mimari eserler yapıldı. Bunlar arasında Sunullah Çelebi Külliyesi, Gazanfer Ağa Camisi ve hamamı sayılabilir.

Kütahya'lı ünlü seyyah Evliya Çelebi 1671'de Gedus'a gelmiş ve Seyahatname adlı eserinde Gedus'un özelliklerinden bahsetmiştir. Gediz 1698-1820 yılları arasında soyodalıkla idare edilmiştir. Bu dönemde Gedüs'ün başına Zalim soyodular geldi. Fakat bunlar Osmanlılarca cezalandırıldılar. 1820'de bu voyvodalık sistemine son verildi. Gedüs ismi zamanla Gediz'e dönüştürüldü.

Gediz 1845'de Uşak'a bağlı bir nahiye oldu. 1851 yılında ise Kütahya sancağına bağlı bir kaza haline getirildi. 1866 yılında Gediz'de ilk Belediye teşkilatı kuruldu. Gediz 19.yüzyılın ikinci yarısında başlayan bir felaketler dönemi geçirmiştir. 1920'li yıllara kadar süren bu dönemde yangınlar, depremler, seller, salgın hastalıklar ve kıtlıklar birbirini kovaladı.

Balkan ve I.Dünya Savaşı dönemlerinde Gediz birçok evladını cepheye gönderdi. 1915'de çok büyük bir yangın yaşandı. Koca şehirde bir iki cami ile 20 civarında ev kalmıştı. Şehrin yeniden inşasında önce halkın bir kısmı civar köylere göçtü. Şehir tekrar inşa edilince tekrar geri döndüler. I. Dünya savaşından sonra İtilaf devletleri ülkemizi işgal etmeye başlayınca buna gösterilerle halk tepkisi Gediz'de yükseliyordu. Gedizliler Redd-i İlhak cemiyetini kurdu. Daha sonra Sivas'ta kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Cemiyetine katıldılar. Bütün savunma çabalarına rağmen 29 Ağustos 1920 günü Yunan İşgaliyle karşı karşıya kaldı. Yunan işgali dönemi 2 yıl sürdü. Bu dönemde Gediz Yunan mezalimi altında kaldı. 30 Ağustos 1922'de Yunanlılar yenilerek birliklerinin büyük bir kısmını kaybedince Gediz'deki Yunan birlikleri şehri 31 Ağustos 1922 de terk ettiler. Ertesi gün 1 Eylül 1922 sabahı beşinci süvari kol ordusu Gediz'e girdi. Böylece Gediz düşman işgalinden kurtuldu. Cumhuriyet döneminde Gediz her alanda gelişmesini sürdürdü. Ancak uzun dönemler olumsuzluklar yaşayan Gediz'in gelişmesi çok zaman aldı. 1940-1950 yılları arasında Gediz'de büyük bir değişim yaşandı. Şehrin alt yapısı büyük ölçüde yenilendi.

Sokak aydınlatmaları sağlandı. İmar faaliyetleri hız kazandı. 1941'de Millet bahçesi kuruldu. Bağcılığın gelişmesi amaçlanmıştı. 1944 yılında Gediz'de bir deprem yaşandı. 1945'te yaşanan sel felaketinde üç kişi öldü. Pek çok ev yıkıldı.

1946'da ilk ortaokul açıldı. 15 Haziran 1950'de Gediz elektriğe kavuştu. 28 Mart 1970'te yaşanan Gediz depremi 1086 kişinin ölümüne yol açtı. Deprem Gediz'de büyük bir yıkıntıya sebep oldu. Bakanlar kurulu kararıyla Gediz'in yeniden inşasının şimdiki Yeni Gediz'in olduğu yerde yapılması kararlaştırıldı. Üç ay gibi kısa bir sürede Yeni Gediz'in inşasının büyük bölümü tamamlandı. Ertesi yıl halkın büyük bölümü Yeni Gediz'e taşındı. Gediz'in imarı 1973'e kadar devam etti. 2000 yılında yapılan sayıma göre 20.521 olan nüfusuyla Gediz bugün alt yapı meselesini çözmüş, Kütahya yolunun yapımının tamamlanmasıyla daha da gelişecek olan bir şehrimizdir (<http://www.kutahya.kultur.gov.tr> 2010).

2-GEDİZ EKONOMİSİ

2.1. Gediz'de Hayvancılık

Gediz'in doğal yapısı ve bitki örtüsünün zenginliği, hayvancılık için uygun olmasına karşılık, hayvancılık istenilen seviyede değildir. Özellikle küçükbaş hayvancılık, geleneksel yöntemlerle yapıldığından hayvanlardan alınan et ve süt miktarı olması gerekenden azdır. Gediz'de doğası gereği koyundan çok keçi üretimi yapılır. Gediz'in dağlık coğrafyasında kekikle beslenen hayvanların lezzeti tüm çevrede ünlüdür. Küçükken kısırlaştırılan erkek keçi, oğlak ve çepişden yapılan sırik kebapları, Gediz'in en ünlü ziyafet yemeğidir. Yine bu hayvanların etlerinden yapılan Gediz Güveci de çevrede haklı bir üne sahiptir. İyi bir planlama ve etkili bir tanıtımla bu lezzetlerin Gediz dışında da tadılması sağlanabilir. Bundan 30-40 yıl öncesine kadar Gediz'de, Gencer Bayramı adı altında küçükbaş hayvan panayırı kurulurdu. Tellallar ana caddelerde var güçleriyle bağırarak bayramı şöyle duyururlardı;

"Akik gibi kebab, bürümcek gibi yufka ile ve inek memesi gibi büzgülü üzümü ile gelecek hafta cuma günü Gencer Bayramı var!"

Gencer'in Farsça'da "hazine" anlamına gelen "genç" sözcüğünden türetildiği sanılmaktadır. Kökleri Ahilere kadar uzanan bir gelenekten gelen Gencer Bayramının "Zenginlik Bayramı" anlamında kullanıldığı kesin gibidir. Gerçekten de Gencer Bayramı, Gediz'de küçümsenmeyecek boyutta bir ekonomik canlanmaya yol açar, üreticinin yanı sıra

tüketicinin de yüzü gülerdi. Çünkü üretici emeğini karşılığını alır, tüketici ise aldığı hayvandan kışlık kavurma ve yağ gereksinimini karşıladı.

Gediz Belediyesi'nin zaman içinde unutulup giden bu eski geleneği, çağdaş bir anlayışla yeniden hayata geçirmesi, Gediz ekonomisi ve sosyal yaşamına yeni bir renk ve hareketlilik getirmiştir.

Gediz'de son yıllarda yüksek verim alınan büyük baş hayvan yetiştiriciliğine olan ilginin giderek artması, ilçede bir süt ve süt ürünleri sektörünün doğuşuna zemin hazırlamıştır.

2.2. Gediz'de Sanayi

Gediz nüfusunun temel geçim kaynağının tarım olmasına karşın, ilçede kimya, mobilya, tarım, inşaat ve madencilik alanlarını kapsayan sanayii kolları da oldukça gelişmiştir. Petrole dayalı kimya sanayii dalında Ambalaj ve Gapsan sanayii fabrikaları, Gediz'in ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Ambalaj Sanayii Fabrikasında, tarım, inşaat, mobilyacılık sektörü ve endüstrisinde kullanım alanı bulan çift katlı kartonplast levhalar üretilmektedir. Gapsan'da da başta tarım ve inşaat olmak üzere, geniş bir alanda kullanılan plastik boru üretimi yapılmaktadır. Gediz İplik Mensucat Sanayii ve Soylu Kendir Fabrikaları tarıma dayalı sanayii dalındaki üretimleriyle Gediz'in ekonomi dünyasında öne çıkan kuruluşlardır. Gediz'de inşaat sektörüne ürün sunan iki fabrikadan biri Yapışan, diğeri ise Gökkırsan adları ile faaliyetlerini sürdürüyor. Egzoz, kalorifer kazanı, soba imalathaneleri, oto onarımı, dokuma ve un sanayii gibi küçük sanayii kollarında faaliyet gösteren kuruluşlar da, Gediz'in ekonomik kalkınmasına katkıda bulunuyorlar (www.gedizihl.com, 2010).

2.3. Gediz'de Madencilik

Gediz'de madencilik denince ilk akla gelen linyit kömürü işletmeciliğidir. Gedizlinin maden kömürü ile ilk tanışması 1924 yılına rastlar. Saz Köyü'de kömürün izlerinin bulunmasıyla birlikte araştırmalar yoğunlaştırılmış. Sazköy - Gökler hattının geniş bir kömür havzası olduğu ortaya çıkarılmıştı. 1940'lı yıllara değin kömür üretimi son derece kısıtlı olarak yapıldı. Kurulan maden şirketleri aracılığı ile Gediz'de madencilik sektörünün modern anlamda faaliyete geçmesi, 1948 yılında başladı. O yıl ilk ana damara ulaşılan yıldır. Açılan ilk ocaktan çıkarılan kömür, 6000 kaloriye sahip, nemsiz ve uzun alevli olma özellikleri ile işletmecilerin yüzünü güldürmüş ve geleceğe dönük umutları artırmıştı. Gediz

kömür havzasında ikinci işletme 1955 yılında açıldı. Üretilen kömür iç piyasada büyük ilgi gördü ve Gediz'de ulaşım sektörünün doğuşuna zemin hazırladı. Kömür taşıyan kamyon sayısının hızla artması şoför ve muavinlik mesleğinin Gedizli gençler arasında en popüler meslek haline gelmesine yol açtı. Madencilik taşımacılığı, taşımacılık da, oto tamirciliğini doğurmuştu.

Artık Gediz'in kaderi değişiyordu...

O güne kadar tarım, inşaat, küçük ticaret ve zanaatkârlık dallarından başka çalışma alanı bulamayan gençlerin önüne, çalışabilecekleri üç ayrı alan birden açılıvermişti. 1970-1980'lere gelindiğinde nakliye kamyonlarının sayısı 700'e, maden ocaklarında çalışan işçi sayısı ise 2500'e ulaşmıştı. Madencilik Gediz ekonomisinin lokomotifi olmuş, ticaret alabildiğine canlanmış ve halkın yaşam standardı yükselmişti. Ancak ne yazık ki, madencilik sektörü kazanımlarını yeni yatırımlara yöneltemedi. Daha önceki yıllarda ticaret ve konservecilik dallarında faaliyet gösteren sektör, ne kendi teknolojisini yenileyebildi, ne ürettiği kömürü kok yapımına uygun olduğu halde kok kömürüne dönüştürebildi ve ne de, Gediz'de kurulabilecek bir fabrikada enerji olarak tüketmek için proje üretebildi. Oysa kok kömürü üretimi, bir ara hayata geçirilmiş olumlu sonuç alınmasına karşın, uzun ömürlü olamamıştı. Gediz'de bir çimento fabrikasının kurulup kurulamayacağı tartışmaları da, proje aşamasına bile ulaşmadan unutulup gitti.

İşte tam bu noktada, Gediz madenciliğini derinden etkileyecek olan, özellikle büyük kentlerin hava kirliliği sorunu patlak verdi. Şehirler kış geldiğinde nefes alamıyor, adeta boğuluyordu. İnsan sağlığını tehdit eden tehlikenin boyutları karşısında içlerinde Gediz kömürünün de olduğu kömür türlerinin soba ve kaloriferde yakıt olarak kullanılması yasaklandı. Şehirlerden sonra fabrikalar da kömür alımını durdurunca, üretilen kömür elde kaldı. Madenciler, işçiler, nakliyeciler, oto tamircileri ve bunlarla ticari ilişkisi olan esnaf çevrelerinde büyük bir hayal kırıklığı yaşanmaya başlandı.

Önce işçilerin büyük bir bölümü işini kaybetti. Sonra kamyoncular... ve sonra sıra oto tamircileri ve esnafa geldi. Gediz'de göç tersine döndü, kamyonlar birer birer elden çıkarıldı. Krizin boyutları çok büyüktü. Üç bini aşkın ailenin bu krizden etkilendiğini söylersek, Gediz gibi küçük bir kasaba için bunun ne anlama geldiğini anlamak daha kolay olur.

Gediz'de linyit kömürü dışında antimon yataklarının da olduğu eskiden beri biliniyordu. 1966-1970 yıllarında yapılan araştırmalar sonunda, Dereköy'de 364.000 ton,

Göynük ve Çukurören'de ise 924.000 ton antimon rezervinin olduğu anlaşıldı. Cebrail Köyü'ndeki tesislerinde ürettiği antimon cevherini işleyen Metsan, kömür işletmeleri dışında üçüncü madencilik kurulu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (www.gedizihl.com, 2010).

3-GEDİZ' İN TURİZM DEĞERLERİ

3.1.Eskigediz

1313 yılında yerleşime açılan Eskigediz, pek çok kez yangın, sel, deprem gibi afet yıkımına uğrasa da bugün büyüleyici mistik havası ve tarih kokan mimari dokusu ile ülkemizin seçkin tarihi kentlerinden biri olarak ziyaretçilerini bekliyor.

Eskigediz bu sıra dışı kimliği ile pek çok bilim adamının adeta bir uğrak yeri haline gelen yapılan akademik çalışmalar sonunda da, kentsel, doğal ve arkeolojik sit alanı kapsamına alınmış Kadoi kenti kalıntılarının bulunduğu Asarardı Bölgesi, ikinci ve üçüncü yer arkeolojik alan olarak korunmaya alınmıştır. 111 adet yapı, kentsel sit ve mimarlık örneği olarak seçilmiştir. Bu konudaki çalışmalar halen sürmekte ve bu sayının en az iki katına çıkması beklenmektedir.

Bunun yanında 10 çeşme, 11 cami, 4 köprü, 3 çamaşırhane, 1 suyolu, 1 su kemeri, 1 su deposu ve askeri binalar da aynı kapsamda koruma altına alınmıştır. Hacı Baba Köyü'ndeki mezarlık içindeki türbe ile Akçaalan Kasabası'ndaki Karadonlu Cihan Baba Türbesi de dinsel ve kültürel değerler olarak koruma altına alman, ata yadigârı yapılar arasındadır.

Bugün Eskigediz, Gedizliler'in adeta canlı fotoğraf albümü gibidir. Çünkü onların her sokakta, her evde her çeşme ve camide yaşanmış ve belleklerine kazınıp silinmeyen bir acı gizlidir. Gedizli olmayanlar içinse burası, tarih ve hüznün kokan; bir açık hava müzesidir adeta. Bir antik çağ ustasının elinden çıkan bir yapıtın, bin yıl sonra, bir Türk ustanın eli başka bir yapıya can verişini gözleyebilir, antik Kadoi kentine ait buluntuları görüp dokunabilirsiniz. Topçu Kayası'ndan her şeye rağmen ayakta kalabilen bu bahtsız kenti kanyonun sıra dışı vahşi güzelliğini kuş bakışı izleyebilir, kentin ve Gediz Çayının sesini dinleyebilirsiniz.

3.2.Murat Dağı

Denizden yüksekliği Kartaltepe'de 2312 metreye ulaşan Murat Dağı, Gediz'in doğusunda yer alır ve ilçeye 30 km uzaklıktadır. Gür bir orman örtüsü ile kaplı olan dağ,

Antik Çağ'da Tanrıça Kybele'nin kutsal mekânı idi. Daha sonra Hıristiyanlığın dini merkezlerinden biri olan kutsallık niteliğini devam ettirdi.

Çok zengin bir bitki çeşidinin yetiştiği Murat Dağı bu yönü ile de dikkati çekme özellikle ilkbahar ve yaz mevsimlerinde şifalı ot meraklılarının akınına uğramaktadır.

Özetle Murat Dağı, hem tarih araştırmacıları, hem de doğa bilimcileri ve meraklıları gerçek bir araştırma alanıdır. Dağın insanları çeken bir diğer özelliği ise, büyüleyici güzelliğinin yanı sıra, yazın kavurucu sıcaklarındaki serin havası ve içimine doyum olmayan soğuk kaynak sularıdır.

Günümüz yaşam tarzının karmaşık ilişkileri, insanları bedensel ve zihinsel yorgunluğa sürükleyerek strese yol açıyor. Stresle başa çıkmanın en iyi yolunun, doğa ile bütünleşmeli geçtiği de, otoritelerce kabul ve destek görüyor. Yayla turizmi diye, adlandırılan bu tür bir dinlenme için Murat Dağı, eşi bulunmaz bir örnek oluşturuyor. Dağda, Gediz Belediyesi'nce işletilen villa kamping tipi konaklama ve sosyal tesisleri çağdaş bir anlayışla hizmet sunuyor.

Murat Dağı, aynı zamanda bir termal turizm merkezi olmasıyla da yurt çapında haklı bir yere sahiptir. (Bakanlar Kurulunun 18 Mart 1987 gün ve 11608 sayılı kararı) dağın 1450 m yüksekliğindeki kaplıcanın 1975-1976 yıllarında yapılan jeolojik ve hidrolojik etüdü sonuçları şöyle açıklanmıştır:

22,63 lt /sn debide su üretimi olan kaplıca suyu

34 -42,5 derece sıcaklık üretmektedir.

Kaplıca suyunun kimyasal analizi:

%93,88 milival sülfatlı

%77,20 milival magnezyumlu

%21,46 milival bromürlü

1.48 mg/lt ve radyoaktif(2300 PC'/h) ayrıca metabolik asit (5.26 mg/lt) içermektedir. Kaplıca suları romatizma, deri, kadın hastalıkları, sinir ve kas yorgunluğu ile sinir hastalıklarına şifa olmaktadır (<http://www.kutahya.kultur.gov.tr> 2010).

3.3. Ilıca Kaplıcası

Gediz'in sahip olduğu ikinci termal turizm merkezi Ilıca'dır. Ilıca, Gediz-Simav karayolu üzerinde ve denizden 940 metre yüksekliktedir. Gediz'e sadece 18 km uzaklıktaki Ilıca, çam ormanları ile kaplı doğal yapısı ve 40-85 derecelik şifalı suları ile ünlüdür. 1987'de Bakanlar Kurulunca termal turizm merkezi ilan edilen kaplıcanın, suları kimyasal açıdan sülfat, bikarbonat, sodyum, magnezyum ve meta borik asit içerir. 2806 mg/lt eriyik minareli değere sahip kaplıca sularının romatizma, mide, bağırsak, böbrek ve idrar yolları, eklem ve kireçlenme hastalıklarına şifa olduğu belirlenmiştir.

Kaplıca Gediz Belediyesi'nce işletilen modern konaklama ve sosyal tesisleri ile on iki ay boyunca hizmete açıktır.

3.4. Gediz'in Piknik Alanları

3.4.1. Çamlı Çeşme

Mihrioğlu Dağı, Gediz'in en ünlü anıt ağaçlarından biri olan yaşlı bir karaçama ev sahipliği yapar. Yaşını kimsenin bilemediği bu karaçam, sert kuzey rüzgârlarının etkisiyle sadece bir yöne doğru büyümüş ve ortaya insanda hayranlık duyguları uyandıran güzellikte bir çam ağacı görüntüsü çıkmıştır. Daha sonra Mihrioğlu Ailesi bu çam ağacının altına bir çeşme yaptırınca, çam ile çeşmenin adı birlikte anılır oldu.

Çamlı Çeşme eski Kütahya-Gediz karayolu üzerinde, Eskigediz'de 7 km uzaklıkta, çevreye hâkim bir tepe üzerindedir. Burası, özellikle yazın kavurucu sıcağında esen serin rüzgârları, doyumsuz manzarası ve çeşmesinin soğuk suyu ile ünlüdür. Bundan yarım yüzyıl öncesinin bayramlarında, otobüsler buraya Çamlı Çeşme Seferi düzenlerdi. Çamlı Çeşme günümüzde de kendisine bir değişiklik yaratmak isteyenlerin uğrak yeri olmaya devam etmektedir.

Çamlı Çeşme Piknik Alanı'nın sırlarla dolu bir geçmişinin olduğu pek bilinmese de, bu alanın Antik Çağ'da bir Roma yerleşimi olduğu, çevrede bulunan pek çok antik yapı kalıntısından anlaşılmaktadır.

3.4.2. Kayacık

Gediz'in sosyal yaşamında çok özel bir yeri olan Kayacık, Gedizlilerin hem çamaşırhanesi, hem hidrellez bayramının coşkuyla kutlandığı bir mekân olma niteliğini, yakın zamanlara kadar korumuştur. Eskigediz'e sadece 2 km uzaklıkta olan Kayacık, kireçsiz

ve iyi içimli suyu ile ünlüdür. 1941 yılında Karapınar kaynak suyu Gediz'e bu bölgeden getirilmiştir.

3.4.3.Derbent Boğazı (Tahtalı Çeşme)

Kütahya-Gediz karayolu üzerindeki Tahtalı Çeşme, yol boyunca uzanan çok sayıda çeşmesi ve yeşil vadisiyle dikkati çeker. Yaz aylarındaki serin poyraz esintisi, ulaşım kolaylığı ve soğuk suları ile Tahtalı Çeşme Piknik Alanı Gedizliler'in en gözde dinlenme yerlerinden biridir.

Gediz'de bunların yanı sıra Dörtdeğirmen Çınarlığı, Dedeköy Çamlığı, Asmalıpınar, Sinekli, Karapınar ve Kesiksöğüt piknik alanları da Gedizliler'in yaz aylarında günü birlik gidip geldikleri dinlenme yerleridir. Ancak orman yangını mevsiminde orman içi piknik alanlarını gidebilmek için, Orman İşletme Müdürlüğü'nün uyarı ve yasaklarına uyulması gerekmektedir.

3.5.Gediz Mutfağı

Her yerleşim biriminin olduğu gibi Gediz'in de kendine özgü yemekleri ve farklı bir damak zevki vardır. Tarhana çorbası, Gediz güveci, Gediz hoşmerimi ve sırik kebabı, Gediz mutfağının öne çıkan yemekleridir.

3.5.1.Gediz Tarhanası

Yeteri kadar kırmızıbiber, soğan ve arzu edildiği kadar acı biber rendelenir. Buna un, yoğurt, nane, maya ve tuz ilave edilerek yoğrulur. Yoğrulan tarhana hamuru mayalanmaya bırakılır. 10-12 gün mayalanıp ekşiliği giden tarhana hamuru gölge bir mekâna lokma lokma dökülür. Arada bir alt üst edilip az nemli hâle gelinceye değin kurumaya bırakılır. Az nemli hâle gelen tarhana ufalanır ve elenerek kurumaya bırakılır. Kuruyan tarhana bir yıl süre ile kullanılmak üzere bez torbalarda saklanır.

Piştirilmesi: Orta boy bir tencereye yeteri kadar su konup ılıması beklenir. Belli ölçüde tarhana ılıyan suya ağır ağır dökülürken bir yandan da sürekli karıştırılır. Karıştırma işlemi çorbanın kaynamasına değin sürdürülür. Bu arada başka bir kaba yeteri kadar yağ, domates, tuz ve birkaç diş sarımsak konarak iyice pişirilir. Bu karışım kaynayan çorbaya ilave edilerek servis yapılır. Son yıllarda Gediz tarhanasının ünü, ilçe sınırlarını aşarak tüm ülkeye yayılmıştır. Gediz'de üretilen tarhananın yıllık üretiminden on beş tonluk kısmı ilçe dışında pazarlanmaktadır.

3.5.2.Gediz Güveci

Gediz güveci özellikle oğlak ve erkecin kaburga kısmından elde edilen parça etlerden yapılır. Etler yağlı kısımları alta gelecek biçimde güvece hiç su koymadan yerleştirilerek fırına sürülür. Bu arada domates, soğan, biber, salçalı su, yeteri kadar tuz ilavesiyle kaynatılır. Bir buçuk saat fırında bekletilen güveç çıkarılır. Etler bu defa yağlı kısımları üste gelecek biçimde tekrar güvece yerleştirilir. Üzerini örtecek biçimde hazırlanan karışımdan ilave edilir ve tekrar fırına sürülür. Bir buçuk saat sonra fırından çıkarılan güveç, soğanla servise sunulur.

3.5.3.Sırık Kebabı

Gediz'de sırık kebabı için güveçte olduğu gibi erkek ya da oğlak tercih edilir. Kesilip içi temizlenen keçi sırığa birkaç çivi yardımı ile sabitlenir. İçi ve dışı tuzlandıktan sonra kebab ocağının önünde hazırlanan çatal ağaç kazıklara yerleştirilir. Ancak bundan önce ocaktaki odunların iyice yanması ve kor haline gelmesi önemli bir ayrıntıdır.

Sırık kebabı en az dört, en çok altı saat boyunca ağır ağır çevrilerek iyice kızartılır. Kebab iyice kızardıktan sonra servis yapılır. Sırık kebabının en lezzetli kısmı, Gediz'de "barak" diye anılan çıtır çıtır kızarmış kısmıdır. Kebab kızarıırken eriyip damlayan yağlar bir tepside toplanır. Gedizliler bu yağa ekmek batırarak yemeği çok sever.

3.5.4.Gediz Höşmerimi

Bir kilogram taze peynir derin bir kabda iyice ezilerek, üzerine yeteri kadar sıvı yağ, bir kâse un, irmik ve bir paket kabartma tozu ilave edilerek, yoğrulmuş hamur kıvamına gelinceye değin pişirilir. Pişen karışım yağlanmış tepsiye yayılıp, kare biçiminde kesilir ve fırına verilir.

Höşmerim fırındayken yedi su bardağı şeker ve altı su bardağı su ile hazırlanan şerbet kızarıp fırından çıkarılan höşmerimin üzerine ilave edilir. Şerbeti verilen höşmerim, kısık ateşte on beş yirmi dakika tekrar pişirilir. Soğumaya bırakılan höşmerim artık servise hazırdır.

3.5.5.Saruhanlar Kaşığı

Gediz'e bağlı Saruhanlar Köyü ürettiği tahta kaşıkları ile ünlüdür. Saruhanlar'da kaşıkçılık, geçmişi çok uzun yıllara uzanan ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir meslektir.

Köyde hemen herkes birer kaşık ustasıdır ve günlük işlerden arda kalan zamanın tamamı kaşık yapımına ayrılır. Yemeklerin tahta kaşıkla yendiği ve metal kaşık kullanımının henüz yaygınlaşmadığı yıllarda, kaşık ustalarının özenle yapıp, üzerine ince bir zevkle bezeyerek, çeşitli dualar ve maniler yazdığı Saruhanlar kaşığı, çevrede en çok aranan kaşıkların başında geliyordu. Metal kaşık kullanımının yaygınlaşmasından sonra gerilemeye yüz tutan kaşıkçılık, son yıllarda artan taleplerle yeniden canlanmıştır.

Köyde hediyelik eşya amaçlı kaşıkların yanı sıra, halk danslarında kullanılan oyun kaşığı ile yemek kaşığı da üretilmektedir. Saruhanlar köyünde kaşık dışında gürgen ağacından semer ağacında yapılmaktadır (www.gedizihl.net, 2010).

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1. SESLER

Hava titreşimlerinin kulakla duyulma derecesine ses denir. Tabiattaki canlı ve cansız bütün varlıklar ses çıkarır. Fakat canlı varlıkların çıkardığı sesler cansız varlıklarinkinden farklıdır. Canlıların çıkardığı sesler maksatlardır. Bunlardan insanların çıkardığı sesler aynı zamanda biçimlenmiş ve standart hale gelmiş seslerdir. (Barın ve Demir, 2006: 165). Sesleri belirtmeye yarayan işaretlerin her birine de harf denilir.

1.2. ÜNLÜLER

Gediz yöresi ağzında ana ünlülerin (a, e, ı, i, u, ü, o, ö) dışında şu ünlüler bulunmaktadır.

à ünlüsü

à ünlüsü a ile o arasında bir ünlüdür. Sınırlı örnekleri vardır.

bubàmla (12-43) < babamla, bubàsı (1-24) < babası

Uzun ünlüler iki şekilde olur:

â ünlüsü

â ünlüsü. Yabancı kökenli kelimelerde rastlanan ince bir ünlü türüdür (Erten, 1994: 3).

inkâr (7-83)

ā ünlüsü:

ā ünlüsü düşmelerin sonucunda uzamış bir ünlü türüdür. Gediz yöresinde istisnasız bütün ünlülerin uzunları vardır. Örneklerine çokça rastlanmaktadır.

ğadā (4-9) < kadar, yapTilā (12-55) < yaptılar, bağirdilā (3-19) < bağirdılar, ālayan (6-10) < ağlayan, bağlāsın (6-20) < bağlarsın, sallākene (6-43) < sallarken, yapmışlā (6-87) < yapmışlar, yapādı (2-6) < yapardı, bāra bāra (7-60) < bağıra bağıra, dā (9-70) < daba, şifā (7-121)

ē ünlüsü

ē ünlüsü de ā ünlüsü gibi düşme ve değişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmış bir uzun ünlü türüdür. Çokça örneklerine rastlanır.

örtēdik (7-158) < örterdik, *gelirlēmīṣ* (7-157) < gelirlermiṣ, *farketmesinlē* (7-168) < fark etmesinler, *vēmemiṣlē* (7-197) < vermemiṣler, *göndermiṣlē* (9-17) < göndermiṣler, *geçmiṣlēden* (3-1) < geçmişlerden, *ilēden* (3-1) < ilerden, *yerlē* (11-44) < yerler

ō ünlüsü

Ses düşmesine bağlı olarak oluşan uzun bir ünlü türüdür. Genellikle şimdiki zaman ekinin düşmesi sonucu oluşur.

gidiyōz (12-3) < gidiyoruz, *ōmuṣ* (1-25) < olmuş, *ğāṣımyō* (14-9) < kaşınıyor, *olum* (1-53) < oğlum, *yıkıyōlā* (7-120) < yıkıyorlar

ō ünlüsü

Düşmeye bağlı oluşan uzun ö ünlüsüdür.

bōle (7-152) < böyle, *ōmüṣ* (1-19) < ölmüş, *gōñün* (2-43) < gönlün, *ōleye* (11-80) < öğleye, *gōmedik* (12-27) < görmedik

ū ünlüsü

ū ünlüsü diğer uzun ünlüler gibi düşmelere bağlı bir ünlü türüdür.

ūrda (1-20) < orada, *ūndan* (13-3) < ondan, *oldū* (13-5) < olduğu, *dūmadan* (12-52) < durmadan, *okunūkan* (13-6) < okunurken, *vurulū* (13-22) < vurulur, *goltūnuñ* (1-34) < koltuğunun

ū ünlüsü

ū ünlüsü diğer uzun ünlüler gibi düşme veya erimeye bağlı meydana gelen ünlüdür. Bölge ağızlarında örneklerine çokça rastlanmaktadır.

götūmiṣ (1-37) < götürmüş, *süpürūdük* (4-17) < süpürürdük, *gördūnūz* (10-18) < gördüğünüz

ī ünlüsü

ī ünlüsü düşmeye bağlı olarak oluşan bir uzun ünlü türüdür. Örnekleri diğer uzun ünlülere göre daha azdır.

yapılı (14-2) < yapılır, *çıkari* (14-13) < çıkarır, *harcamli* (9-93) < harcanılır

İ ünlüsü

İ ünlüsü diğer bütün uzun ünlü türleri gibi düşme veya ses değişikliklerine bağlı olarak oluşan ünlü türüdür.

gel̄ikene (11-2) < gelirken, yenī (14-2) < yenir, veril̄i (14-4) < verilir, den̄i (1-21) < denir, sevd̄inize (1-24) < sevindiğinize, ĩne (2-36) < iğne, getir̄idik (4-5) < getirirdik

1.2.1. Uzun Ünlüler

Bir ünlünün oluşmaya başladığı an ile bittiği an arasındaki süre onun kısıklık ve uzunluğunu gösterir (Gülensoy, 1988: 23).

Gediz bölgesinde Kütahya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi her ünlünün uzunluğu bulunmaktadır. Buradaki ünlüler diğer ünlülerden boğumlanma itibarıyla biraz uzun olan ünlülerdir. Bölgede özellikle orta hece ötümsüzleşmeye yatkın olması nedeniyle ünlülerin uzaması sık görülen bir olaydır. Uzun ünlülerin oluşumu daha çok ünsüz düşmesiyle oluşan ünlülerdir. Fakat bazı uzun ünlüler için bu durum söz konusu değildir. Uzun ünlüleri aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

Ünsüz Düşmesi ile oluşan uzun ünlüler:

a) -ğ- > Ø ünsüzünün düşmesiyle oluşan uzun ünlüler.

ġānilāla (7-33) < kağnılarla, yāmur (2-141) < yağmur, olan (5-11) < oğlan, sādıc (2-10) < sağdıç, ēlenīle (9-100) < eğlenirler, dālarını (7-80) < dağlarını, yāmayınca (9-56) < yağmayınca, bālanīdi (3-8) < bağlanırdı, uẓā (7-76) < uzağa, āladı (7-41) ağladı, nāme (13-19) < nağme, ēlenīle (9-100) < eğlenirler, ařşāda (11-3) < aşağıda

b) -h- > Ø ünsüzünün düşmesiyle oluşan uzun ünlüler.

irāt (8-1) < rahat, sabā (11-79) < sabaha, ġāvaltyı (3-24) < kahvaltıyı, sabālen (5-15) < sabahleyin, āmet (7-18) < ahmet, dā (9-21) < daha, yāut (15-26) < yahut

c) -k-, -g- > Ø ünsüzünün düşmesiyle oluşan uzun ünlüler.

āşāmdan (4-10) < akşāmdan

ç) -l- > Ø ünsüzünün düşmesiyle oluşan uzun ünlüler .

gē (14-47) < gel, āmadın (12-66) < almadın, āmıř (3-27) < almış

-r- > Ø ünsüzünün düşmesiyle oluşan uzun ünlüler.

tālālā (1-20) < tarlalar, *ğādā* (1-22) < kadar, *kepiçden* (12-55) < kerpiçten, *aylāca* (13-3) < aylarca, *vēceklē* (7-110) < verecekler, *yapādık* (7-59) < yapardık, *örtēdik* (7-158) < örterdik, *ğavaklā* (8-5) < kavaklar

Kütahya yöresinde olduğu gibi Gediz yöresinde de -r- ünsüzü kullanımdan çabuk düşmektedir (Gülensoy 1988: 23). Bu durumda öncesinde bulunan ünlü uzamaktadır. Fakat bazı örneklerde düşme olmasına rağmen uzama olmamaktadır. *vādır* (6-5) < vardır, *bi* (6-24) < bir

e) -y- > Ø ünsüzünün düşmesiyle büyük çoğunlukla erimeyle oluşan uzun ünlüler. Bölgede özellikle bazı kelimelerde çok sık görünen bir durumdur. -y- ünsüzü özellikle kelime ortasında düşme eğilimindedir.

ğālī (6-75) < gayri, *bōle* (14-49) < böyle, *ōle* (4-22) < öyle, *bişīmiz* (12-47) < bişeyimiz, *mahgēmē* (13-48) < mahkemeye, *kōlede* (1-104) < köylerde, *nēsē* (13-46) < neyse

Tek bir örnekte özel isimlerde görülür:

āşa (7-156) < ayşe

1.2.1.1. Hece Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler

Bir kelimedede birbirinin aynı veya birbirine benzer iki heceden birinin zamanla eriyip düşmesi olayına hece düşmesi denir (Özçelik - Erten, 2005: 54). Gediz yöresinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi orta hece ötümsüzdür. Bu yüzden orta heceler düşme eğilimindedir. Düşüp de uzun ünlü oluşmasına yol açan belli başlı heceler aşağıdadır:

-ğa-: Türkiye Türkçesinde orta hece vurgusuz olduğu için düşmeye müsaittir. Bu düşmenin sonucunda bazı ünlüler uzar. Özellikle -ğ- ünsüzü düşmeye daha elverişli durumdadır.

atmā (6-56) < atmağa, *uzā* (7-76) < uzağa, *māralara* (7-157) < mağaralara

-ği-: Hecenin düşmesiyle oluşur.

aşşā (8-27) < aşağı, *olmadını* (9-85) < olmadığını, *çakmā* (3-27) < çakmağı

-ğü-: Hecesi erimeye veya düşmeye bağlı olarak önündeki ünlüyü uzatır. Gediz ve yöresi ağızlarında *düğün* kelimesinde daha çok görülmektedir. Fakat -ğü- öncesi *ü* harfi genel bir kural dâhilinde uzama eğilimi göstermemektedir.

düün (15-37) < düğün, *pullūna* (7-97) < pulluğuna

-ha-: Daha çok alınma kelimelerde görülür. Kelimenin başına gelen ünlünün etkisiyle orta hece ötümsüzleşerek düşer. Sınırlı örnekleri vardır.

ırāt otur (8-1) < rahat otur

Bazı durumlarda kelime başında ünlü türemesi olmaksızın da görülür.

biūdā (9-70) < bir daha, *hāpsānede* (1-59) < hapishanede

-hı-: *allān* (8-13) < allahın

-ra-: Gediz ve yöresi ağızlarında da genel Türkçede olduğu gibi orta heceler eriyip düşme eğilimindedir (Banguoğlu, 1940: 35).

-ya-: *orā* (12-48) < oraya

-rI-: Bu ses olayı da orta hecenin eriyerek kaybolması sonucu oluşmuştur.

ayaklān (1-86) < ayakların, *yazılām* (1-88) < yazılarını, *adaqlām* (9-94) < adaklarını, *birbirlēne* (11-3) < birbirlerine, *atalāmız* (13-1) < atalarımız, *evlēn* (13-19) < evlerin

-li-: nadir bilunan bir ses olayıdır.

gēn (14-51) < gelin

1.2.2. Geniz Ünlüleri

Ünlülerin boğumlanması sırasında geniz yolunun açık olması, bunların boğumlanma niteliklerine genzellik (nasalisation) özelliği de kattığında, bu özelliği taşıyan ünlülere geniz ünlüleri diyoruz (Gülensoy, 1988, 28). Geniz ünlüleri yazı dilinde kaybolmalarına rağmen Anadolu ağızlarında sınırlı da olsa varlığını sürdürmektedir. Gediz ve yöresi ağızlarında daha çok *a* ünlüsünde örnekler bulunmaktadır.

o sā diyo (1-122) < o sana diyo

bā vē deriz (12-6) < bana ver deriz.

1.2.3. İkiz Ünlüler

Aynı nefes baskısı altında talâffuz edilen iki ayrı ünlünün birbiriyle sıkı sıkıya birleşmesine “ikiz ünlü” adı verilir (Gülensoy, 1988, 29).

Türkçede ikiz ünlüler, genellikle *ğ, b, y, v*, ünsüzleri kelime içlerinde iki ünlü arasında kaldığı durumlarda eriyerek oluşurlar (Gülensoy, 1988, 29).

İkiz ünlülerde ünlüler eşit uzunluğa sahip oldukları gibi bazı durumlarda yükselmeler de olmaktadır.

Yükselici ünlülere örnekler: Alçalan ikiz ünlülerde bahsedilen durumun tam tersi gerçekleşiyorsa yani ilk öge kendisini takip eden ikinci ögeye göre daha dar ve süreksizse bu tür ikiz ünlüler yükselen ikiz ünlüler olarak adlandırılır (Gülensoy, 1988: 29).

de_ül (10-7) < değil, da_ıtırsın (6-62) < dağıtırsın, ameleli_üe (13-3) < ameleliğe, onbaşılu_üa (8-10) < onbaşıluğa, aya_ü (9-20) < ayağı, di_üerleri (7-146) < diğerleri

Alçalan ikiz ünlülere örnekler: İkiz ünlülerin ikinci ögeleri bazı durumlarda ilk ögelerine göre daha dar ve süreksiz şekilde bulunuyorsa bu tür ikiz ünlülere alçalan ikiz ünlüler denir (Gülensoy, 1988: 29).

yeme_üi (9-59) < yemeği, yo_ürdünü (12-35) < yoğurdunu, çıkaca_ü (2-10) < çıkacağı, döşe_üi (11-50) < döşeği, dile_üi (9-94) < dileği, aya_ü (9-41) < ayağı, çuma_ü (12-214) < çumağı, sö_üdü (13-43) < söğüdü

Eşit ikiz ünlülere örnekler: Aynı karakteristik özelliklere sahip ünlülerin yan yana gelmesiyle oluşan ikiz ünlü türüne de eşit ikiz ünlüler denir. Yani birbirini takip eden ünlülerin özellikleri birbiriyle aynıdır (Gülensoy, 1988: 29).

beşi_üi (6-45) < beşiği, sevdi_üm (1-94) < sevdiğim, karşılı_ümü (11-42) < karşılığını, kılı_üma (11-83) < kılığına, yapıldı_ü (10-11) < yapıldığı, çı_ıryoduk (12-214) < düğünümde, dü_ünümde (12-16) < düğünümde

Gediz yöresinde ikiz ünlü örneklerine çok fazla rastlanmamaktadır. Bunun nedeni de bölge ağzının daha çok özellikle de orta hecenin düşme eğiliminde olması gösterilebilir.

1.2.4. Kısa Ünlüler

Normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmalarında oluşan ünlü türleridir (Gülensoy, 1988: 27).

Kısa ünlüleri dört başlıkta incelemek mümkündür.

1-Orta hece düşmesine uğrayabilecek kelimelerde *a, e, ı, i, u* gibi ünlülerin bir önceki ünlünün açık olmasından dolayı kısılır (Gülensoy, 1988: 27).

bi_üda (9-70) < bi daha

2. Gediz ve yöresi ağızlarında *-l-* ünsüzü düşmesine rağmen ünlünün uzamadığı görülmüştür.

nası oldu ki (12-58) < nasıl oldu ki, *ge bakem* (4-10) < gel bakayım

3-Gediz ve yöresinde *-r-* ünsüzü düşmesine bağlı olarak ünlü uzar. Fakat bazı durumlarda uzama olmayıp kısalma görülür. Bu durum belli başlı örneklerde bulunmaktadır.

getirivēdik (1-45) < getiriverdik, *vādır* (6-15) < vardır, *vēmecem* (1-24) < vermeyeceğim

1.3. ÜNLÜ UYUMLARI

Kalınlık – İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)

Kelimelerin kalınlık-incecik bakımından birbirine uymasındır (Gülensoy, 1988: 31). Bir sözcükteki ünlülerin kalınlık – incelik bakımından birbiriyle uyumlu olması durumuna kalınlık – incelik uyumu (büyük ünlü uyumu) denilmektedir. Bir kelimedede hem kalın ünlü, hem de ince ünlü bulunamaz. Bu kurala uymayan bazı istisna sözcükler vardır. Ancak bu sözcükler aslında kurala uyan ama sonradan farklı söyleniş özellikleri kazanmış sözcüklerdir: *ana* > anne, *karındaş* > kardeş örneklerinde olduğu gibi. Eklendiği sözcüğe göre uyumlu veya aykırı olan ekler (*-yor, -ken, -ki, -leyin, -gil, -daş, -imtrak*) de vardır, fakat bunlar sonradan ortaya çıkan durumlardır.

ırlanikan (12-45) < oyalanırken

sallāken (6-43) < sallarken, *yaşındāken* (8-2) < yaşındayken, *okunūken* (13-6) < okunurken

Son çekim edatı “ile” Gediz ağzında ünlü uyumuna uymak için şekil değiştirerek “ıla” şeklini alır. Bazı durumlarda “-İlan” şeklinde de söylenir.

atılan (4-8) < at ile, *alılan* (4-8) < al ile

Gediz ağızlarında çoğu yerlerde *-l / -n* değişimiyle *-inan* veya *-inan* şeklinde yapılır. Bu noktada kesin bir hüküm vermek zor bir durumdur.

darāğınan (7-25) < tarak ile, *ğaynanamınan* (7-189) < kaynanam ile, *tellerinen* (7-24) < teller ile

-leyin zaman zarfı için ünlü uyumuna uyma konusunda kesin bir kural koyma imkânı bulunmamaktadır.

āşamleyiñ (15-94) < akşamleyin, *sabāleyin* (5-15) < sabahleyin

Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)

Düzlük – yuvarlaklık uyumu Türkçe kelimelerde bulunan düz ünlüleri (*a, e, ı, i*) düz ünlülerin; yuvarlak ünlüleri ise (*o, ö, u, ü*) ya düz – geniş (*a, e*) ya da dar – yuvarlak (*u, ü*) ünlülerinin takip etmesiyle oluşan durumdur. Birinci bölüme göre Türkçede bir sözcükte sadece *a, ı* ya da *e, i* bir araya gelebilir. İkinci bölümde ise *kalınlık – incelik* de göz önüne alınırsa Türkçe bir sözcükte *o, u*’dan sonra *a, u* ünlüleri; *ö, ü*’den sonra ise *e, ü* ünlüleri gelmektedir (Ergin, 1998: 70).

Gediz ve yöresi ağızları ünlü uyumlarına azami derecede uymaktadır.

davıl (11-82) < davıl, *hamır* (6-10) < hamur, *çamır* (7-216) < çamur, *yavrilāmı* (7-97) < yavrularımı, *havlı* (5-5) < havlu, *dombayın* (13-13) < dombeyin, *çapıt* (3-7) < çaput, *fasilye* (15-65) < fasulye

1.3.1. Yabancı Kelimelerde Ünlü Uyumları

Gediz ve yöresi ağızlarında ünlü uyumu kuvvetli olduğundan yabancı kelimeler kullanılırken ağız yapısına uydurularak kullanılır. Bu sayede uyum problemi meydana gelmez.

Gediz ağızlarında yabancı kelimeler ilerleyici ve gerileyici benzeşmeler yoluyla ünlü uyumları olur.

İlerleyici ünlü benzeşmesi ile:

sileb (11-24) < *silab*, *āşa* (7-156) < *ayşe*, *edirefini* (7-14) < *etrafını*, *mezerli* (12-39) < *mezarlığı*, *ataş* (9-69) < *ateş*, *hallarımız* (12-57) < *hallerimiz*, *ğyumatımızdan* (13-26) < *kıymetimizden*, *abdast* (3-4) < *abdest*

Gerileyici ünlü benzeşmesi ile:

dene (15-3) < *tane*, *esger* (12-36) < *asker*, *teze* (15-71) < *taze*(yeni)

1.3.2. Ünlü Uyumunun Bozulması

Belirli ünlülerin kalınlaşma veya inceltici etkileri dolayısıyla uyum değiştirmelerine denir (Korkmaz, 1994: 53). Ünlü kalınlaşması olayına karşın ünlü incilmesi olayına daha sık rastlanmaktadır.

Gediz ve yöresi ağızlarında ünlü uyumunu bozan belli başlı ünsüzler şunlardır:

ş-: *akıdeşle* (15-28) < *arkadaşlar*, *aşemi* (3-38) < *akşamı*

y-: *boğdey* (6-94) < *buğday*

p-: *arpe* (6-94) < *arpa*

Bu örneklerin dışında Gediz ve yöresine has özelliklerden birisi olan gelecek zaman ekinin incelmesine de rastlanmaktadır.

a-Gelecek Zaman Ekinin İnceltici özelliği ile *alcen* (12-66) < *alacaksın*, *bakTircen* (14-21) < *baktıracaksın*, *ni olcen* (8-7) < *ne olacaksın*

b-Ünlü kalınlaşmasından dolayı: *mettap* (14-29) < *mektep*

Uzunluk Kayması

Bir ünlüyü takip eden ünsüzün çeşitli ses olayları sonucunda kaybolması ünlünün uzamasına neden olur. Gediz ve yöresi ağızlarında da “-yor” ekinin sonundaki “r” sesinin düşmesiyle ortaya çıkan örnekler çokça rastlanmıştır.

diyö (1-46) < *diyor*, *yanıyö* (7-103) < *yanıyor*, *sürüyö* (12-37) < *sürüyor*, *oluyö* (12-45) < *oluyor*, *everiyö* (6-75) < *everiyor*, *yıkayö* (14-49) < *yıkıyor*

1.4. UYUM DEĞİŞMESİ

Bazı ünsüzler yanlarındaki ünlüyü kalınlaştırır ya da inceltir. Bu ünsüzler özellikleriyle uyum bozukluğuna neden olmaktadır.

Belirli ünsüzlerin kalınlaştırma ya da inceltme etkisiyle oluşan değişime uyum değişmesi denir (Korkmaz, 1994: 53).

Bölgemizde görülen belli başlı uyum değişmeleri şunlardır:

a - a > e - e olması: *emme (12-63) < ammā*

ı - ı > i - i olması: *misir (6-94) < mısır.*

1.5. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Ünlüler ya komşu hecelerdeki ünlülerin ya da yanlarındaki ünsüzlerin etkileri altında değişirler. Diğer bir ifadeyle ünlü değişimleri ünsüzlerin ünlülere etkilerinin sonucudur (Gülsevin, 2002: 29).

Bölgemizde ünlü değişimlerine sıkça rastlanmaktadır. Ünlü değişmeleri kalın ünlülerin incilmesi ve ince ünlülerin kalınlaşması olmak üzere iki gruba ayrılır:

1-Kalın ünlülerin incilmesi:

Bölgemizde bu tür ünlü değişmeleri oldukça çoktur.

1-a) a > e

buğdey (6-94) < buğday, akıdeşle (15-94) < arkadaş, gāzenlele (14-17) < kazanlarla, sallangeç (14-18) < salıngaç, galeyli (14-13) < kalaylı, ağeç (1-65) < ağaç, āsem (3-38) < akşam, napceç (13-47) < ne yapıcığız, olcen (8-7) < olacaksın, alcen (12-66) < alacaksın, bakTircen (14-21) < baktırıcaksın, ağıliye ağıliye (11-83) < ağlaya ağlaya

1-b) ı > i: Örnekleri azdır. *misir (6-94) < mısır*

Örneklerde olduğu gibi ünlü değişmeleri daha çok a > e değişmeleri şeklinde olmuştur. Fakat derlemeler esnasında bölge halkının vurguları ve tonlamaları çok kullanmaları bu değişimlerin tespit edilmesini zorlaştırmıştır. Bölgemizde her ünlünün değişmesi bulunmaktadır.

Bu durum yani vurgulu ve tonlu kullanmalarının ünlü değişmelerini etkilemesi bizim çalışmamızın biraz dışına çıkması hem de geniş bir konu olması itibarıyla ayrı bir değerlendirme konusu olabilir.

2-İnce Ünlülerin kalınlaşması:

-e- > -a-: *hızmat* (1-24) < hizmet, *ataş* (9-69) < ateş, *mettap* (14-29) < mektep

-i- > -ı-: *vakıt* (15-21) < vakit

-ü- > -u-: Yalnızca bir örnekte görülmüştür. *onun için* (1-19) < onun için

3-Geniş ünlülerin daralması:

-a- > -ı-: *kını gecesi* (13-18) < kına gecesi, *arkıdeş* (7-48) < arkadaş

-e- > -i-: *ni yapacağınız* (12-1) < ne yapacağınız, *imine* (1-79) < emine, *dir* (6-75) < der

-o- > -u-: *undan* (6-24) < ondan, *u zaman* (6-97) < o zaman

4-Dar ünlülerin genişlemesi:

-ü- > -ö-: *kötaya* (8-12) < kütahya, *büyüdürgen* (14-36) < büyütürken, *böyük* (1-48) < büyük

-u- > -o-: *yonan* (11-1) < yunan

-i- > -e-: *gene* (13-45) < yine, *ētiyālā* (1018) < ihtiyarlar, *nekab* (15-86) < nikâh

5-Düz ünlülerin yuvarlaklaşması.

-a- > -u-: *bubam* (12-43) < babam

6-Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi:

Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi olayı Gediz ve yöre ağızlarında diğer fonetik olaylar kadar örnek vermemektedir.

En çok örnek u > ı değişimlerinde görülür.

hamır (6-10) < hamur, *havlısı* (5-5) < havlusu, *yāmır* (2-41) < yağmur, *tavık* (12-63) < tavuk, *davıl* (11-82) < davul, *çapıt* (3-17) < çaput, *yımırta* (6-26) < yumurta

1.6. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Gediz ve yöresi ağızlarında genellikle vurgusuz olan orta hece ünlülerinin kısaldığı ve bazen düştüğü görülür. Genelde açık heceler düşme eğilimindedir (Gülensoy, 1988: 41). Gediz ve yöresi ağızlarında tespit edilen ünlü düşmelerini sebepleriyle vermeye çalışacağız.

1-Akıcı, yarı ünlü, sızıcı ve patlayıcı ünsüzlerden birisinin arasında bulunan düz ünlülerin düşmesi:

baKTırcen (14-21) < baktıracaksın, gıtceKsin (6-36) < gideceksin, v̄ecek̄l̄e (12-101) < verecekler, geç̄cek (13-44) < geçecek, demem̄z̄in (1-20) < dememizin

2-Bazı durumlarda dar ünlü düşerken kendisinden önceki açık hecenin ünlüsünü uzatır (Gülensoy, 1988: 41).

ğ̄ārl̄ā (13-34) < karılar, ayakl̄ām (1-36) < ayaklarını, kefenl̄eni (1-90) < kefenlerini

3-Bazı Türkçe ve yabancı kelimelerin son ses ünlülerin düşmesi. Bu özellik her bölgede bulunmaktadır:

çarşamba gün (11-89) < çarşamba günü.

cum̄ātesi gün (5-9) < cumartesi günü.

4-Birleşme halinde iki kelime çok heceli yeni bir kelime meydana getirirken, yeniden bazı büzülmelere uğrar. Bu esnada iki kelimedenden birisinin ilk veya son ünlüsü düşer:

ğ̄ayınna (15-30) < kayın ana

5. Bazı yabancı sözcüklerdeki orta hece ünlüleri düşer.

gatyen (1-60) < katiyen

1.7. ÜNLÜ TÜREMESİ

Bilinen veya bilinmeyen sebeplerden dolayı özellikle ağızlarda bazı kelimelerin *ön*, *iç* veya *son* seslerinde ünlü türemeleri görülür.

Gediz ve yöresi ağızlarında belli başlı ünlü türemeleri şunlardır:

1.7.1. Ön Türeme

Daha çok “-l-, -ş-, -r-” ünsüzleriyle başlayan alıntı kelimelerde, ön seste hiçbir organik bağı olmayan düz-dar ünlülerin türemesi olayıdır. Bu olay birçok Anadolu ağızlarında görülür.

Gediz ve yöresi ağızlarında -l-, -ş-, -r- ile başlayan alıntı kelimelerde -i-, -ı-, -u- ünlüleri türemiştir.

Örnekler şunlardır:

-i-türemesi: *ileşbelik* (8-2) < rençberlik, *işyisinde* (12-29) < şeyinde, *iresmi* (15-86) < resmi

-ı- türemesi: *ırat* (8-1) < rahat, *ırahmetlik* (7-155) < rahmetlik

1.7.2. İç Türeme

Gediz ve yöresi ağızlarında iç seste yan yana duran iki ünsüz arasına bir ünlü harfin girmesiyle oluşur. Gediz ve yöresi ağızlarında daha çok -a-, -ı-, -i- ünlülerinde görülür.

-i- türemesi: *edirafTan* (15-10) < etraftan, *idiris* (6-37) < idris

1.7.3. Son Türeme

Gediz ve yöresi ağızlarında diğer ünlü türemelerine göre daha az örnekler verir. Son seste türeme daha çoğu eklere gelen ; -a ve -e ünlüleri ve belli başlı kelimelerde görülür.

geçirirkene (11-42), *gelirkene* (6-2), *gidekene* (6-51), *sallākene* (6-43)

Bölge ağzında bazı kelimelerin Eski Türkçedeki şekline yakın olarak kullanıldığı görülmektedir:

yalnız (15-13) < yalnız

1.8. ÜNSÜZLER

Gediz ve Yöresi ağızlarında yazı dilimizdeki 21 ünsüz harfin (*b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z*) yanında şu ünsüzler de bulunmaktadır.

ğ ünsüzü: Art damak g'si: *ğizim* (5-1) < kızım, *ğacıP* (6-79) < kaçıp, *gocam* (7-20) < kocam, *ğardaşımı* (12-50) < kardeşimi, *ğafama* (12-80) < kafama, *ğurak* (13-3) < kurak

ķ ünsüzü: Art damak k'si. k - g arası bir sestir: *ğaçaraķ* (7-173), *çıķmadı* (9-16)

K ünsüzü: Patlamasını kaybetmiş öndamak k'si: *ķoK* (3-3), *yoK* (7-198)

P ünsüzü: Patlamasını kaybetmiş ve –b'ye yakın p ünsüzü: *Pazar* (2-36), *hePsi* (8-21), *çoğalıP* (9-4), *gelıP* (9-15), *kırıP* (9-18), *toplalıP* (9-21), *parçalayıP* (9-54), *ğurnıyuP* (10-17), *dolaşıP* (11-72)

Ķ ünsüzü: Patlamasını kaybetmiş art damak k'si: *ayaĶĶabı* (15-17), *baĶTık* (12-10)

T ünsüzü: Patlamasını kaybetmiş olduğundan –d'ye daha yakın olan -t ünsüzü: *ısTer* (11-84), *gavakTan* (12-12), *eTTirmeden* (12-31), *şebıTlerimiz* (12-39)

ñ ünsüzü: Yumuşak damak genzel tonlu ünsüzü olan ñ, bölgemizde eski şekliyle yaşayan bir ünsüzdür. Kelime köklerinde olduğu gibi, ilgi hâli, ikinci şahıs iyelik eki ve fiillerin çekimli şekillerindeki ikinci şahıs eklerinde Eski Türkçe'deki gibi devam etmektedir.

çeniz (15-109) < çeyiz, *atñ* (151-15) < atın, *ğönüñ* (2-43) < gönlün, *üñnedim* (12-52) < seslendim, *diñnedik* (12-60) < dinledik, *añnından* (13-38) < alınından

Tablo 1.1. Ünsüzler

ÜNSÜZLER	Dudak Ünsüzleri		Diş-Dudak Ünsüzleri		Diş-Ünsüzleri		Diş-Diş Eti Ünsüzleri		Ön Damak Ünsüzleri		Art Damak Ünsüzleri		Gırtlak Ünsüzleri		Nefes Borusu Ünsüzleri	
	+	-	+	-	+	-	+	-	Ön	Arka	Ön	Arka	+	-	+	-
Patlayıcı (Süreksiz)	b	p			d	t	c	ç	g	k		ğ				
Genzel (Nasal)	m				n							h				
Yan Boğumlanmalı					l											
Titreyici					r											
Sızıcı (Süreklî)			v	f	z	s		j	ş			ğ	h			h
Yarım Ünlü (Semivowel)								y								

1.8.1. Ön Ses Ünsüzleri

Gediz ve yöresi ağız yazı dilimizin ön ses özelliklerini yansıtmaktadır. Bundan dolayı Gediz ve yöresinde *-ğ* ve *-ñ* ünsüzleri bulunmaktadır. *-j* ünsüzü değişme sonucunda *-ç*’ye dönüşmüştür. *-b*, *-c*, *-d*, *-g* ünsüzleri kelime sonunda bulunmamaktadır. *-f*, *-l*, *-m*, *-n*, *-p*, *-r*, *-ş*, *-z* ünsüzleriyle başlayan kelimeler daha çok yabancı kökenli kelimelerdir.

r, *l* ünsüzlerinin kelime başında söylenmesi esnasında kelime başı ünlü türemesi meydana gelmektedir.

r- ünsüzünün kelime başında kullanımı: *rüya* (9-27) < rüya

Gediz ve yöresi ağızında *r* ünsüzü kelime başında kullanılırken doğal hece sıralanışı ve Türkçeye aykırılığının giderilmesi çabası yüzünden ön türeme ile yani başlarına bir ünlü harf alarak kullanıldığı görülmektedir.

ıramatlık (7-155) < *rahmetlik*, *ırāt* (8-1) < *rabat*, *iresmi* (15-86) < *resmi*

l- ünsüzünün kelime başında kullanımı:

langır lungur (12-52)

z- ünsüzünün kelime başında kullanımı:

zamanında (7-153), *zini* (7-3) < *sini*

n- ünsüzünün kelime başında kullanımı:

nesi vā nesi yoK (8-21) < *nesi var nesi yok*, *neydi* (11-57), *nenni* (14-25) < *neni*

napcez (13-47) < *ne yapıcığыз*, *neşe olsun* (13-29)

c- ünsüzünün kelime başında kullanımı:

cıvarı (2-50) < *civar*, *cilette* (2-53) < *jilette*, *cidirgen* (4-21) < *ısırgan otu*, *cennetTe* (7-28)

< *cennette*, *canlı* (1-20) < *canlı*

d- ünsüzünün kelime başında kullanımı:

düün (5-9) < *düğün*, *davulcunun* (7-218) < *davulcunun*, *dätım* (8-11) < *dağıtım*,

damadın (8-24) < *damatın*, *düşman* (9-12) < *düşman*, *damısdada* (15-112) < *dam üstü*, *darağınan* (7-25) < *tarak ile*, *daşları* (12-77) < *taşları*

t- > d- değişimi:

Genellikle ET'nin ön ses *t*-leri yazı dilimizde kısmen tonlularak *d*- olmuşlardır. Yöremizde *t>d* değişimi birçok Anadolu ağızları gibi ileri derecede uygulanmaktadır.

dabancamın (2-27) < tabancamın, *darağınan* (7-25) < tarak ile, *depede* (4-1) < tepede, *dene* (6-23) < tene, tane

k- > ğ- değişimi

Bilindiği gibi k ünsüzü Eski Türkçeden bu yana tarihi bir gelişme içinde süregelmiş, fakat Türkiye Türkçesinde tonlularak ğ-'ye dönüşmüştür. Bu değişim Türkçe kelimelerin yanında yabancı kelimelerde de görülür.

ğızım (5-1) < kızım, *ğoyunu* (1-114) < koyunu, *ğymetine* (2-14) < kıymetine

b- ünsüzünün kelime başında kullanımı:

bōle (12-61) < böyle, *buğdey* (6-94) < buğday

y- > g- değişimi: *gene* (13-45) < yine

1.9. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Ünlü türemesine benzer bir şekilde boğumlanma ya da başka bir nedenle sözcüklerin başına veya içine ünsüzler girmektedir (Demircan, 2001: s. 90). Aslında Türkçe bu tür türemeleri genel olarak kabul etmeyen bir nitelikte olmasına rağmen dilimizde türemeli örneklere rastlanmaktadır (Korkmaz, 1994: s. 83). Bu durum Türkçenin en eski dönemlerine dayanmaktadır. *b, l, n, s, r, v, y* türemesi Çuvaşça, Orta Türkçe, Uygurca ve Orhon Türkçesinde görülen türemelerdir (Tekin, 1995: s. 138).

Anadolu ağızlarında örnekleri bol olan ünsüz ön türemesi Gediz yöresinde çok nadir görülmektedir.

1.9.1. Ön Türeme

h- ünsüzünün türemesi: *hincik* (12-11) < şimdi (şu emti > imdi > şimdi), *hindi* (14-36) < şimdi, *imdi* (12-15) < şimdi, *bōle* (14-6) < öyle

-y- ünsüzünün türemesi: -y- ünsüzü daha çok yabancı kökenli kelimelerde iki ünlü arasında kendini gösterir.

Bazı durumlarda da kelime sonunda türemesi görülmektedir.

cumey ∪ *āşamı* (15-49) < cuma akşamı

1.10. ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ

Gediz ve yöresi ağzında sebebi tam belli olmayan ünsüz tekleşmesi olayı pek nadir görülmektedir. -v- ünüsüzünde ve kelime ortasında görülmektedir. Ünsüz tekleşmesi olayı yabancı kökenli kelimelerde görülüyor.

-v- ünsüzü: *evel* (12-57) < evvel, *eveli* (15-6) < evveli, *evela* (4-8) < evvela

1.11. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Ünsüz ikizleşmesi çok dikkat çeken bir özellik değildir. Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını birçok hâllerde kelimedede aslı ve ikincil uzun ünlünün varlığı ile izah edilebilir.

Açık hecedeki uzun ünlünün çekici tesiri ile müteakip hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme ile hece kapalı hâle gelir ve uzun ünlü kısalmır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz ikizleşmesi alır.

Gediz ve yöresinde bazı ünsüzler kelime içinde ikizleşebiliyor.

-s- ünsüzünün türemesi: *bussuru* (15-60) < birsürü

-ş- ünsüzünün türemesi: *eşşası* (15-41) < eşyası, *aşşaya* (4-13) < aşağıya

-ç- ünsüzünün türemesi: *boççasına* (15-65) < bohçasına, *acçık* (1-43) < azıcık

1.12. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

Gediz ve yöresi ağzında bazı ünsüzlerin değişimleri görülmektedir. Bu değişimler Türkçenin genel kuralı dâhilinde olduğu gibi bazı durumlarda bölgeye has olan örneklerde bulunmaktadır.

1.12.1. Tonlulaşma

Genel Türkçenin en önemli özelliklerinden birisi de tonlulaşma. Özellikle Oğuz grubu ağızlarında bu durum daha sık görülmektedir (Gülsevin, 2002: 36). Gediz ve yöresi ağızında da bu durum sık görülmektedir.

k- > K-: *ayaKKabı* (15-17), *ıramatlıK* (7-155), *baKdıK* (12-10)

k- > ğ-: rnekleri boldur. *ğaldı* (12-64) < kaldı, *ğızlā* (15-55) < kızla, *eşiden* (12-62) < eskiden, *ğānlāla* (7-33) < kağnılarla, *galburlan* (15-25) < kalburla, *ğurşunlā* (7-191) < kurşunla, *ğavaklā* (8-5) < kavakla, *ğumandan* (8-7) < kumandan, *ğura* (8-11) < kura, *darağınan* (7-25) < tarak ile, *bağmış bağmış* (13-52) < bakmış bakmış

p- > P-: *toplayıP* (11-9), *yapıP* (11-9), *ğacıP* (1-2), *daldırıP* (6-85), *toPlanır* (7-10), *oturuP* (7-22)

f- > v-: Hece sonu veya hece başında tonsuz diş dudak sesi -f- tonlu v'ye dönmüştür. *ğavta* (14-24) < hafta, *çivt* (1-26) < çift

1.12.2. Tonsuzlaşma

Gediz ve yöresi ağızlarında nadiren görülen ses olaylarından biridir. İç seste bulunan ünsüzlerin bir önceki maddenin tersi olarak tonsuzlaşma eğiliminde bulunan tonlu ünlülerin meydana getirdiği ses olayıdır. Bazen ilk seslerde bulunduğu da görülmektedir. şu Şekilde gösterilebilir:

-v- > -f- değişimi: *kāfaltıyı* (3-24) *da hazırlamış ğoymuş.*

İç Seste

Tek rneği vardır. *ysk* (15-53) < yüzük

Hemzenin olduğu yerde vardır:

-t- >'(kesme): *ya'sıya* (15-117) < yatsıya

1.12.3. İç Seste Sızıcılaşma

Gediz ve yöresi ağızlarında iç seste sızıcılaşmaya örnek çok fazla değildir.

Tespit edilebilen örnekler aşağıda verilmiştir:

-g-, -k- > -ğ-, -y- değişimi

Gediz ve yöresi ağzında -ğ- ünsüzü özellikle orta hecede vurgusunu kaybedip düşme eğilimindedir. Fakat bazı örneklerde -ğ- ünsüzünün -y- ünsüzüne dönüşmesi görülmektedir.

-ğ- > -y- değişimi: *ciyerlerim* (7-57) < ciğerlerim, *deyer* (3-3) < değer

-v- > -f- değişimi: *potoravları* (15-39) < fotoğrafları

-b- > -v- değişimi: *buva* (6-87) < baba

-ğ-, -g- > -v- değişimi: *düvün* (15-44) < düğün, *dögüş* (7-218) < dövüş, *sovan* (7-182) < soğan

-y- > -v- değişimi: *kövü* (6-82) < köyü

Son Seste

-ç- > -ş- değişimi:

üş (14-24) < üç, *ğaşdım* (7-194) < kaçtım

1.13. AKICI ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER:

Gediz ve Yöresi Ağzında da akıcı ünsüzler arası değişme olayına rastlanmaktadır.

-r- > -l-: *ğali* (7-53) < gayrı

-n- > -l- *meldil* (15-34) < mendil

“ile” son çekim edatının genişletilmiş veya hece kaynaşmasına uğramış şekilleri ile *-neyin* (<-*leyin*) zarf ekinde görülür. Çok fazla örneği görülmemiştir.

gelinnen (13-34), *tellerinen* (7-24), *meldillen* (15-34)

-n- > -m-

ombeş (7-70) < onbeş

-n- > -ñ- Değişimi:

dünür (15-4) < dünür

oñdan (6-59) < ondan

-y- > -n-

çeñiz (7-8) < çeyiz

-y- > -r-

geliveriyile (5-18) < geliverirler

İç Seste Ünsüz Benzeşmesi

Yan yana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden biri, kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilir. Kütahya ve yöresinde örnekleri bol değildir. Gediz yöresinde ünsüz benzeşmesi örnekleri çok fazla değildir.

Bölgemizde benzeşme olayı 1) ilerleyici ve 2) gerileyici olmak üzere iki yönde gelişmiştir. Her iki türe de bölgemizde rastlanmaktadır.

1.14. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

1.14.1. İlerleyici Benzeşme

A-Yarı benzeşme:

-ml- > -mn-: *āşamneyin* (13-53) < akşamleyin.

-nl- > -ñn-: *diñne* (2-37) < dinle, *añnamyon* (7-179) < anlamıyorsun

-ln- > - ñn-: *añnından* (13-38) < alnından

B-Tam Benzeşme

-mb- > -mm-: Tek bir örneği vardır: *çāşamma* (11-89) < çarşamba.

-nl- > -nn-: *bunnā* (13-46) < bunlar

-şy- > -şş-: *eşşā* (15-41) < eşya

1.14.2. Gerileyici Benzeşme

-l > -n- (-ñ): *gelinnen* (13-34) < gelinle, *böyükklēnen* (15-103) < büyüklerle, *darağınan* (7-25) < tarakla, *tozunun* (7-43) < tozuyla, *ğaynanamınan* (7-189) < kaynanamla

-zs- > -ss-: *uyuyamassa* (7-125) < uyuyamazsa, *göremessin* (10-9) < göremezsın

-hç- > -çç-: *boççaya* (15-61) < bohçaya

-kt-> -tt-: *mettap* (14-29) < mektep

-nb- > -mb-: *ombeş* (7-70) < onbeş

Son Ses Ünsüz Değişimleri

Bölgemiz ağızlarında son seste görülen ünsüz değişimleri, öteki bazı ağızlara göre (krş. NYA., GBAA) çeşitlilik gösterir. Bu değişimler şunlardır.

-z>-s: *yalmıs*(9-107) < yalnız, *yüs* (6-5) < yüz

-s>-z: *herkez* (6-22) < herkes

-ç>-c: *sādıc* (2-10) < sağdıç

-n>-ñ: *geñ* (15-48) < gelin

-t>-d: *nobud* (9-62) < nohut, *yourd* (2-51) < yoğurt

-m>-n: *ğaçyon* (7-192) < kaçıyorum

1.15. YER DEĞİŞTİRME

Bazı kelimelerde, daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesi demek olan “yer değiştirme”, ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının, kolaydan zora doğru sıralanmasından başka bir şey değildir. Konuşmacı, hece veya kelimelere daha rahat bir şekil vermek, dolayısıyla konuşmayı kolaylaştırmak için bu yolu seçer.

Yer değiştirme olayı birbirine bitişik iki ünsüzden ikincisinin birincisi yerine geçmesi şeklinde ortaya çıkıyorsa, buna “yakın yer değiştirme” veya “komşu ünsüzler arasında yer değiştirme” adı verilir. Bazen, birbirinden uzak iki ünsüzden ikincisi, birkaç boğumlanmayı atlayarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçip,

onu kendi yerine atar. Bu yer değiştirme olayına da “uzak yer değiştirme” veya “komşu olmayan ünsüzler arasında yer değiştirme” denir. (Korkmaz, 1994: 97).

ödlü mü (3-11) < öldü mü, anlım (2-53) < alnım, yalnız (6-15) < yalnız, hevla (7-10) < helva, körpü (11-42) < köprü, çaprintı (12-51) < çarpıntı

1.16. HECE KAYNAŞMASI

Gediz ve yöresi ağızlarının en belirgin özelliklerinden birisi de hece kaynaşmasıdır. Bölge ağızında özellikle orta hecelerdeki g, ğ, h, k, r, y gibi ünsüzler bazı ses olaylarında dolayı eriyip kaybolurlar ve iki veya daha çok komşu hecenin kaynaşıp tek hece görünümü kazanmasını sağlarlar (Gülensoy, 1988: 68).

ırāt (8-1) < rabat, mārālāda (7-157) < mağaralarda, gidem (11-29) < gidelim, getirīdi (15-47) < getirirdi, ğoltümde (1-56) < koltuğumda, ateşlelim (7-150) < ateşleyelim, yapıcaz (11-21) < yapacağız, olucaz (8-13) < olacağız, ğālā (13-34) < karılar, ğitcez (4-11) < gideceğız, göstermicez (7-158) < göstermeyeceğız

1.17. HECE YUTUMU

Bir kelimedede yan yana bulunan ve sesleri boğumlanma nitelikleri bakımından birbirine eşit, benzer veya aynı olan iki heceden birisinin eriyip kaybolması olayına hece yutumu denir.

ben de amcan ōluyum (7-77) < amcanın oğluyum, götdiın mü (1-53) < götürdün mü, bekeleyęor (15-112) < bekleyekoyar, çakarīęor (14-13) çakarıpkoyar

- ne ‘li hecelerden birinin yutumu ile:

çeşmenin yanda (9-102) < çeşmenin yanında

1.18. ÜNSÜZ DÜŞMELERİ

Gediz ve yöresi ağızlarının dikkati çeken ve örneklerine çok sık rastlanan ses olayıdır *ünsüz düşmesi*. İç seste *f, ğ, h, k, l, r, y, z* ünüsüzlerinin eriyerek ünlüleşmesini “Uzun

Ünlüler” bölümünde belirttiğimiz için burada sadece düşen ünsüzler üzerinde duracağız. Bölge ağzında düşen ünsüzler şunlardır:

1.Patlayıcı Ünsüzler: *k/ḳ*

2.Sızıcı Ünsüzler: *ğ, f, b, l, r, z*.

3. Yarı Ünlüler: *y*.

Bölge ağzında *ünsüz düşmesi* iç seste ve son seste olmak üzere iki şekilde görülüyor. En fazla örnekleri *iç seste* görmekteyiz.

1.18.1. İç Seste Ünsüz Düşmesi

-f: *yuka* (15-60) < yufka

-ğ: *olan* (15-83) < oğlan, *doru* (11-80) < doğru, *olum* (1-53) < oğlum, *sadıç* (2-10) < sağdıç, *yāmırla* (2-41) < yağmurlar, *yaım* () < yağın, *elenî* (11-75) < eğlenir, *bāla* (9-36) < bağla, *yoıurt* (2-51) < yoğurt, *söüdü* (13-43) < söğüt, *ğamsı* (7-33) < kağnısı, *adam* (6-18) < adağını

-b: *āmeT* (7-18) < ahmet, *kütāyanın* (1-43) < kütahyada, *pelivan* (1-27) < pehlivan, *yaıu* (13-47) < yahu

-k/-ḳ: *āşam* (4-7) < akşam, *āşamdan* (4-10) < akşamdan, *götücedim* (12-50) < götürecektim

-l: *āmış* (3-27) < almış, *gēmiş* (11-1) < gelmiş

-r: Gediz ve Yöresi Ağzında bolca görülen ünsüz düşmesi olayıdır. Kütahya ve yöresi ağzlarının en belirgin özelliği denilebilir (Gülensoy, 1988: 65).

ākıdeşle (7-48) < arkadaşlar, *sōna* (5-4) < sonra, *oynādık* (7-49) < oynardık, *dokunmazlādı* (7-161) < dokunmazlardı, *yakādık* (4-7) < yakardık, *vādır* (7-211) < vardır, *yıkāsın* (6-28) < yıkarsın, *beyenīlese* (8-14) < beğenirlerse, *kırklāla* (6-26) < kırklarlar, *cumātesi* (5-9) < cumartesi, *atlādık* (4-19) < atlardık, *gelīle* (3-6) < gelirler, *çikin* (6-66) < çirkin, *çāşaf* (15-125) < çarşaf

-y-: *bōle* (7-153) < *bōyle*, *šōle* (8-1) < *šōyle*, *kōlēde* (1-104) < *kōyle*de, *çevirmē* (4-11) < *çevirmeye*, *šēlē* (15-6) < *šeyler*

1.18.2. Son Seste Ünsüz Düşmesi:

-r-: *ğadā* (1-22) < *kadar*, *sardılā* (4-22) < *sardılar*, *sefē* (15-11) < *sefer*, *yaḳarlā* (15-52) < *yakarlar*, *baḳıyolā* (1-45) < *bakıyorlar*, *bunlā* (6-9) < *bunlar*, *olmayanlā* (6-16) < *olmayanlar*, *aḡalā* (11-28) < *aḡalar*

-t-: *abdes* (9-32) < *abdest*, *çif* (1-26) < *çift*

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İSİMLER

Nesnelerin ve kavramların karşılığı olan kelime veya kelime grubuna isim denir. (Özçelik- Erten, 2005, 97). Bunlar basit, türemiş (gövde) ve birleşik isimlerdir.

2.1.1. Hâl (Durum) Ekleri

İsimler sözcük grupları ve cümle içinde diğer sözcüklerle ilişkisi sırasında ilişkinin türüne göre çeşitli durumlarda bulunmaktadır.

2.1.1.1. Tamlama Durumu (İlgi Hâli - Genitif Hâli)

Bu durum adın diğer adlarla ilişkisi olduğunu gösteren hâldir. Bu hâlin kullanımı ismin başka bir isimle bağlantısı olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tabi olduğunu belirtir.

a) -nIn, -nİn: Sonu ünlü ile biten sözcüklere eklenirler:

şininin (7-4), tepenin (7-37), dığının (2-56)

b) -In, -İn: Sonu ünsüz ile biten kelimelere eklenirler:

gelinin (6-55), dâmâdın (8-24), olanın (15-17) < oğlanın, gâzanın (3-11) < kazanın, sâdıcn (2-9) < sağdıcn, sabanımın (2-22), toprâmın (2-23), Allah'ın (2-25), gızın (7-8), hânımın (2-30), malın (2-55)

c) Hece kaynaşmasıyla:

bulgurman (15-47) < bulgur ile, tellerinen (7-24) < teller ile, darağınan (7-25) < tarak ile, tozunun (7-43) < toz ile, emriyinen (8-13) < emri ile, gelinnen (13-34) < gelin ile, boççasınnan (15-61) < bohçası ile

-In, -İn tamlayan eki bazen kullanılmaz düşer: *gelin oldu ğu yere varırız (11-41) < gelinin olduğu yere varırız*

2.1.1.2. Yalın Durumu (Nominative)

Yalın hâl isimlerin başka unsurlara bağlı olmayan şekillerine denilmektedir. Bu hâldeki bir isim kendisine bağlı olan isim ve karşılığı olan nesne dışında hiçbir ilişki ifade etmez. Türkçede yalın hali eksizdir. Sözcüklerin kök ve gövdelerinden başka çoğul ve iyelik eki alan şekilleri de yalın hâlde bulunurlar (Buran, 1996: 37).

Gediz ve yöresi ağızlarında da yalın hâl diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi Türkçede bulunan özellikleriyle yaşamaktadır.

ğız (15-15), çam (1-67), hamır (6-10), çizme (15-106), dört (7-47)

2.1.1.3. Belirtme Durumu (Yükleme Hâli - Accusative)

+(y)I, +(n)I:

Cümle içinde filin doğrudan etki ettiği isim belirtme halinde bulunmaktadır. Bildirdikleri hareketin doğrudan doğruya bir isme etki ettiği fiiller geçişli yani nesne alabilen fiillerdir. Belirtme durumu adı kendine etki eden geçişli fiile bağlayan durumdur. Bu durum nadiren eksiz, çoğu zaman da ekli şekliyle çekimlenir (Buran, 1996: 99). Gediz ve yöresi ağızında belirtme eki olan +(y)I, +(n)I eki yerine bazı örneklerde görüldüğü gibi yönelme eki olan +(y)A, +(n)A kullanılır.

olan bana seviyorsan (1-99) < oğlan beni seviyorsan, koyuna saldım düze (2-32) < koyunu saldım düze, üstüne örtelē (6-11) < üstünü örterler, köye gezdire gezdire (6-62) < köyü gezdire gezdire, biz̄i ni sorac̄anız (12-1) < bize ne soracaksınız

kösteni (14-6), gendini (14-21), merdiveni (1-62), kefinlēni (1-90), çen̄iz̄ini (5-4), gelimi (5-17), olanı (6-19), ıbrıklarımı (6-102), ğanı (7-106)

2.1.1.4. Yönelme Durumu (Yaklaşma - Dative)

+(y)A, +(n)A:

Yönelme durumu iş, durum, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı yeri belirten durumun adıdır. Eylemin hareketinin yöneldiği ve kendisine yaklaşılan nesne cümle içinde yönelme durumu ekiyle çekimlenmektedir (Buran, 1996: 134).

çamına (7-115), koluna (7-137), barmana (7-149), baña (1-24), eşene (1-37), dibine (1-41), sevdi̇ne (1-77), gymetine (2-14)

2.1.1.5. Bulunma Durumu (Kalma Durumu - Locative)

+dA:

Bulunma durumu iş, hareket, kişi ve eşyanın yerini bildiren durumdur. Bunun yanında daha değişik işlevler üstlendiği de görülmektedir. Bunlar zaman, iş, şekil - tarz, durum, karşılaştırma, kesir, miktar, kısım, nitelik, parça şeylerdir. Özellikle zaman anlamı belirgin olduğu için bazı lehçelerde “yer - zaman” durumu olarak da adlandırılmaktadır (Buran, 1996: 177).

hapsānede (1-59), çeniżde (8-21), içinde (9-5), gylāda (9-60), bucaklāda (9-60), hıdrelleżde (6-40), urda (12-38)

2.1.1.6. Çıkma Durumu (Ayrılma / Uzaklaşma - Ablative)

+dAn:

Çıkma durumu iş, durum ve hareketin çıkma, başlama noktasını gösteren durumdur. Genellikle eylemin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaşan veya çıkan isim cümle içinde çıkma durumunda bulunur. Bu çıkma durumunun temel işlevidir. Bunun yanında hareketin ve işin zamanını bildirir, eşyanın veya aracın neden meydana geldiğini bildirir, iş ve hareketin sebebini bildirir (Buran, 1996: 202).

erkekleden (6-77), geçmişleden (3-1), ilēden (3-1), geceden (3-23), öncelēden (8-15), undan (8-18), gelinden (5-18), vemedēden (2-11), savaşlardan (6-127)

2.1.1.7. Vasıta Durumu (Instrumental)

+(I)lA(n) +/ nA (n):

Sözcük gruplarında ve cümlede eylemin kendisi vasıtasıyla kendisinin katılımı ya da kendisinin belirttiği zamanda yapıldığını gösteren durum vasıta durumudur. Eylemin neyle, kimle, nasıl ve ne zaman yapıldığını belirtmek için isim vasıta eki alır (Buran, 1996, 235).

emrinnen (8-13), alılan (4-8), birbiriylen (11-95), beygirlerlen (12-40), sayılan (6-45), onnan (7-203), gelinnen (13-34), teps̄inen (15-31), dāmādınan (15-84), davullānan (15-84), geyeceklenen (15-25), biyyüklenen (15-103), sādıcınan (15-112), hocaynan (15-113)

2.1.1.8. Eşitlik Durumu (Ecvative)

+cA:

Esas görevi eşitlik, gibilik, kadarlık ve benzerlik bildirmek olan ektir. Ancak eşitlik eki gittikçe işlevini kısıtlamakta ve giderek bir yapım eki özelliği kazanmaktadır. Günümüzde daha çok sıfat, zarf ve zamir olan sözcüklere gelen bu ekin işlevini gibi, kadar, göre edatlar üstlenmektedir. Ekli olan örnekleri ise cümlede kalıplaşmış ve zarf durumunda olan sözcüklerdir. Eşitlik eki isimleri doğrudan doğruya fiillere bağladıkları için zaten zarf yapmaya elverişli bir özelliğe sahiptirler (Buran, 1996: 266). Bu durumun örnekleri Gediz ve yöresi ağızlarında da görülmektedir.

önce (1-6) < ön+ce, sadece (6-4), güzelce (4-23)

2.1.1.9. Yön Gösterme Durumu (Direktive)

+(A)r(I):

Yön gösterme durumu ekleri genellikle yer ve yön ile ilgili yer ve zaman isimlerine gelerek fiilin yönünü belirtirler. Günümüz Türkçesinde kalıplaşmış olarak sınırlı sayıda görülen bu ek çekim eki olma işlevini kaybetmiş ve sözcük gövdeleriyle birleşmiştir.

yokarı (1-43) < yukarı, dışarı (12-74), geri (11-6)

2.1.2. İsimlerde Çokluk

+IA(r)/ + nAr:

Adın gösterdiği nesnenin tek bir varlık ya da birden çok varlık mı olduğu çeşitli dillerde farklı farklı gösterilmektedir. Gediz ve yöresi ağızında çokluk eki eski ve yeni şekliyle kullanılmaktadır. *-lAr* şeklindeki kullanımda *-r* ünsüzü ek gelmemişse (*-dA* bulunma hali eki dışında) düşme eğilimindedir. Düşme ile beraber önceki ünlü uzar.

-lar/-ler:

yağmırlar (11-44), salıncaklar (9-99), güller (7-81), çenizler (5-15)

-lâ/-lê:

aşerlê (8-3) < askerler, berkezlê (3-31) < herkesler, cendermelê (8-6) < jandarmalar, kôlêde (1-104) < köylerde, yerlê (2-41) < yerler, gonşulâ (2-19) < komşular, erkeklê (7-60) < erkekler, yemeklê (7-60) < yemekler

2.1.3. İyelik Ekleri

İsime gelerek onların kaçınıcı kişiye ve kime ait olduklarını bildiren eklerdir. (Özçelik-Erten, 2005, 106).

Gediz ve yöresi ağızlarında da Türkçe yazı dilinden az çok farklılıklar göstermektedir.

Günümüz Türkiye Türkçesi:

1. tekil kişi +(I)m

2. tekil kişi +(I)n

3. tekil kişi +(s)I

1. çoğul kişi +(I)mIz

2. çoğul kişi +(I)nIz

3. çoğul kişi +lArI

1. tekil kişi çekimi:

ğazanlarım (14-13), gözlerim (12-65), testim (12-13), yavrulāmı (7-97)

2. tekil kişi çekimi:

hatırın gōñün boş olsun (2-43), başını yaķalā (5-3), dile ĩini (6-31), adın(11-57)

3. tekil kişi çekimi:

başını yaķalā (5-3), goltünun altı (1-34), gızın bubası (1-49), dememizİN meşburu (1-20), çay āzı deresi (1-21)

Gediz Ağızları:

1. tekil kişi +(I)m, +(I)n

2. tekil kişi +(I)n, (I)ñ

3. tekil kişi +(s)I

1. çoğul kişi +(I)mIz

2. çoğul kişi +(I)nIz, +(I) ñIz

3. çoğul kişi +lArI

1. çoğul kişi çekimi:

atalāmız (13-1), gıymatımızdan (13-26), anamız (12-44), çaydanlıklāmız (3-32), ibriklarımız (6-101), urzumıza (7-161)

2. çoğul kişi çekimi:

sevđinimize (1-24), aramızca (14-38), yüzümüz (13-4)

3. çoğul kişi çekimi:

ākıdeşleri (15-94), daşları (1-67), saçları (7-132), sırtları (7-96), kāmuları (11-9), eşyaları (7-4)

2.1.4. Aitlik Eki

İsimlerin üzerine gelir. Bölge ağızında aitlik (ilgi) ekine çok sık rastlanmaktadır. Ek bölge ağızında herhangi bir değışime uğramamıştır.

evdekile (7-198), şindiki (8-19), ağaçTaki (9-72), yakınnarındaki (9-77), dağındaki (9-106)

2.1.5. Soru Eki

Gediz ve yöresi ağızlarında soru eki için soru edatı olan *mi, mi mu, mü* kullanılmaktadır.

götdün mü (1-53), oldu mu (14-25), binemedi mi (15-115), gonuşdu mu (15-121), ikinci gün mü (7-38), ister mi (7-44)

2.2. YAPIM EKLERİ

Yapım ekleri, kelime kök veya gövdelerine getirelerek eklenen kelimenin yeni anlam kazanmasını sağlar. Fiil veya isim kök veya gövdelerine eklenerek yeni isim veya fiiller türetirler (Korkmaz, 2003: 21).

Gediz ve yöresi ağızlarında, Türkiye Türkçesinde kullanılan bütün yapım ekleri kullanılmaktadır.

Bölgemizde tespit edebildiğimiz yapım ekleri şunlardır:

- 1) İsimden isim türeten ekler.
- 2) İsimden fiil türeten ekler.
- 3) Fiilden fiil türeten ekler.
- 4) Fiilden isim türeten ekler.

2.2.1. İsimden İsim Türeten Ekler

-an: Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kalıplaşmış örneklerde bulunmaktadır.

olan (1-94), eren (14-3)

-arı (direktif): Yer-yön belirten yapım ekidir. *yukarı (1-43), dışarı (12-74)*

-cı: İş ve meslek adları yapar: *demirci (11-37), manici (1-105)*

-cık: Küçültme anlamı verir: *açık (1-43)*

-daş: *ğardaşları (12-50), akıdeşle (15-94), vatandaş (10-4)*

-siz: *abdastsız (3-4)*

-lı: *şifâli (7-208), allı (7-62), bızlı (14-8), hayırlı (14-36)*

-lık: *kulaklık (7-211), çaydanlık (3-32), sarılık (8-36), çobanlık (7-46), garşılık (1-122), özengirlik (2-12)*

-ki: Sıfat türeten bi ektir. *şindeki (8-19), üstündeki (4-1), ordaki (7-108)*

-inti: Bu ek fiilden isim yapan yapım eki olduğu halde bir örnekte isimden isim yapma göreviyle kullanılmıştır.

selinti odun (7-110)

2.2.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

-la:

Ad soylu sözcüklere getirilerek onlardan fiiller türetmeye yarar. Hem Kıpçak hem de Batı Türkçesinde, nadir olarak bazı fiil tabanlarına da gelerek pekiştirilmiş gövdeler teşkil

etmektedir. (Hacıeminoğlu, 1984, 115) Bu ek bölgemiz ağızlarında *-le*, *-la* biçiminde görülmektedir.

saklanmış (7-149), *toplama*P (9-21), *parçalayı*P (9-54)

-a: *oyñalā* (11-83)

-laş, -leş: *iyileşmezmiş* (7-125), *gerçekleşenle* (9-94)

2.2.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-(I)l: *takıl-*, (6-58) *yazıl-*(1-51), *çekildi* (7-33), *eşilir*(7-23), *örülür*(7-24)

-r: *çıkır* (6-1)

-n: *okunırken* (13-6), *toplama*P (9-21)

-mA: Fonksiyonu olumsuz fiil yapmaktır.

yazılmasaydı (1-51), *ettirmeden* (12-31), *olmayanları* (6-8)

-dır- / -Tur- / -Tür: *basTırılır* (6-10), *saldıran* (9-7), *ettirmeden* (12-31), *bakTırıcın* (14-21), *doldurdum* (7-203)

2.2.4. Fiilden İsim Yapan Ekler

-cak: *salıncak* (9-99)

-gı: *algı* (5-16)

-malı: *işlemeli* (6-51), *değmeli* (7-69), *eğmeli* (7-66)

-mİr: *yāmır* (3-29)

-(I)n: *gelin* (2-10)

-(I)k: *böyük* (8-5)

enek: *gelenek* (13-17)

-en: *giden* (14-36), *yaradan* (13-5)

-ır: *yadır* (7-128)

2.3. ZAMİRLER

İsimlerin yerlerini tutan, kişileri karşılayan kelimelere zamir denir. Diğer bir ifadeyle isimler varlıkları doğrudan doğruya karşılayan kelimelerdir. Zamirler ise isimlerin yerini tutarak onların yerine geçici kullanılabilen kelimelerdir (Özçelik-Erten, 2005: 120).

Zamirler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- 1) Kişi (Şahıs) Zamirleri
- 2) İşaret (Gösterme) Zamirleri
- 3) Soru Zamirleri
- 4) Belgisiz (Belirsizlik) Zamirler

2.3.1. Kişi (Şahıs) Zamirleri

Kişi adlarının yerine kullanılan zamirlerdir.

1. tekil kişi:	Ben (Konuşan)
2. tekil kişi:	Sen (Dinleyen)
3. tekil kişi:	O (Adı Geçen)
1. çoğul kişi:	Biz (Konuşanlar)
2. çoğul kişi:	Siz (Dinleyenler)
3. çoğul kişi:	Onlar (Adı Geçenler)

Tablo 2.1. Türkiye Türkçesi Yazı dilinde

		Yalın durumu	Belirtme durumu	Yönelme durumu	Bulunma durumu	Çıkma durumu	Tamlayan durumu
		onlar	onları	onlara	onlarda	onlardan	onların
Yakın	Tekil	ben	beni	bana	bende	benden	benim
	Çoğul	biz	bizi	bize	bizde	bizden	bizim
Biraz uzak	Tekil	sen	seni	sana	sende	senden	senin
	Çoğul	siz	sizi	size	sizde	sizden	sizin
En uzak	Tekil	o	onu	ona	onda	ondan	onun
	Çoğul	onlar	onları	onlara	onlarda	onlarda	onların

Tablo 2. 2. Gediz ve Yöresindeki Kişi Zamirleri

		Yalın durumu	Belirtme Durumu	Yönelme durumu	Bulunma durumu	Çıkma durumu	Tamlayan durumu
Yakın	Tekil	ben	baña(1-99) bene	beni	bende	benden	benim
	Çoğul	biz	bize	bizi	bizde	bizden	bizim
Biraz uzak	Tekil	sen	saña sene	seni	sende	senden	senin
	Çoğul	siz	size	sizi	sizde	sizden	siziñ
En uzak	Tekil	o u	oña uña	onu unu	onda unda	ondan undan	onun unuñ
	Çoğul	onnã unnã	onnara unnara	onları unñarı	onnãda unnãda	onnãdan unnãdan	onnãñ unnãñ

Kişi Zamirlerinin Edatlara Bağlanması:

Yöre ağızlarında isimlerin doğrudan bağlandıkları son çekim edatlarına zamirler bağlanırken çeşitli çekim şekilleri gereklidir. Yazı dilinde olduğu gibi bazı edatlara ilgi hali (tamlayan durumu) eki ile bağlanırlar (Gülensoy, 1988: 88).

benim gibi (1-120)

2.3.2. Dönüştürülük Zamiri

Dönüştürülük zamirleri kişi zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür kişi zamirleridir. Bu zamirlere dönüştürülük zamiri denilmesinin nedeni ise yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir fonksiyon yüklenmesiyle ilgilidir (Korkmaz, 2003, 415).

Gediz ve yöresi ağızlarında dönüştürülük zamiri *gendi* sözcüğü ile karşılanmaktadır.

gendini (14-21), gendi (10-7), gendin (6-29), gendim (7-117), gendisi (9-12), gendili ından (9-71),

Bazı örneklerde de dönüştürülük zamirleri işaret zamirleriyle pekiştirilmiş şekilde kullanılır. *O gendi guruyuP yıkılanla bi ışe de il. (10-7)*

2.3.3. İşaret (Gösterme) Zamirleri

Bu zamirler işaret etmek, göstermek suretiyle varlıkları karşılayan zamirlerdir. İşaret zamirleri varlıkları bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret eder. Bir başka deyişle varlıklar şu veya bu özelliklerine göre değil yerleri ile belirtilmiş olurlar (Ergin, 1998: 273). Bu zamirler tekil ve çoğul ya da yakın biraz uzak, en uzak olmalarına göre sınıflandırılabilirler.

Tekil:

Bu: Yakındaki varlık.

Şu: Biraz uzaktaki varlık.

O: En uzaktaki varlık.

Çoğul

Bunlar: Yakındaki varlıklar.

Şunlar: Biraz uzaktaki varlıklar.

Onlar: En uzaktaki varlıklar.

Tablo 2.3. Türkiye Türkçesi Yazı dilinde

		Yalın durumu	Belirtme Durumu	Yönelme durumu	Bulunma durumu	Çıkma durumu	Tamlayan durumu
Yakın	Tekil	bu	bunu	buna	bunda	bundan	bunun
	Çoğul	bunlar	bunları	bunlara	bunlarda	bunlardan	bunların
Biraz uzak	Tekil	şu	şunu	şuna	şunda	şundan	şunun
	Çoğul	şunlar	şunları	şunlara	şunlarda	şunlardan	şunların
Çok uzak	Tekil	o	onu	ona	onda	ondan	onun
	Çoğul	onlar	onları	onlara	onlarda	onlardan	onların

Tablo 2.4. Gediz ve Yöre Ağzında İşaret Zamirleri

		Yalın durumu	Yönelme durumu	Belirtme durumu	Bulunma durumu	Çıkma durumu	Tamlayan durumu
Yakın	Tekil	bu bū	bunu	buna buña	bunda bunda	bundan bundan	bunuñ bunun
	Çoğul	bunnā bunlā bunña bunlar bunnar bunnā	bunnarı bunnarı	bunnara	bunnāda bunnarda	bunnādan bunnādan	bunnāñ
Biraz uzak	Tekil	şu şo	şunu	şoña şuña	şunda şunda	şundan şondan	şunuñ
	Çoğul	şunnā şonnā	şunnarı şonnarı	şunnara	şunnāda şonnāda	şunnādan	şunnāñ şonnāñ
Çok uzak	Tekil	o u	onu unu	oña una	onda unda	ondan undan ūndan	onuñ unuñ
	Çoğul	onnā unnā	onnarı unnarı	onnara unnara	onnāda unnāda	onnādan unnādan	onnāñ unnāñ

2.3.4. Soru Zamirleri

Gediz ve yöresi ağızlarında da çeşitli örnekleri vardır.

kim õmüŝ (7-138), ne diyo (14-51), nirden geliyoñuz (7-171), ni olcen (8-7), ni yapryoñuz (12-1), bizji ni soracañuz (12-1), ne gonuŝcak (12-5), ni etcamuz (12-2)

2.3.5. Belgisiz (Belirsizlik) Zamirler(i)

Kişileri ve varlıkları belirsiz olarak temsil eden; varlıkların belirsiz bir şekilde yerini tutan zamirlerdir. Aslında sayıları oldukça azdır ancak soru zamiri, belgisiz sıfat ve zarfların iyelik almış şekilleriyle karşılaşılır (Korkmaz, 2003, 433). Gediz ve yöresi ağızlarında ses olayları haricinde aynı şekilde kullanılmaktadır.

kimisi (5-18), kimse (9-68), kimselēden (1-29), herkesin (6-102), herkesle (3-31), çoğu (9-49), hiçbirine (7-109), hiç bi (9-7), işiyisi (12-29)

2.4. SIFATLAR

Sıfatlar: Adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlere (Korkmaz, 2003: 333).

Gediz ve yöresi ağızlarında da sıfat genel Türkçe içindeki kurallarıyla bulunmaktadır.

2.4.1. Niteleme (Vasıflandırma) Sıfatları

Niteleme sıfatları canlı veya cansız varlıkların renk, şekil, tat, koku, mesafe, alışkanlık, yetenek gibi çeşitli iç ve dış özelliklerini bildiren sıfatlardır (Korkmaz, 2003: 361).

beyaz beyaz çāşaf (15-25), çota ağaç (11-12), evli bir çift (7-121), tatlı yuka (15-59), allı gelin (7-62) yeşil çimen üstünde (7-30), sarı çeşme başında (7-29), göcaman kırmızı bir elma (6-60), sarı çizme (7-29), yaramaz olan çocuk (6-10)

2.4.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkların kendilerini veya dış özelliklerini bildiren sıfatlardır (Özçelik-Erten, 2005: 111). Belirte sıfatlarını dört ana gruba ayırabiliriz.

2.4.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları varlıkları yerlerini işaret ederek belirten sözcüklerdir. Bunlar asıl olarak tek başlarına kullanıldıklarında işaret zamiri olan sözcüklerdir. *Bu, şu, o* sözcükleridir.

Yazı dilimizde olduğu gibi Gediz ve yöresi ağzlarında da aynı özellikte yani varlıkların yerini göstererek belirtme göreviyle kullanılırlar.

bu sefē (15-11), bu şegilde (8-17), bu dede (9-22), bu gözalaklā (10-2), bu su (7-210), o gün (6-96), o ağeci (6-21), o çörekden (6-61), o sultanım (7-27), o çam (7-15), o sovan (7-181), şu an (11-86), şu kēlēde(1-104)

Gediz ve yöresi ağzında” o” işaret sıfatı yerine” zaman zaman u “kullanılır.

u çaman biç işi bitmez dērlē. (1-61)

2.4.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları varlıkları sayılarını bildirerek belirten sözcüklerdir. Bu sıfatlar aslında birer sayı adı iseler de adların önüne gelerek sıfat halini almışlardır. Sayı sıfatları varlıkları yalnızca adet olarak, dereceli olarak, eşit bölümlerde, belli bir oran içinde ya da topluluk biçiminde belirtirler.

2.4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Varlıkların sayısını tam olarak gösteren ve belirten sıfatlardır.

Gediz ve yöresi ağzlarındaki kullanım örnekleri ise şöyledir:

bi dene (15-53), iki goñşu (15-3), bi havta (15-11), iki üş günde (15-33), yirmi ay (8-11), esgerlik (8-11), altı dene çocuk (7-109), beş yıl sōna (7-131), üç ay gadā (1-59), üç beş evde (9-4)

2.4.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Varlıkları sıralayıp derecelendiren sıfatlardır. Sıra sayı sıfatları varlıkların veya derecesinin adedini değil, kaçınıcı derecede olduğunu gösteren sıfatlardır. Asıl sayı sıfatlarına +(I)ncI ekinin getirilmesiyle türetilirler.

Yöremiz ağızlarında da aynı kurallar geçerlidir.

üçüncü gün (12-38), ikinci gün (12-38)

2.4.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Varlıklar arasında bir bütünü bir bölme, ayırma, paylaşırma ve dağıtma ifade eden sıfatlara üleştirme (bölüştürme) sayı sıfatları denir. Asıl sayı sıfatlarına +(ş)Ar ekinin getirilmesiyle yapılır.

Yöremiz ağızlarında üleştirme sayı sıfatları yapılırken sondaki *-r* ünsüzünün düştüğü ve kendisinden önceki ünlüyü uzattığı görülür.

birē birē (7-142), üçē gözleme (15-99)

2.4.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatları varlıkların parçalarını ve bu parçaların bütüne oranlarını belirtirler. Bunlar genellikle birden fazla sözcükle karşılanır ancak $\frac{1}{2}$ anlamına gelen yarım ile $\frac{1}{4}$ anlamına gelen çeyrek sözcükleri de kesir sayı sıfatı olarak kullanılmaktadır.

2.4.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları

Belirttikleri varlıklar arasında bir yakınlık, bir birlik olduğunu gösteren, bir varlık topluluğu ifade eden sayı sıfatlarına topluluk sayı sıfatları denir. Asıl sayı sıfatlarına +Iz ekinin getirilmesiyle türetilirler.

2.4.2.3. Soru Sıfatları

Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatları denilmektedir. *Hangi, kaç, ne, nasıl* gibi sözcükler bu sıfatlara örnektir.

2.4.2.4. Belgisiz (Belirsizlik) Sıfatlar

Varlıkları belli belirsiz tanımlayan ve sıfatlara belgisiz sıfatlar denir. Bu sıfatlar varlıkların dış niteliklerini, özellikle de sayılarını veya miktarlarını belirsiz olarak ifade eder. Daha çok *bir, bütün, başka, bāzı, her, kimi, çoğu, çok, hiç, falan, filan, az, fazla* gibi kelimelerin isimlerin önüne gelmesiyle oluşurlar.

bütün cesetleri (11-9), bütün hayvanları (13-8), bütün kövü (6-82), bi çocuk (7-151), bi döğüş (7-218), bi gün (8-19), bi gavnır (7-180), her düün (5-19), başka bi yer (9-83)

2.5. ZARFLAR

Köken itibariyle Arapça bir sözcük olan zarf sözcüğü fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin hâle getiren sözcüklerdir (Korkmaz, 2003: 451).

2.5.1. Yer -Yön Zarfları

Yer-yön zarfları boşlukta bir yer ifade eden yer adlarıdır. Fiildeki iş ve oluşun yerini ve yönünü belirtirler. Sayıları çok fazla olmamakla beraber genellikle hepsinde bir yön belirtme durumu vardır ve bu yönleriyle fiilin yönünü gösterirler. Bunlar *ileri, geri, aşağı, yukarı, içeri, dışarı* zarflardır.

dışarı (12-74), yukarı (1-43), aşışā (6-5), geri (11-6)

2.5.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları, zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir. Bu zarflar bir iş ve oluşun zaman içindeki yerini bildiren, yani fiillerin, sıfat-fiillerin, zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, kısıtlayan ya da kesinleştiren sözcüklerdir.

Başlıcaları ise *bugün, yarın, sabah, akşam, öğleyin, sabableyin, geceleyin, artık, sonra, yine* zarflardır.

sōna (4-11), şindi (2-6), sabah(7-104), aşamneyin (13-53), aşam(4-7) sabāleyin (5-15)

2.5.3. Durum (Hâl) Zarfları

Zarfların büyük bir çoğunluğunu oluşturan durum zarfları iş ve oluşun niteliğini, nasıl yapıldığını ve ne durumda olduğunu gösteren zarflardır. Bu zarflar kendi içinde niteleme zarfları ve durum zarfları olarak ikiye ayrılır. Niteleme zarfları eylemin niteliğini bildiren zarflardır. Durum zarfları ise eylemin ne durumda olduğunu gösteren zarflardır.

gizil gizil ömüştü (9-69), atası gibi davranmış (9-69), gezdire gezdire dağıtırsın (6-62), daldırırP daldırırP çıkarılâ (6-85), parçalayıP dağıttı (9-54), gergili yaparız (14-19), temiz olur (14-16)

2.5.4. Azlık - Çokluk (Miktar) Zarfları

Azlık-çokluk zarfları bir sıfatın, zarfın ya da fiillerin gösterdiği durumun miktarını, ölçüsünü ve derecesini gösteren zarflardır. Sayıları çok fazla değildir ama kendi aralarında bir sınıflamaya tabi tutulabilir ve eşitlik zarfları, üstünlük zarfları, en üstünlük zarfları, aşırılık zarfları olarak adlandırılabilirler.

açıkça yukarı çıkıyo (1-43), dibine oturduk biraz (7-85), çok sürmez (1-80), çok deyerlidir (3-3), çok at vâdi (7-16), çok öliyyödu (7-78), çok gayırıyon (7-79)

2.5.5. Soru Zarfları

Eylemleri soru yoluyla bulan veya bulduran zarflardır.

niden öldürdün (1-55), neden döğüşüyo (7-219), nasıl gömcen (7-165)

2.6. FİİLLER

Fiiller hareketleri karşılayan sözcüklerdir. Ancak hareket sözcüğü en geniş anlamı ile belirtilmektedir. Yani varlıkların zaman ve mekân içinde her türlü yapma etme, olma ve durma şekilleri için kullanılmaktadır. Varlıklar canlı, cansız, maddi, manevi bütün nesnelere ve kavramlardır. Hareketler ise varlıkların zaman ve mekâna bağlı olarak yer değiştirmeleri, oluşları, kılışları, duruşları ve her türlü faaliyetleridir (Ergin, 1998: 280).

Bu tanımlara göre iş, oluş, hareket ve durum bildiren sözcüklere fiil (eylem) denilmektedir. Fiiller dilbilgisinde çok önemli bir yere sahiptir. Fiillerin oluşu ve adlara etkisi

bunun ön önemli göstergelerinden biridir. Türkçe cümle kuruluşunda çeşitli biçimlerde çekimlenmiş bir fiilin tek başına kullanılabilmesi de güzel bir örnektir.

Gediz ve yöresi ağızlarında ses olaylarındaki değişikliklerle birlikte fiilin kullanım özellikleri geçerlidir.

2.6.1. Kişi Ekleri

Kişi ekleri çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan kişi anlatmak için kullanılan eklerdir. Bir başka deyişle fiilin bildirdiği işi, oluşu, hareketi kişilere bağlamak için kullanılan eklerdir.

1-Tip Kişi Ekleri

Bu ekler zamir kaynaklı eklerdir ve *öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, istek kipi ve gereklilik kipinde* kullanılırlar; *görülen geçmiş zaman, şart ve emir kipinde* kullanılmaz (Ergin, 1998: 282).

Günümüz Türkiye Türkçesi

ise kullanım şekilleri şu şekildedir

1. tekil kişi: -Im
2. tekil kişi: -sIn
3. tekil kişi: - Ø

1. çoğul kişi: -Iz

2. çoğul kişi: -sInIz

3. çoğul kişi: -lAr

Gediz ve yöresi ağızlarında

ise kullanım şekilleri şu şekildedir

1. tekil kişi: -Im, -In

2. tekil kişi: -sIn

3. tekil kişi -Ø

1. çoğul kişi: -Iz

2. çoğul kişi: - sInIz, -nIz

3. çoğul kişi: -lAr, -lA, -lĀ

1.Tip 1.Tekil Kişi Ekleri:

gırpamam (1-118), dırtamam (1-119), yırtarım (1-117), saldım (2-18)

1. Tip 2. Tekil Kişi Ekleri

yırtaman (1-121), dağıtırsın (6-22), gömcen (7-165), olcen (8-7), alcan (12-66), amadın (12-66)

1. Tip 3. Tekil Kişi Ekleri

geçirir (11-42), gelirmiş (7-13), yapar (7-12), bitiri (15-45), doldurur (6-102), yıkıyo (7-121)

1. Tip 1. Çoğul Kişi Ekleri

varırız (2-17), asarız (5-6), deriz (6-17)

1. Tip 2. Çoğul Kişi Ekleri

soracamız (12-1), yapıyōñuz (12-1), etcāmız (12-2)

1. Tip 3. Çoğul Kişi Ekleri

kesēle (15-97), okurlā (2-53), yakıyolā (4-6), götüriyolā (7-6)

2. Tip Kişi Ekleri:

İkinci tip kişi ekleri iyelik eki kaynaklı olup, günümüzde *görülen geçmiş zaman ve şart kipinin* çekimlerinde kullanılan kişi ekleridir.

Günümüz Türkiye Türkçesi	Gediz Ağzları
1. tekil kişi: -m	1. tekil kişi: -m
2. tekil kişi: -n	2. tekil kişi: -ñ, -n
3. tekil kişi: -	3. tekil kişi: -
1. çoğul kişi: -k	1. çoğul kişi: -k, -ķ
2. çoğul kişi: -nIz	2. çoğul kişi: -ñIz
3. çoğul kişi: -lAr	3. çoğul kişi: -lAr, -lĀ

(Ergin, 1998: 286)

Kişi eklerinin birinci ve ikinci tip olarak ayrılması zamir kaynaklı ve iyelik eki kaynaklı olmalarının dışında ünlü ve ünsüzle biten gövdelere eklenmelerinde de kendini göstermektedir.

2. Tip 1. Tekil Kişi Ekleri:

ğaşdım (7-194)

2. Tip 2. Tekil Kişi Ekleri:

seviyosan (1-99)

2. Tip 1. Çoğul Kişi Ekleri:

istedik (4-4), harcadık (9-16), getirivedik(11-45), çıkādık (8-15), yakādık (4-7)

2. Tip 2. Çoğul Kişi Ekleri:

gideseniz (14-52)

2. Tip 3. Çoğul Kişi Ekleri:

yapdılā (5-9),

2.6.2. Fiil Kipleri

2.6.2.1. Haber (Bildirme) Kipleri

2.6.2.1.1. Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman (-mİş)

Konuşan kişinin görüp izlemediği diğer bir ifadeyle şahit olmayıp başkalarından öğrendiği geçmiş zamandır (Özçelik-Erten, 2005: 141).

Yöremiz ağızlarında kullanım şekli şu şekilde gösterilebilir:

1. tekil kişi: -mİşIm, -mİşIn
2. tekil kişi: -mİşsIn, -mİşİn
3. tekil kişi: -(I)mİş

1. çoğul kişi: -mİşIz
2. çoğul kişi: -mİşsInIz, -mİşİnIz
3. çoğul kişi: -mİşlĀ

yapmışlā (6-42), bitmiş (7-53), yanāmış (7-89), istemiş (7-95), çıkmış (7-136), sarmışlā (7-140), goymuş (3-24), tutmuşlā (7-195), òmüŝ (1-20), gömmüŝlē (7-143), götümmüŝ (10-4), sürmüş (1-42)

2.6.2.1.2. Görülen (Kesin) Geçmiş Zaman (-DI)

Füilin, konuşan kişinin gördüğü, izlediği bir geçmiş zamanda ortaya çıktığını ve olup bittiğini ifade eder (Özçelik-Erten, 2005: 141).

Günümüz Türkiye Türkçesi:

Gediz Ağzı :

1. tekil kişi: -dIm, -tIm

1. tekil kişi: -dIm, -TIm

2. tekil kişi: -dIn, -tIn

2. tekil kişi: -dIn, -dIn̄, -TIn, -TIn̄

3. tekil kişi: -dI, -tI

3. tekil kişi: -dI, -TI

1. çoğul kişi: -dIk, -tIk

1. çoğul kişi: -dIk/ k̄, -Tık/k̄, -diğ

2. çoğul kişi: -dInIz, -tInIz

2. çoğul kişi: -dInIz, dIn̄Iz

3. çoğul kişi: -dIlAr, -tIlAr

3. çoğ. kişi: -dIlAr, -dIlā, -dilē

gaşdım (7-197), aldı (7-198), çıkādık (8-15), bırakmadık (14-9), harcadık (9-16), yıkıldı (11-14), gidiyoğ (11-30), getirivedik (11-45), istedik (4-4), yakādık (4-7), çevirdik (4-12), geldik (7-62)

2.6.2.1.3. Şimdiki Zaman [-(I)yor]

Gediz ve yöresi ağızlarında -r ünsüzü ve -u ünlüsü bir hece olarak düşmektedir.

Günümüz Türkiye Türkçesi:

Gediz Ağzı:

1. tekil kişi: -(I)yorum

1. tekil kişi: -(I)yom, -(I)yon

2. tekil kişi: -(I)yorsun

2. tekil kişi: -(I)yon, -(I)yoñ

3. tekil kişi: -(I)yor

3. tekil kişi: -(I)yō

1. çoğul kişi: -(I)yoruz	1. çoğul kişi: -(I)yoz
2. çoğul kişi: -(I)yorsunuz,	2. çoğul kişi: -(I)yonuz, (I)yoñuz
3. çoğul kişi: -(I)yorlar	3. çoğul kişi: -(I)yolā, (I)yōlā

çıkıyoꝝ (7-115), istiyoz (9-90), varıyoꝝ (11-25), gidiyoꝝ (11-30), alıyoꝝ (12-63) istemiyom (1-32), gayıryıom (7-79), gaçıyon (7-192), yapıyoñuz (12-1), çıkmıyoñuz (13-6), veriyon (1-132), yakıyolā (4-6), bakıyolā (13-15), çalıyolā (5-16)

2.6.2.1.4. Gelecek Zaman (-EcEk)

Şekil ve zaman anlatan eklerden birisidir. Gelecek zamanı ifade ederler yani hareketin gelecek zamanda olacağını belirtir. Henüz gerçekleşmemiş bulunan ancak fiilin gösterdiği iş ve oluşun gelecekteki bir zaman diliminde gerçekleşeceğini bildiren eklerdir (Korkmaz, 2003: 623).

Gediz ve yöresi ağızlarında ise aynı ek aynı fonksiyonlarıyla kullanılmaktadır, ancak ses açısından kelimelerle birleşirken baştaki ünlünün ve sondaki *-k-* ünsüzünün düştüğü görülür ve genel olarak, düz ve ince olan “*e*” ünlüsü ile bu ek kullanılır.

Günümüz Türkiye Türkçesi	Gediz Ağızları
1. tekil kişi: -eceğim, -acağım	1. tekil kişi: -cem, -cen, -icen, -icem
2. tekil kişi: -eceksin, -acaksın	2. tekil kişi: -(I)ceñ
3. tekil kişi: -ecek, -acak	3. tekil kişi: -(I)cek, -(I)ceg
1. çoğul kişi: -eceğiz, -acağız	1. çoğul kişi: -(I)cez, -cēz
2. çoğul kişi: -eceksiniz, -acaksınız	2. çoğul kişi: -(I)cēñiz, -cāñız
3. çoğul kişi: -ecekler, -acaklar	3. çoğul kişi: -(I)ceklē

içireceksin (6-35), gitceksin (6-36), veecklē (7-101), göstermiceꝝ (7-158), gütcez (4-11), gelcem (7-64), kesecem (9-50), güttürecem (12-82), vemecem (1-24), götücem (1-27), gömcen (7-165), olcen (8-7), baKıTırcen (14-21), ni etcānıꝝ (12-2)

Gelecek zaman eki olan *-cak* Gediz ve yöresinde bazen *-cek, -cen, -can* şeklinde kullanılır:

baKTırcen (14-21) < baktıracaksın, *naþcez* (13-47) < ne yapacağız, *doldurcen* (6-34) < dolduracaksın, *ni olcen* (8-7) < ne olacaksın, *yakcek* (15-50) < yakacak, *alceñ* (12-66) < alacaksın, *olcek* (15-121) < olacak

2.6.2.1.5. Geniş Zaman **-(A)-r**

Geçmiş zamandan başlayıp, gelecek zamana uzanan ve “her zaman” ifadesi taşıyan bir geniş zaman ifade eden fiil kipidir (Özçelik-Erten, 2005: 144).

Gediz ve yöresi ağızlarında da kullanılan bu ekin özellikle ikinci ve üçüncü kişi çekimleri olmak üzere bazı çekimlerde düştüğü görülür.

1. tekil kişi: -rum, -rüm, -arım, -erim, -ırım, -irim, -urum, -ürüm
2. tekil kişi: -ırsın, -ırsın, -arsın, -ersin, -ursun, -ürsün, -āsiñ, -ēsiñ
3. tekil kişi: -ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür, -ā, -ē

1. çoğul kişi: -(A)rız, -ik
2. çoğul kişi: -arsınız, -ersiniz, -ursunuz, -ürsünüz, -āsiñız, -ēsiñız
3. çoğul kişi: -arlar, -erler, -urlar, -ürler, -ālā, -ēlē

alır (6-74), *taşırım* (1-112), *dırtarım* (1-115) < ayırmak, *yırtarım* (1-117), *yırtaman* (1-121), *ıslatırlā* (2-48), *gızdırırlā* (2-56), *geçirir* (6-8), *okurum* (8-38), *adāsın* (6-18), *bālasın* (6-18), *kesēsin* (14-6), *toplāsın* (6-23), *sererik* (5-7) < sereriz, *çıkā* (15-69), *gidēlē* (15-66), *gēlmezlē* (15-70), *deriz* (7-15), *örülür* (7-24), *yazılır* (7-25)

2.6.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Bu kipler fiilin olumlu ya da olumsuz şekilde gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart veya gereklilik kavramları içinde yer veren kiplerdir. (Korkmaz, 2003: 647).

2.6.2.2.1. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır (Korkmaz, 2003: 665).

Günümüz Türkiye Türkçesi:

1. tekil kişi: Ø
2. tekil kişi: fiilin kendisi (eksiz)
3. tekil kişi: -sIn

1. çoğul kişi: Ø
2. çoğul kişi: -In, -InIz
3. çoğul kişi: -sInIAr

Gediz Ağzlarında

1. tekil kişi: Ø
2. tekil kişi: fiilin kendisi (eksiz)
3. tekil kişi: -sIn, -sIn̄

1. çoğul kişi: Ø
2. çoğul kişi: -In, -InIz, -In̄
3. çoğul kişi: -sInIAr, -sIn̄IĀ

geñ (14-51), yağsın (11-44), olsun (1-85), borlasın (13-35), açılmasın (14-2), eğil (12-78), bālayın (13-8), yazsın (1-88)

2.6.2.2.2. Şart Kipi (-sA)

Tasarlanan hareketin şart şeklinde olduğunu veya şarta bağlı olması gerektiğini belirten, bazen dedilek, istek ifade eden bir şekildir (Özçelik-Erten, 2005: 148).

Günümüz Türkiye Türkçesi

1. tekil kişi: -sAm
2. tekil kişi: -sAn,
3. tekil kişi: -sA

1. çoğul kişi: -sAk
2. çoğul kişi: -sAnIz
3. çoğul kişi: -sAIAr

Gediz Ağzlarında Şart Çekimi:

1. tekil kişi: -sAm
2. tekil kişi: -sAn, -sAn̄
3. tekil kişi: -sA

1. çoğul kişi: -sAk, -sAz
2. çoğul kişi: -sAnIz, -sAn̄Iz
3. çoğul kişi: -sAIĀ

seniyosan (1-99), gidēseniṣ (14-52), biṣirdiyse (14-5), çalyōsa (5-18), üretiyōsa (14-8), dilediyse (9-95), verirse (6-53), yapmadyisan (1-58), yürüyōsa (14-8), vēcese (1-24)

2.6.2.2.3. İstek Kipi (-A)

Tasarlanan fiilin istendiğini ifade eder, diğer bir ifadeyle dilek bildirir (Özçelik-Erten, 2005: 145).

Günümüz Türkiye Türkçesi

Gediz Ağzlarında

İstek Kipinin Çekimi:

1. tekil kişi: -AyIm
2. tekil kişi: -AsIn
3. tekil kişi: -A

1. tekil kişi: -en, -AyIm
2. tekil kişi: -AsIn, -Asİñ
3. tekil kişi: -A

1. çoğul kişi: -AlIm
2. çoğul kişi: -AsInIz
3. çoğul kişi: -AlAr

1. çoğul kişi: -AlIm, -(y)Am, -(y)AmIn
2. çoğul kişi: -AsInIz, -AsİñIz
3. çoğul kişi: -AlAr, -AlĀ

bakem (4-10), çağırılım (7-58), cıkalım (13-3), cıkayım (7-99), alayım (9-50), bekleyim (1-100), bilelim (13-26), gidelim (13-25)

2.6.2.2.4. Gereklilik Kipi (-mElİ)

Tasarlanan hareketin veya fiilin gerekli olduğunu bildiren bir çekim şeklidir (Özçelik-Erten, 2005: 147).

Günümüz Türkiye Türkçesi:

Gediz Ağzlarında Gereklilik Kipi:

1. tekil kişi: -malıyım, -meliyim
2. tekil kişi: -malısın, -melisin
3. tekil kişi: -malı, -meli

1. tekil kişi: -malıyın, -meliyin
2. tekil kişi: -malısıñ, -melisiñ
3. tekil kişi: -malı, -meli

1. çoğul kişi: -malıyız, -meliyiz	1. çoğul kişi: -malıyız, -meliyiz
2. çoğul kişi: -malısınız, -melisiniz	2. çoğul kişi: -malısıñız, -melisiñiz
3. çoğul kişi: -malılar, -meliler	3. çoğul kişi: -malılā, -melilē

Bir tek örneği vardır. Metinlerimizde geçmemesine rağmen çekimi şu şekildedir;

yemeliyim, yemelisin, yemeli, yemeliyiz, yemelisiniz, yemeliler

2.7. EK FİİL

Eski Türkçe de *er-* olarak kullanılan fiilin zaman içinde *-r* düşmüş ve *e>i* değişimine uğramıştır ve günümüzde *i-* fiili olarak adlandırılmaktadır. Ek fiilin şimdiki zaman anlamı veren geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi olmak üzere dört adet çekimi vardır (Korkmaz, 2003: 702).

Gediz ve yöresi ağızlarında da bu ekleri şu şekilde örneklendirmek mümkündür.

Görülen geçmiş zaman:

bastaydı (7-162), yaşındaydım (9-28), vādı (9-52), ileşberidik (4-3), neydi (11-57), yatırdı (9-105), varıdı (6-6), gızdım (12-42)

Öğrenilen geçmiş zaman:

vāmiş (1-30), güveyimiş (7-155), sovanımış (7-180), ormanımış (9-1), zorumuş (12-61), gızdımış (1-22), yüçdenmiş (7-90), avlusundaymış (10-12), varmışım (14-5)

Geniş zaman:

içindir (2-49), bōledir (6-86), türbededir (9-5), hayvandır (9-49), deyerlidir (3-3), fenadır (5-18)

Şart kipi:

varısa (8-8), nerdeyse (13-13), yoksa (13-13)

2.7.1. Hikâye Birleşik Zaman

Ek fiile görülen geçmiş zaman eki (*-DI*) eklenmesiyle oluşan ve geçmişte olup bitmiş fiilin bildirdiği durumu anlatmak, hikâye etmek için kullanılan bir birleşik çekimdir.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi:

çıkılmışTır (9-80), yapılmışTır (9-84)

Görülen geçmiş zamanın hikâyesi:

veriverdiydik (7-181), çıktığdı (12-57)

Şimdiki zamanın hikâyesi:

ekiyoduk (12-43), oluyodu (11-66), güdüyoduk (3-12), seviyodum (7-62), ölüyodu (7-78), korkuyodum (9-29)

Geniş zamanın hikâyesi:

çıkādı (11-78), suvardı (4-22), takılırdı (6-58), alırdım (7-47), yapardım (7-107), kapardı (11-68), bitēdi (15-14), yakādık (4-7)

Gelecek zamanın hikayesi:

yapmacedim (1-51)

Şart kipinin hikayesi:

yazılmasaydı (1-51)

2.7.2. Rivayet Birleşik Zaman

Ek file öğrenilen geçmiş zaman eki -miş getirilerek sağlanır. Geçmişte olup bitmiş bir olayın başkasından aktarılması yönüyle kullanılır. Yani adını aldığı gibi bir rivayete dayandırılır. Emir kipi ve görülen geçmiş zaman çekimleri yoktur. Bu kiple çekimlenmiş fiillerin adlandırılmasında öncelikle ilk kip eki söylenir ve daha sonra -nIn rivayeti şeklinde tamamlanır.

Geniş zamanın rivayeti:

alılmış (17-64), bulurmuş (7-125), korurmuş (9-8), kesil̄miş (7-124), gör̄kmaşmış (1-29)

Şimdiki zamanın rivayeti:

veriyömuş (14-53), diyömuş (1-27), oluyömuş (6-54), dikiyolāmış (12-27)

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti:

bakmışmış (1-40), varmışmış (1-48)

2.7.3. Şart Birleşik Zaman

Asıl fiilin karşıladığı işi ya da oluşu şart şeklinde ifade eden, yani fiilin gerçekleşmesi şarta bağlayan birleşik çekimdir. Ek fiile –sā şart kipi ekinin getirilmesiyle sağlanır. Emir kipi, şart kipi ve istek kipinin şart birleşik zaman çekimi yoktur. Bu kiple çekimlenmiş fiillerin adlandırılmasında öncelikle ilk kip eki söylenir ve daha sonra –nIn şartı şeklinde tamamlanır.

Şimdiki zamanın şartı: *yürüyōsa (14-8), üretiyōsa (14-8), seviyosan (1-99)*

Geniş zamanın şartı: *gidēseniz (14-52), verīse (6-53) geçerse (9-51) yeterse (9-51)*

Görülen geçmiş zamanın şartı: *yapmadıysan (1-58), pişirdiyse (14-5)*

Gelecek zamanın şartı: *vēcese (1-24) <verecekse*

2.8. BİRLEŞİK FİİLLER

2.8.1. Kurallı Birleşik Fiiller

2.8.1.1. Yeterlik Fiili –(y)Abilmek

Bu fiiller asıl fiile –(y)A zarf-fiilinin üstüne bil- yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılan fiillerdir. Asıl fiilin bildirdiği işi yapabilme güç ve yeterliliğini yani o işe muktedir olduğunu gösteren, ya da asıl fiilin bildirdiği duruma olasılık anlamı veren fiillerdir.

uyuyabilīse (7-125), yapabilir (9-37)

2.8.1.2. Tezlik Fiili –(y)Ivermek

Bu fiiller –(y)I zarf-fiil eki almış bir asıl fiilin ver- yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşmaktadır. Bu şekilde birleşen fiillerde, asıl fiilin anlamının hızlı bir şekilde, ansızın veya kolayca gerçekleştiği belirtilir.

geliverirī (5-18), anlatıverīdi(7-152), veriverdiydim (7-181), yakıverirī (9-47), kesiverin (13-38), çekiveriyō (1-64)

2.8.1.3. Sürerlik Fiili -Ekalmak, -Edurmak, -Egelmek, -Ekoymak, -Egörmek

Bu fiiller –(y)I, -(y)A veya –(y)Ip zarf-fiili almış bir asıl fiilin dur-, kal-, gör-, gel-, -koy yardımcı fiillerinden birini almasıyla meydana getirilir.

uyuyagalmış (3-25), çıkarı gördü (14-13), bekleyeğor (15-112)

2.8.1.4. Yaklaşma Fiili –Eyazmak

Asıl fiile eklenen –A zarf-fiilinden sonra yaz- yardımcı fiilinin getirilmesiyle sağlanmaktadır. Esas fiilin anlamına sonuca yaklaşma ama gerçekleşmeme anlamı katmaktadır.

Metinde örneğe rastlanmamıştır.

2.8.2. Yardımcı Fiillerle Oluşmuş Birleşik Fiiller

et-, eyle-, ol-, kıl- gibi yardımcı fiillerin ad soylu sözcüklerle birlikte kullanılarak onları yüklem yapmasıyla oluşan birleşik fiillerdir.

et- yardımcı fiiliyle kurulanlar:

inkar ederim (7-83), dua edip (7-121), ateş eden (7-145), tedavi edeken (13-36), devam ediyö (13-17), banyo edelēdi (14-16), ekmek ediyölāmış (14-44)

ol- yardımcı fiiliyle kurulanlar:

teslim olma (1-39), bunar olsun (1-85), göl olsun (1-86), eyfen olsun (1-87), boş olsun (2-43), gelin olur (1-83), basta oldu (7-163)

kıl- yardımcı fiiliyle kurulanlar: *namağ gūlınır (9-39)*

Bölgemiz ağzında değişik bir bileşik fiile rastlanmıştır: *türkü çekilyödu (7-19), nenni çekeriğ (14-35)*

2.9. FİİLİMSİLER

2.9.1. İsim-Fiiller

İsim-fiiller, fiil kök veya gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil adlarıdır (Korkmaz, 2003: 864).

-mAk

Gediz ve yöresi ağızlarında da aynı görevle kullanılmaktadır.

açmak (7-17), yemekler (9-57), bilinmektedir (9-91), demektir (14-2), benzetmektedir (1-15), içmek (3-28), elenmek (3-28), sürmek (7-95)

-mA

almaya (9-43), bulunmasıdır (9-83), kaçma (11-4), dolmayı (11-27), almaya (11-29), yolma (12-25), meleşmeleri (13-2)

-Iş:

girişinde (7-91), deyiş (8-22)

2.9.2. Sıfat-Fiiller

Sıfat-fiillerin asıl işlevi isimleri zaman kavramı taşıyan hareket ve özellikleriyle nitelemektir (Üstüner, 2000: 15).

Gediz ve yöresi ağızlarında da sıfat-fiillere rastlanmaktadır:

-mAz: *yaramaz çocukları (6-10)*

-EcEk: *görünecek bi yer (6-52)*

-dIk: *gün gömedik güzel (12-71)*

-An: *bıçâm alan (1-37), oynanan oyunlar (2-44), alayan çocuklar (6-10), yapılan yatak (7-126), çocu u olmayanlar (6-16), dökülen kozalaklâ (9-67)*

2.9.3. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiler yalnızca zarf olarak kullanılan isimlerdir. İyelik ekleri almazlar (Özçelik-Erten, 2005: 173).

Gediz ve yöresi ağızlarında kullanılan başlıca zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a, -e, -p, -erek, -arak, -kan, -ken, -kana, -kene, -ince

-kan, -ken: *yēken (9-59), ırlaniken (12-45), okunukan (13-6), gelīken (13-45), geçirīken (11-42), biçēken (12-16), edēken (12-40)*

-kana, -kene: *gelīkene (13-45), gidekene (13-51), geçirirkene (11-42), sallākene (6-43)*

-(I)ncA: *olmayınca (2-38), yāmayınca (9-56), çıkınca (7-147), kızınca (9-12), galkmayınca (2-46), gelince (7-35), gidince (15-4), elleyince (6-73)*

-arak, -erek: *olarak (2-47), çalarak (11-81), severek (1-53), geçerek (7-152)*

-a, -e: *ağlıye ağlıye (7-83), diye (8-24)*

-mAdAn: *yakmadan (4-5), vamadın (9-20), dumadan (12-52), almadan (2-10)*

-(I)p, -(I)P: *gaçıP (1-2), takıP (5-6), biniP (5-17), kaynatıP (6-36), koparıP (6-53), daldırıP (6-85), çoğalıP (9-4)*

-dİğİndA: *yandıında (7-112)*

2.10. EDATLAR

Soru, Cevap ve Gösterme Edatları:

Soru edatları, sorma ifadesi taşırlar. Bunlar “acaba, hani” gibi kelimelerdir. (Özçelik-Erten, 2005: 189).

hani yarım (7-68), hani hani öküçler (7-198)

2.10.1. Gösterme Edatları

Gösterme edatları sıfat ve zamirden farklı olarak isimleri, kişileri ve eşyayı değil hareketleri işaret yönüyle gösteren sözcüklerdir (Hacıeminoğlu, 1992: 306).

aba orda (7-40), böle gödük (12-61)

2.10.2. Birliktelik veya Vasıta Bildiren Edatlar

Belirtilen durumun sırayla gerçekleşmesidir.

sadıçnan (15-112), gelinnen (13-34), hocaynan (15-113), alınan (4-8), yeşillen (4-8), atılan (8-15)

2.10.3. Denkleştirme Edatları

Bu edatlar eklendikleri kelimelere nispet ve denklik açısından uygunluk gösterirler. En çok kullanılan *göre* edatıdır (Korkmaz, 2003: 1074).

anlatıya göre (9-9), lağabına göre (1-3), yerine göre (3-30)

2.10.4. Son Çekim Edatları

Çok kullanılan bir edat türüdür. Başlıcaları şunlardır:

İçin

Genellikle amaç gösteren bir edattır. Yalında durumdaki ya da tamlayan durumundaki isimlerle veya zamirle, sıfat-fillerle tamlama biçiminde kullanılır.

adak için (4-1), onun için (1-19), tedâvisi için (7-119), şifâ için (7-209), yakmak için (9-69), hayır için (9-93)

Yalnız - Sadece

yalnız cuma namazından önce olū (6-15), şindi sâdece pikniğe gidilī (6-4)

Gibi

Birlikte kullanıldığı kelimeye benzetme veya karşılaştırma anlamı katan bir son çekim edatıdır.

sakat gibi (6-70), erkeklē gibi (7-60), mum gibi (7-89), şindiki gibi (8-19), atas gibi (9-69), gördü ünüz gibi (10-18)

Kadar

Anlatıma karşılaştırma, nitelikte benzerlik, aşağı yukarı, şöyle böyle olma anlamları katan bir edattır. Gediz ve yöresi ağızlarında ses değişimine uğramasıyla görülmektedir.

varasıya ğadā (6-107), o ğadā (9-16), õleye ğadā (4-9), eskisi ğadā (6-3), sabā ğadā (7-96), perşenbeye gadā (11-93), abideye gadā (12-37)

2.11. BAĞLAÇLAR

Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ya da tümcelerini birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir. Bu sözcükleri edatlardan ayıran en önemli fark şudur: Edatlar sıfat tamlamaları ya da zarf öbekleri kurabilirler. Bağlaçlar hiçbir zaman sıfat tamlamaları ya da zarf öbekleri kuramazlar (Korkmaz, 2003: 1091).

emme ya tavık ya da etini alıyoğ (12-63), babamın hem õluyum hem ğızyım (1-32), hem sõler hem oynādık (7-59), hem olur hem ölür (7-79), ne mināremiz ğalmış ne biş̄miz (12-47), orda sādce yāmır duāsı yapılı (9-97)

2.12. ÜNLEMLER

Bunlar her türlü duygu ve heyecanı belirlemek için kullanılan edatlardır. Kaynak ve yapı bakımından genellikle doğadaki seslerin taklidi ya da duyguların yorumlanmasıyla ortaya çıkan sözcüklerdir (Hacıeminoğlu, 1992: 293). Gediz ve yöresi ağızlarında da görülmektedir.

badin siz̄le gidem (11-29), badin ayanla (13-27), hadi adam türküsü ça ıralım (7-58), hadi ataşlayalım (7-150)

2.12.1. Seslenme Ünlemleri

Bunlar isimlerden veya unvanlardan önce gelerek hitap anlamı veren ve bundan başka anlam içermeyen ünlemlerdir. *beyale bey (1-97)*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1. CEBRAİL KÖYÜ

Derleme Yeri: Cebrail Köyü

Kaynak Kişi: Emine ATASEVEN

Yaş: 65

Eğitim: İlkokul

Nerden ve Nasıl Yerleştikleri?

1 burası yedi hāneden çoğalmadır. 2 savaşTan ğaçıP burā gelmişler. 3 burdaki oda isimleri hanelerin lagabına göre verilī.

4 Kōskosla, Matıplā, Gemesoğulları, Hacı Beşer ōlu, Sahana bu kövün kurucularıdır.

Cebrail Nereden Gelir?

5 cebrail önceden Cibril idi. 6 daha da önce Cibil imiş cibil sulak yayla demekTir.

geçim düzeni: 7 maden ocağı var ıidi ama şu an kapandı. 8 en eski cāmi 1959'dur.

Sarı Kız Türbesi

9 ğızım bu köyde güzel bi ğız vāmiş. 10 anası onu su doldurtmā göndermiş. 11 o da ūrdan sōna gēmemiş. 12 andık onu sürüye sürüye götümüş. 13 saçları da gidēkēne kuşburnunun dallarına Taķılmış. 14 andığın sarı yedi ıini söylenir ğızım.

Andık Nasıl Bir Hayvandır?

15 andık ğızım ayıya benzemekTedir. 16 yatırın üstüne ğızım dilek dilemē gidenlē yama atālā. 17 sarı ğız buğadādır ğızım.

Gelin Daşı

18 taħminim heralde bi ıgelin ğaçırışlā gibi. 19 o gelin daşının ūrdan heralde gelin ōmüş onun ıçun söyleniyo. 20 biz bu tālalara canlı tāla dememzin meşhūru ūrdanda o gelin ōmüş ğanı ğarışmış tālalara denilī. 21 çay āzı deresi denī ğanlı tālā denī ōlesine.

Hamidiye Türküsünün Yakılış Sebebi Nedir?

22 ğızım Hamide o ğadā güzel bi ğızımış o ğadā güzel bi ğızımış. 23 beş ğızımız bunlā evde. 24 bubası ben sizi sevd̄inize vemecece baña hıızmat edecek olana vecem demiş. 25 saKaT bir dayısının oluna vēcek omuş. 26 o ğün çivte gitmişle çif süreçelemiş. 27 bu Halil pēlivanda ben Hamidiyeyi götūcem diyomuş. 29 kimselēden ğorğmazımış. 30 tālaya vāmiş istemiş. 31 hamide yörü demiş. 32 o da ben seni istemiyom ben babamın hem oluyum hem ğızım deyo. 33 hemen ūrda bir tokaT ğoyuyo. 34 ğoca Halil Hamideyi ğoltūnun altına alıyo. 35 çay āzı derelerinden yokarı gidiyolā. 36 ğöycece ğöylü toplanıyo. 37 ğoca Halil bunun ğızını götūmiş diye hergezlē eşēne binen nacānı bıçānı alan yola düşüyo. 38 halil Hamide Halil Hamide diye bağrıyolā ğāli. 39 hamide ğızım ey de teslim olma diyolā ğāli. 40 ğoca Halil ğoltūnun altına bakmışımış Hamideden ses soluğ yok. 41 fındık ğagēcinin dibine yatmış. 42 ölü mü diri mi diye bıçağ sürmüş. 43 bakmış ki ōmuş açcık yukarı çıkıyo ūrdan bağrıyō. 44 ğēñ Hamide burada ğēñ diye. 45 varıyolā bağrıyolā Hamide ōmuş. 46 ben Halil Altınım götürün beni yapan da eden de benim diyō. 47 ğendini ele veriyō ğāli. 48 kötahya'da da büyük bi çiner ğagēcici varmışmış. 49 vamişlā ğakimin ğarşısına yerine ğan canımın yerine can demiş ğızın bubası.

50 halile cendermelē aman yapTım deme as emri vā demişle. 51 benim annıma bu yazı yazılmasaydı ben bunu yaPmēcedim demiş. 52 vāmiş ğakimin ğarşısına. 53 ölüm sen bu ğızı severek götdün mü demiş? 54 o da evet demiş. 55 peki niden öldürdün ölüm demiş. 56 ğoca Halil de ğoltūmda sıkTırdım o da ōmuş. 57 o öldü ben hiç yaşayamam ğāli demiş. 58 yoo ölüm yapmadıysan yapmadım de demiş. 59 üç ay ğadā hapsānede yatmışlā. 60 emmē ğatyen sözünden dönmemiş. 61 u zaman buna as emri vemişle. 62 çınar ğagēcine demir merdiveni gurmuşlā. 63 cingen ölü bi yandan Halil bi yandan çığmış tepeye. 64 cingen ölü ipi çekiveriyō. 65 o Ğoca Halil çiner ağecinde sallanıP gidiyō.

66 u zaman da Hamide'nin anasının yasına, yalvarışına bunları söylemişlê:

67 çam ağecinin daşları

68 al ğanlara boyandı

69 hamidenin saçları

70 çam ağzının daşına

71 hamidenin anasının yasına

72 urda cendermelê yas edivemiş ğali. 73 çam ağzı türküsü çokTur ğızım emmê ben bilmem.

İmine Ninenin Anasından Ağıt

74 imine ninenin anası illâki zengin birine vecem diyomuş. 75 o da başkasını seviyo. 76 vēmecem vēmecem diyo. 77 sōna ğali gendi sevdine veriyō ğali. 78 Kına gecesi yapıyolâ. 79 anası imineye.

80 yurdoĝlu yoqsulluĝ görmez görse de çok sürmez

81 cenābı Allah yazdı mı daĝlar bir perde olmaz

82 undan sōna ortaya yastık goyâlâ. 83 abdest alır gelin oraya oturur. 84 anası yas ider:

85 başların buñar olsun iminem

86 ayaqlân göl olsun iminem

87 tuttuĝların eyfen olsun iminem

88 allah yazılânı bütün yazsın iminem

89 alânı sürügel iminem

90 kefinlêni sürügel iminem

91 diye yas ediveli ğali

Maniler

92 ğoca apı srgl

93 st su brgl

94 benim sevdi im lan

95 yedi dağın blbl

96 ğara orap dize gad

97 heyale hey

98 g gidelim bize gad

99 lan baa seviyosan

100 bekleyim gze gad.

101 portakalım dilinmez

102 cızlı batım silinmez

103 benim sevdi im lan

104 şu klde bilinmez

105 mnici başı mısın

106 cefyir taşı mısın

107 benim sevdi im lan

108 cebinde daşır mısın

109 mnici başıyım ben

110 cefyir taşıyım ben

111 ben seni seviyosam

112 cebimde taşırım ben

113 bi d söyleyem de drtle beş olsun

114 ğara ğoyunu ğırarım

115 yapāsını dırtarım

116 baña laf diyenin

117 tutar ağzını yırtarım

118 ğara ğoyunu ğırpamam

119 yapāsını dırtamam

120 benim gibi gözelin

121 ağzını sen yırtaman.

122 o sâ diyō sen de ona ğarşılık veriyon ğâli.

3.2. GÜRLEK KÖYÜ

Derleme Yeri: Gürlek Köyü

Kaynak Kişiler: İsmail KILIÇ (Muhtar)

Yaş: 50

Eğitim: İlkokul

1 erenlê düzü dēler. 2 orda hayır yaparız. 3 fatma anamızın evi derlê kayanın içine ineriz. 4 efe gıyāfeti giyerlê. 5 kepcen gıloş tozluk vā. 6 eskiden babam yapādı şindi ben onun yerine devam eTdiriyom. 7 düün zamanı küpün içine keşkekleri koyālā bi sen vurusun bi o vurū. 8 ğınada ğına yakılacaı zaman biz gidēdik. 9 sādıcın sırtına binerlê. 10 gelin çıkacaı zaman sādıc gelir oraya çeyizde gelin sandını para almadan vēmezlê. 11 gelini odasından para vēmeden çıkāmazlā. 12 gelin atTan inmeden özengirlik alır.

13 gıyıdan gıyıdan gidelim

14 gıymetine taqdim edelim

15 bin arabana düün anası

16 gelini almaya gidelim

17 ğızın evine varırız

18 gemiyi saldım denize

19 geliyor yüze yüze

20 selamün aleyküm

21 a ğız evi size

22 sabanımın demiri

23 toprāmın deviri

24 merak etme ğız evi

25 bu da Allah'ın emri

26 ğız evini teselli eder.

27 dabancamın gümüşüne

28 gider enisine

29 maşallah deyin

30 bizim gelin hanımın

31 araba binişine

32 koyuna saldım düze

33 birden saydık yüze

34 şimdilik bize Allāsmaladık

35 a gız evi

36 pazardan aldım ĩne

37 diñne gelin hanım dinne

38 saķın özengili olmayınca

39 arabadan inme

40 eş olsun eş olsun

41 yāmırla yağın yerlē yaş olsun

42 a düğün anası gelini getirivēdik

43 hatırın gönüñ hoş olsun

Oyunlarınız Nelerdi?

44 gediz Pazarı, İslamoğlu oynanan oyunlardandır.

45 yaren başı ne derse odur. 46 ben ğalkmayınca oyna ğalkamaz. 47 cezā olarak da.

48 suda ıslatırlā evine gider tavuk yumurta getirTirlē.

Gürlek Pınarı

49 gürlediği içindir. 50 omburt ve civarı gürlek vādır.

51 kızığa: Ğına yoğurd şeker sürülür.

52 temreye: Tükürür ĩneyle çizer.

53 sarılık: Anlını ciletle keserlê okurlâ.

54 yarımlik: yarar çocuğu ordan geçirir.

55 beli yarma: Malın belini yararlâ. 56 dığanın altını gızdırırlâ. 57 dananın sırtına goyarlâ o iyi gelir.

3.3. PINARBAŞI KÖYÜ

Derleme Yeri: Pınar Baş Köyü

Kaynak Kişiler: Gülsüm OCAK – Ayşe OCAK

Yaş: 73 – 74

Eğitim: İlkokul 3'e kadar okumuş – ilkokul

1 geçmişlenden ilēden şehid varımış orda. 2 biri ğadın biri genç biri de erkek derlē. 3 dedelerimiz çok deyerlidir. 4 abdastsız oldūmuz zaman girilmez. 5 adağ adanır. 6 çocu olmayanlā gelīle herifin gücü de yetiyosa keser alır gider ya da orada da ıtır. 7 çapıt bālālādı. 8 al – kırmızı yeşil bālanīdı. 9 başları vādır ya önüne geçmezler. 10 geri el önde (Hilal şekli çiziyor). 11 eveli biri ödlü mü ğazanın altında mum yakılīdı.

12 ileşberidik keçi ğoyun güdüyoduk. 13 arpe buğday ekēdik.

14 dedeyle ilgili anlattı: 15 muhiblēli bi adam kirāladı orayı. 16 yazın mal kēsedı. 17 ekmek getirīdi çalışTırıyōdu. 18 orda patlama oldu. 19 ğonşulā bağırdılā. 20 çıkTık bakTık. 21 yanıyo patlamış. 22 eti param parça olmuş dedilē. 23 geceden ğumar oynamışlā. 24 sabā yakında āKedeşleri gidince tüpe çay suyu ğōmuş k̄āfaltıyı da hazırlamış ğoymuş. 25 uyuyağalmış. 26 çay tüpü söndürmüş. 27 o da çakmā āmış bi ıataş deyirivēmiş patlamış. 28 bizim bura içği ğumar götūmez yimek içmek ēlenmek olur.

Yağmur Duası Yapar mısınız?

29 yağmur duasına mal kesēle. 30 yerine göre sığır kesēle. 31 herkezlē çağrılı yenilī içilī dua edilī.

32 bizim suyumuzdan çaydanlıklarımız daş bālamaz.

33 ee dünyā devir taksim dünyası.

34 haftanın günleri:

35 pazartesi: ÖrenciK

36 salı: İsmav gidimi

37 çarşamba: İsmav bazarı

38 perşembe: Cuma āşemi

39 cuma: Cuma

40 cumartesi: Bazā

41 pazar: Gire

3.4. YELKİ KÖYÜ

Derleme Yeri: Yelki Köyü

Kaynak Kişiler: Ayşe GÖKMEN

Yaş: 49

Eğitim: İlkokul

Adak Adar mısınız?

1 adağ için şurda havuzun üstündeki depede hayır yapāla. 2 ismi Gutçadır. 3 geçim kaynağı ileşberlik.

4 gızı vādık isTedik. 5 esgiden biz gınayı yakmadan getirīdik. 6 şinci orda yakıolā. 7 āşam gınayı yakādık. 8 alılan yeşillen bi düzündük mü atılan geliyoduk evelā. 9 cumā günü öleye gadā seğmen dönēdi.

Yatır Hakkında

10 birisi ge bakem āşamdan gonusdu gonusdu. 11 sōnada dedeleri çevirmē gitcez dedi. 12 giTTik çevirdik gēldik. 13 oraya çocuğa sancağ etmişlē dede de çocuğu āmış aşşāya endirivēmiş.

14 yağmır hayırına oraya varırız. 15 yimek yapāla.

Hıdırellez

16 bugün hıdırellez esiyo dēlēdi. 17 evlēn önünü süpürūdük. 18 eski hasırları yakādık. 19 üstünden atlādık. 20 Kūnağlāmız gavurların olsun dēlēdi. 21 bi de gidēlē cidirgen otunu takālādi.

22 iki sefē benim golumu sardılā. 23 nişasta yumurtanın sarısı suvardı güzelce iki ay bile durūdu öle.

3.5. YENGÜNEY KÖYÜ

Derleme Yeri: Yenigüney Köyü

Kaynak Kişi: Cemile ÖZ

Yaş: 60

Eğitim: İlkokul

Düğün Geleneği

Köyünüzde Düğünler Nasıl Olur?

1 ilkin Perşembe günü ğına yakarlā ğızım. 2 kövlyü çacırlā giden gider, arzu eden gider etmeyen ğİmez. 3 perşembe günü başını yaķalā. 4 yaķtın mı ğınayı ōleden sōna çēñizini sereriz. 5 evin üstüne havlı atarız. 6 urgan takıP onlara asarız. 7 bazı evler iyi oluyor orda yerlere sererik. 8 evi ōle olmayanlar da urgan takıP gelen komşular baķıyolā, ediyolā. 9 ōle yaptılar mı cumātesi ğün düğün biter. 10 āşamı çēñiz toplanır gider. 11 ertesini ğün bazar ğünü çēñiz ōlan evine gider. 12 sandıķ hiç bozmadan ōlan evine gider. 13 evvelden yataķ mataķ götürürlēdi. 14 şindi ķatmıyolā yataķ. 15 çēñizleri motora sarıP bazar ğünü sabālēn gider. 16 ōlan evine geldi mi çalgı malğı çalıyolā. 17 çalgıyla arabalara biniP ğız evine gelini almaya gidēle. 18 ğız evinden aldılar mı geliveriylē ōlan evine girerlē çalgı çalıōsa oynā, yimek yir, kimisi oynā güler gelinden fenādır yengelerimiz on iki dene. 19 her düğünde ya beş olur ya altı olur. 20 burda iki dene imiş yengeler. 21 yengeler hep evli olur ğuzum. 22 erkek tarafından ğız tarafından olmaz.

Yengelerin Kıyafetlerinin Anlamı Nedir?

23 üç etek oluyō, üzerine şapķası oluyō fesiyle berabē, onun üzerine ķırmızı al oluyō, beyaz.

3.6. POLAT KÖYÜ

Derleme Yeri: Polat Köyü

Kaynak Kişiler: Sultan YILDIZ – Esmâ YILDIZ

Yaş: 44 - 75

Eğitim: İlkokul

İNANMALAR

Dalak Suyu

1 toprakTan çıkar.

Peki Neden Dalak Suyu Denir?

2 dalakTaki suyu, dalak büyümesini önlediği içindir.

Hala Bu Gelenek Var Mıdır?

3 eskisi ğadâ yok artık. 4 şindi sâdece pikniğe gidilî.

Teyzem Ceviz Ağacı Hakkında Ne Biliyorsun?

5 urası yüs senedir aşşâ yukarı vâdır. 6 önceden kökü vardı. 7 kökünün altından geçenler iyi olurdu. 8 çocuĶu olmayanları altTan geçirirle 3-5 defa sōna da çapıT bağlalâdı. 9 hindi yok ğali bunlâ.

Yaramaz Çocuklara Yapılan İnanış

10 çok âlayan ve yaramaz olan çocukları hamır teknesinin altına bastırılır içine yatırılâ. 11 üstüne örtelê. 12 nacağıla vurulâ. 13 çocuĶu kırkutulâ 14 sōna da sağ ayakkabısıyla ağzına üç kere vurulâ. 15 Yalnız cuma namazından önce olû.

Kocaçam

16 çocuĶu olmayanlâ kocaçama gidelê. 17 dedeli deriz biz. 18 adâni adâsın. 19 Kırmızı ğızı yeşil olanı gösterir. 20 aĝece ip bağlâsın. 21 çocuĶun olûsa da o aĝecin altında kurbanı kesêsın. 22 sōna da herkeze daĝıtırsın.

Ƙırklık

23 cāminin saçaqlarından düşen daşları toplāsın. **24** Ƙırk dene undan sōna bi dene gümüş, kilīT, tarağ suyun içine atılır. **25** onlālā çocuk yıķanır.

26 son zamanlāda da yımirtayla kırklāla. **27** yımirtanın içini alīsın. **28** yıķāsın kırk yumurtayla ölçesin su koyāsın. **29** onunla çocuĶu yıķāsın orda ķālīsada gendin yıķanīsın.

Hıdırellez

30 hıdırellez endiĶi gün sabah namazıyla ķalkāsın. **31** dileĶini dilēsın. **32** kāğıda ev yapāsın araba yapāsın çocuk yapāsın ne istiyosan yapıp gül ağecine asāsın. **33** o gün sabah namazından sōna çeşmelerden ebu zemzem akāmış. **34** o gün suları doldurcen dērler. **35** çoluğuna çocuĶuna içireceksin. **36** o gün yumurta ķaynatıP pikniğe giTceKsin. **37** gızım hıdırellez İdiris AS. Ve Hızır AS. buluştuğuyerimiş. **38** oturduķları yerde mi yoķsa bulundukları yerde mi ne yeşerme olmuş. **39** o da bahārın müjdeleyicisiymiş. **40** hıdırellezde çok yumurta yiyince bi sene boyunca sivrisinek yemezĶimiş.

Ninni ve Yazılış Amacı

41 bebeğın babasından biri çalışmaya gitmiş. **42** bebeğında beşini çamdan yapmışlā. **43** damın üstünde sallākene bebeğın beşiyi damdan düşmüşTür. **44** düşünce de acıya dayanamayan anası onun için ninni çeker:

45 bebeğın beşiyi çamdan

46 yuvarlandı düşTü damdan

47 bey babası gelir Şamdan

48 ninni yavrım ninni

Evlilik ve Nişanla İlgili Adetler

49 nişanlılar birbirlerini görmezlemiş. **50** gördüklerinde birbirlerinden gaçarlāmış. **51** fakat gız ona mendil işlemeli verirmiş. **52** olanda onu görünecek biĶyerde saklarımış.

53 erkek ğıza çiçek ver̄ise ğız da saçının telinden ħoparıP geri verirmiş. 54 bu da ħabul ettim demek oluyomuş.

55 Ķayınvâlide geliniñ evine üç aylarda namazlak götürürmüş.

56 nişan atmā gittiklerinde gelin ħayınvâldesiniñ gucağına yatar üzerine çarşaf tutulur. 57 şu Fatma teyzeden şu Ayşe yengeden şu ħaynanadan diye seslenilir.

58 gelin almā gidilirken öküzlerin boynuzuna elma takılırdı. 59 ondan sōna da ħaynağı süslerlerdi. 60 bayrağın tepesine gocaman kırmızı bir elma ħonur gelin evine aşlık gidēdi. 61 bi fırın çörek yapāsın gidēken önüne kesene o çörekTen ver̄isin. 62 köye gezdire gezdire da ıtırsın. 63 üç gün üç gece dü ̄ün yapılır. 64 orta oyunları oynanır. 65 ğızım ğızlā dede oyunu oynalā.

Peki Nasıl Oynanır?

66 ihtiyar ħikin hale girēlē. 67 bi ̄denesi çoban olū. 68 çobanın da bi ̄dene olu vardır. 69 sığmeçe tutulu. 70 saħat gibi oluvelilē ğālī. 71 beĶar ğızla halka oluşturulā. 72 sığrın ayağı ħırıħTır. 73 Ķırıħçı ħıħıħçı getirilē elleyince tekisir ba ̄armaya başlar. 74 alır geri yerine ħoyar. 75 gelini bindiri geline sırtTan sığrı savdı olanı everiyō ğālī der. 76 gelini bindiri geline düşünū edēle.

77 bi ̄de ğızım o ğün erkeklēden evli olanlā evine gitmez. 78 göndermezlē. 79 eğer ğaçıP da ħanımın yanına giden olūsa evi basāla. 80 olanı alilā. 81 Tabutun içine yatırılā. 82 bütün kövü ōle gezdirilē. 83 ōlanda tabutun içinde yas edivelē. 84 sōna da kövün çeşmesine varılā. 85 suyun içine atalā daldırıP daldırıP çıkarılā. 86 olanla da oyunları böledir. 87 benim buvamı yapmışlā.

Gelin Önü

88 bi de bizde gelin önü yapılı. 89 evde yemeklē yapılı. 90 misāfirilē çağrılı. 91 yenilē içilē. 92 gelini suya götürüle. 93 aylık dērlē buna. 94 def verile defin içine arpe boğdey misir fıstık fındık ħoyāla. 95 dōne dōne dağTır bitirir. 96 Ķaynana tatlı şeker ħoyāla herkeze o ğün gelin iş yapmaz.

Sebep Nedir?

97 uᵛzaman hiḥ işi bitmez dērlē. **98** sōna biᵛgün yine gelini suya götürülē. **99** baḡrıla ḡālī. **100** gelin suya çıkTı. **101** ıbrıklarımızı al gelin diye. **102** gelin suyun başında herkesin ıbrıklarını taslarını doldurur. **103** ondan sōna kayınna çerez dağıTır. **104** bolluk bereketlik olsun diye. **105** sonra da gelinin eline de bi ıbrıḡ ver̄lē suylan doldurūlā. **106** onu eve gidesiye ya da yola dōke dōke gide. **107** eve varasıya ḡadā bitir̄.

3.7. FIRDAN KÖYÜ

Derleme Yeri: Fırdan Köyü

Kaynak Kişiler: Neslihan ERKAN – Sekine BAYRAM

Yaş: 66- 72

Eğitim: İlkokul

1 düğünlerimiz perşembe günü olur. 2 gençlerimiz o gün toplanır. 3 olan evine zini götürür. 4 o zininin üstünde eşyaları olur. 5 dağul zurna ile olan evine götürülür. 6 ondan sōna ğızı ğına yakmaya götürüyolā. 7 saçına ğına yakıyolā. 8 ğızın çenizlerini ğız evine sererlē. 9 herkes bakmaya gelir. 10 cumartesi olan evine kōlü toPlanır orda hevla qarılır. 11 yemek yedirilē. 12 āşama da düğün salonunda kadınlar toPlanır ēlence yapar.

13 eskiden gelin at ile gelirmiş. 14 sarıkız çamı var onun edirefinde dolandırılmış. 15 o çamın olduğu yere sarıkız deriz.

Kemal Abi'nin Ebesi Anlatıyor

16 benim düğünümde çok at vādı. 17 yirmi tane seğmen vādı. 18 āmet kıza belâ olmadan gelinini getirdik dediler. 19 türkü çekiliyōdu. 20 ben çekmezdim ğocam beni öldürdü.

21 heybem dolu elma ile nar ile

22 oturuP yemedim nazlı yar ile diye türkü çekēledi.

Gelinin Başına Kına Yakarken Söylenen Türkü

23 yeşil çanak içinde kınam ezilir

24 sırma tellerinen saçım örülür

25 gümüş darağınan saçım yazılır

26 sırma tellerinen saçım örülür

27 o sultanım büyür ne var cennetTe

28 huri kızlar gelin olur cennetTe

29 sarı çeşme başında abdas alınır

30 yeşil çimen üstünde namaz gılınır

31 o sultanım büyür ne var cennetTe

32 huri kızlar gelin olur cennetTe

Gelinin Eline Ve Ayağına Kına Yakılırken Söylenen Türkü

33 çekildi çeniz gānısı ney nene ne

34 boş kaldı bey gānısı ney nene ne

35 uyu dedi gelince ney nene ne

36 çiftTe çiftTe görümceli ney nene ne

37 çatal tepenin ahladı ney nene ne

38 biner atın gencesine ney nene ne

39 gider yolun incesine ney nene ne

40 çatal tepenin ahladı ney nene ne

41 ben gittim anam āladı ney nene ne

42 ben gittim anam āladı ney nene ne

43 toz başım tozunan işler

44 anası gızından ister mi diye türkü çekil̄di.

45 teyzelerimiz anlatıyor. 46 eskiden çobanlıK yapmaya gid̄dik. 47 dört daş ben alırdım. 48 dört daş arkıdeşim alırdı. 49 orda daş oynādık. 50 Bekir'in Hasan Ali Ağa var ya biz dört gız türkü çeke çeke geliyoz.

51 yeşilin dalından düşTüm

52 gözel sever iken çirkine düşTüm

53 bizi gören Hasan Ali Ağa eh bunların yanıcası bitmiş gāli (bunların artık vakti gelmiş) dedi. 54 biz bir utandık. 55 birimiz bir yana birimiz bir yana kaçışTık.

56 çıktım yan basa basa

57 ciyerlerim kurudu an usa usa

58 hadi adam trks a ıralım derdik bařlādık sylemeye. 59 hem sler hem oynādık yle obanlık yapādık. 60 adam trksnden asıT bāra bāra trk syleyiP erkeklē gibi oynamakTı.

61 bahar geldi uşlar anar yaylımına

62 allı gelin seviyodum geldik yolun ayrımına

63 kalede var alP

64 gelcem diye sz verdin

65 oyun ettin kahpe alP

66 erik dalı eğmeli

67 eriğini yemeli

68 hani yarım ...

69 gsterdn değmeli

70 meldil aldım om beşe

71 ydm serdim gneşe

72 senin yārin gl olsun

73 benim yārim menevşe

74 salalđının kumuyum

75 pavlıkanın unuyum

76 ok uzā gitme sen

77 ben de amcan luyum

78 benim o yıl uzularım ok lydu. 79 aşır ağa dedim ben ok ğayıryom dedim ğayıрма ğızım ğayıрма olan yerde hem olur hem lr dedi.

80 emir dālarını daşlar dikelim

81 daşların dibine gller dikelim

82 al bohçanı düş ardıma

83 masum mu idim inkâr ederim

84 emir dâlarında bir ulu kiraz

85 kirazın dibine oturduk biraz

86 Kadir mevlâm bir nasiP bize yaz

87 elmadan kırmızı kıardan beyaz

Sarı Kız Çamı

89 eskiden o çamda mum gibi ışık yanâmış. 90 sarı gız dememzin sebebi o yüzdenmiş oraya sarı gız deyiP çapuT bağlyolâ. 91 o tepenin hemen girişinde yeri bellidir. 92 oraya çapuTlar dağılmış. 93 oraya giden uç ğulhü bi elham okur. 94 duâmızı kabul et Allah'ım der.

Anlatanlara Göre

95 sarıkızın olduğu yeri bir adam öküzleriyle sürmek istemiş. 96 sōna eve geldinde sabâ ğadâ sırtlarını çiğnemişlê. 97 sen benim yavrılâmı öküzün pulluna takTın diye. 98 sonra adamın öküzlerinden biri òmüş.

99 odun almaya çıkayım demiş. 100 odunun üstünde odun yanıyor. 101 eyvah bugün beni ateşe vâceklê demiş. 102 çok kırkmuş. 103 Kapıdan bakıyōmuş yanıyō görüyōmuş sabaĶa ğadâ uyuyamamış. 104 sabah olmuş rahmetli Kara Şükrü gelmiş. 105 Kadın ona ben sabaĶa ğadâ uyuyamadım yakacaklâdı beni demiş. 106 kara Şükrü de senin ordan getirdin odunlara şehiT ğanı dēmişTir ondan yanıyodur demiş.

107 ben oralarda çobanlık yapardım. 108 çapıTımdan yırtar ordaki dedeye bālâdım. 109 altı dene çocuĶum vâdı hiçbirine biĶşe olmadı.

110 selinti odunu toplanmazdı buralâda. 111 o odun şehiTlerden geliyo yakmayın dēledi. 112 yandında da zaten yeşil yeşil yanar. 113 o yatırlardan geliyo gūnaĶ dēledi. 114 kimse getiriP yakmazdı.

115 sarıkız çamına hasta olanlar, çocu olmayanlā çıkıyo. **116** sabān zehirinde burada horoz kesiyōla. **117** ben gendim yapmadım ama ōle yapanlā ve çocu olan bir kadını duydum.

Karaca Ahmet Yatırı

118 kōtāya'nın Altıntaş köyündedir. **119** biz oraya felçli bir halam vādı onun tedāvisi için gitTik. **120** orda hastayı cāminin avlısında yıkıyōlā. **121** orda bulunan evli bir çift hastayı şifā için duā ediP yıkıyō. **122** erkekleri erkek yıkıyō kadınları kadın yıkıyō. **123** biz gitTik. **124** şifa bulunca orda tekrar gidiliP kurban kesilmiş. **125** hasta orda yapılan yatağa yatıP uyuyabilise şifa bulurmuş uyuyamassa iyileşmezmiş. **126** onlar üç tane. **127** ordaki kadınlar bunlar savaşlardan kalmış şehitlerimiz. **128** biz onları şifa için yatır yapTık diyōlā. **129** biz şifa bulduk. **130** halam ordan gelince dēnekle yürümeye başladı ama biz kurban kesmedik. **131** beş yıl sōna halamın beyni kan damladı öldü.

132 ... saçları oldu gāri ne yare

133 yavur anam ölmüyor tut kolumdan ne yāre

134 ben uyandım sene

135 bu türkü Günügörenliydi.

136 çıkmış yayla yoluna

137 takmış olanı koluna

138 kim ōmüş de ben ōcem

139 el ölunun yoluna deyP oynādık.

Savaş Hikāyeleri

140 dedemin damının edirefini sarmışlā. **141** bi delik buraya goymuş bi delik orā goymuş. **142** olanları birē birē orā gömuşlā. **143** gızları saman çuvallarının altına gömmüşlē. **144** samanı dolduruP çuvalların altına koymuşlā. **145** ateş eden birinin kolu kopmuş. **146** edrefindekilere benim kolum kopTu deyince o adamı di erleri beklemiş. **147** o adam çıkınca harman varmış ilerlēde. **148** üç harman. **149** harmanın içinden çıkTı diye varivemişlē

harmana varıverince dedem harmana saklanmış. **150** hadi ateşlelim demişlê. **151** bizim köyden bi çocuk burada diye harmanı ateşletmemiş. **152** o harmandan o harmana geçerek dedem rahmetli kaçmış bunu anlatıver̄idi b̄ole. **153** çete zamanında.

154 bu Ğadirin gölüne gelmişlê yayğaları germişlê. **155** dedem ıramatlıĶ o zaman güveyimiş. **156** āşa abamgil orlarda yatmışlâ. **157** māralara gelirlemiş. **158** yüzümüzü gösterm̄icez diye ört̄edik. **159** dudu didi dudu didi diye seslenirl̄edi. **160** biz hiç sesimizi çık̄amazdık derdi.

161 ırzımıza dokunmazl̄adı. **162** çocuĶumun biri hastaydı öldü derdi. **163** s̄ona öbürü de hasta oldu öldü derdi. **164** Ķuruntu hastalığı gelmiş. **165** Yerin altına gömdürmüyörlâ nasıl gömcen derdi. **166** yerin altına gömemediĶinden çocukları Ķuruntu hastalığı var diye ateşliyolâ derdi. **167** ölen çocuklarımin birini altına yatırdım birini üstüne yatırdım da üstüne de āsayı yatırdım diri derdi. **168** farketmesinlê diye. **169** gece çapa kürek aldım mezar Ķazdım. **170** gece gendim yıĶadım yolladım gömdüler geldiler derdi. **171** nirden geliyoñuz dediler ben de gever açmakTan dedim derdi.

172 belki ayrı ayrı belki ikisini bir araya gömmüşl̄edir. **173** çünkü gizlice kaçarak gömmüşlê. **174** a gızım neler çekTik derdi.

175 evimin önüne geldiler Ķapıyı vuruyolâ vuruyolâ derdi. **176** açmıyon derdi. **177** Ķırmık Ķırmık Ķırmık diyolâ derdi. **178** ölüm Ķırmık ne ekmek veriyon, taħan veriyon derdi, bulgur veriyon aa, aa diyolâ derdi. **179** dillerini de annamıyon derdi. **180** sovanımış a ocağı sönesi Ķavur gözünün önünde görmüyon mu sen bunu dedim derdi. **181** o sovanı veriverdiydik bi gidiyolâ derdi. **182** alıştılâ Ķālî hep geliyolâdı sovan diye. **183** Ķırmık diyolâdı.

184 Ķaynanam rahmetli beş tane Ķızı gözün içine yatırdılâ derdi. **185** beş Ķızdan dördü öldü bir tek ben ölmedim derdi. **186** dört tane ölünün içinde yatTım derdi gözün içinde derdi. **187** geceleri öldürdükleri insanları yakalâmış. **188** Ķaynanam âlem öldü de a gızım ben ölmedim derdi.

189 Ķaynanamınan saĶır Hasan çivte gitmişlê. **190** ordan yamaçTan çıkıyoz derdi. **191** arĶamızdan Ķurşunlâ yanibaşımızdan çuuu, çuu diye geçiyo yanibaşımız oyuluP oyuluP Ķalıyo derdi. **192** gızım ben Ķaçıyon derdi. **193** saĶır Hasan artdan duymuyo derdi. **194**

gidem gel dedim malları kuduğ ben gışdım o da benim arkamdan gışdı derdi. **195** öküzleri tutmuşlā çandırı deriz. **196** orā bālamışlā. **197** gāli vēmemişlē. **198** hani öküzler diye sormuş evdekilē yoK gavurlā aldı. **199** çete aldı dedik derdi. **200** āyan vāmiş āza vāmiş gitmişlē ama vēmemişlē. **201** a gızım derdi rahmetlik bir fırın ekmek ettim, tarna koydum bir haranı çorba pişirdim derdi. **202** bir haranı fasulye pişirdim derdi. **203** bir āza vāmiş onlan beraber doldurdum heşeyi vādım derdi.

204 götūdüm atTım derdi. **205** bi yiyolā bi yiyolā derdi. **206** hemen öküzleri goyuvēdilē alın götürün dedilē derdi. **207** aha bōle a gızım neler çekTik neler çekTik derdi.

Dalak Suyu

208 şifālı bir sudur. **209** hastalar oraya şifa için gidēlē. **210** bu su Aslanbey dağındadır.

211 iki kulaklık vādır bi de. **212** oraya çıkıyolā. **213** yağmır doşası yapıyolā. **214** hoca çumaşı kaldırıyodu biz çocuklā çışırıyoduğ.

215 tekneler hamır olsun

216 yerler çamır olsun

217 ver Allah'ım ala gözlü yağmır diye.

218 akşam oldu davılcının babasıyla tellal bi dōğüş kopardı. **219** bu neden dōğüşüyo dedilē. **220** bu adama üç tane sofraya oturdu diye varıvemişlē. **221** uşzaman ekmek bal gibiydi. **222** kolayca bulunmazdı. **223** Kātık falan olmazdı yanında öylece yēdik. **224** çok çektik a gızım.

3.8. YUMRUTAŞ KÖYÜ

Derleme Yeri: Yumrutaş Köyü

Kaynak Kişiler: Mehmet BİÇER

Yaş: 55

Eğitim: İlkokul

Askerlik Hatırası Anlatır mısınız?

1 şöle beri gel gızım ırāt otur. 2 on on iki yaşındāken boğday arpa ileşberlik işledik. 3 hatta İzmir'e gıTTik ameleli  e undan sōna esgerl e gıTTik. 4 turistik y elerde  alışTık. 5 taksinin old u y erde b y k  avakl a varıdı. 6 cendermel e geldi. 7 Ni olceñ  ara  lan dedi baña  umandan esgeri olcam dedim. 8 seni ben sıhiye yapcam dedi. 9 iki ay Narlıdere de g ev yapTık imt nları  azanmışız. 10 onbaşılı  a terhis olduk. 11 d tim oldu  ura  ekTik beni Trakya'ya L leburgaz'a g nderdil e yirmi ay esgerlik yapTım. 12 k tahya'dan  umandan varıdı.

Kız İsteme Nasıl Olur?

13 all n emriylen gideriz isteriz. 14 beyen l se nişanlarız. 15  ncel den atılan  ık dık. 16  ız evine  lan evi anlaşıl . 17 bu şegilde alıla ver le. 18 undan sōna d  n yaparız. 19 şindiki gibi bi g n iki g n de  il d rt beş g n s red . 20  eņiz seril di. 21  eņizde  ızın nesi v  nesi yoK hePsi  onu. 22 baz  g n  deyiş ata ata gelin alm  gidel . 23 gelin evine varıl . 24 d m dın b bası gelini indirm  gid . 25  apıyı a mazl . 26  ayın b ba para ver . 27 gelini aşş  indiril . 28 gelini alıl  gidel  bu  ad   al .

3.9. AKSAKLAR KÖYÜ

Derleme Yeri: Aksaklar Köyü

Kaynak Kişiler: Yaşar ACAR – Fadime YAVUZ

Yaş: 45 – 76

Eğitim: İlkokul – Okuma yazması yok.

1 köyün adının Aksaklar olmasının sebebi buralar eskiden ormanmış. 2 yunandan kaçan buraya saklanırmış. 3 saklanmağTan aksaklar olmuş. 4 üç beş evden çoğalıP gitmiş.

Ali Dede Türbesi

5 aksaklar köyünün içinde bir türbedir. 6 caminin alt kısmında bulunur. 7 anlatılanlara göre savaş yıllarında buraya saldıran Yunanlılar bu türbe sayesinde burada yatan zâtın sayesinde köye hiçbi zarar verememiş. 8 bu zât köü kötülüklerden korurmuş. 9 annatıya göre Yunan aşgeri komutanı buraya geliyo. 10 türbenin kafasına kılıçla vuruyo. 11 ama vurduktan sōna ölüyo. 12 düşman subayı kılıçla bu dedenin taşını kırınca gendisi de ölüyo.

13 yunanlılar köyü bombalamış. 14 biz köyde hiçbi canlı bırakmadık hepsi öldü demişlê. 15 sōna geliP bakTıklarında bir tek kişinin bile burnunun kanamadığını görünce burada dede vā demişlê. 16 biz o gadā bomba atTık, mermi harcadık buradan bi cenaze bile çıkmadı deyiP bakmaya gelmişlê. 17 bi gavur göndermişlê. 18 gavur bu dedeyi, dedenin türbesini daTmış, kırıp, dökmüş. 19 sōna gitmiş. 20 ancak Âbide Köyü'ne vāmadan eli ayaı büzülmüş. 21 dā sōna köylü tekrar toplanıP bu dedenin mekânını çimentoyla tekrar yapmış, onarmış. 22 bu dede bizim köyümüzü koruyo.

23 bu köy iki defa deprem gördü. 24 ama bu dede sayesinde bir tane tavuğumuz bile ölmedi. 25 bu depremde Erdoğmuş, Eski Gediz hepsi yurT oldu bi çok cenāze çıkTı bizim buradan bi tane bile kişi ölmedi. 26 bi kolumuz da kırılmadı.

27 rüyamda ben onu gördüm. 28 o zaman kırk yaşındaydım. 29 çok korkuyodum. 30 fadime korkma gızım dedi. 31 dedeyim ben dedi. 32 korkma sen git abdes al iki rekât namaz gıl dedi. 33 ben çok korkTum titriyodum. 34 dedenin yanına namazlāyı yaydım

namaz kıldım. **35** bi daha hiç korkma Allah bereketini çok vēsin ömrünü uzun etsin deyiP sırtımı sıvazladı.

36 buraya çocu_u olmayanlā gider bālanır. **37** bālama işini herkes yapabilir. **38** geliP abdes aliyosun. **39** dört rekāt namaz gılınır. **40** adak adanır. **41** allah'ım bana bir evlāT eli aya_u düz olsun. **42** benim çocu_um olmuyo. **43** ben senin duānı almaya geldim deyiP duā edilī. **44** oraya beş on ğuruş para bırakılī (bununla oranın ihtiyaçları karşılanır). **45** önceleri al, yeşil yazma bālanīdı. **46** çocu_ua bālanıyom diye oraya al, yeşil dakalādı. **47** mum yakıverilē. **48** çocu_u olmayan çoğu zaman gelī. **49** adak ya bir tavukTur ya da bir hayvandır. **50** çocu_umu elime alayım bir hayvan kesecem denir. **51** kalbinden ne geçerse, gücün neye yeterse onu adarsın. **52** bizim burada çocu_u olmayan biri vādı. **53** buraya iki kere balandı bir ölu oldu. **54** sōna bi hayvan kesTi bunu parçalayıP dağıtTi. **55** yağmır hayırları da bu dedenin önünde yapılı. **56** yağmır yāmayınca hemen Ali dedemiziñ öñüne getirir kıazanları yuruz. **57** yemekler yaparız. **58** allah o ğün hemen yağmır verir. **59** hatta öyle ki ğap ğacaklā daha yeme_u yēken ıslanır, çocuklar dolaştırılı. **60** ğadınlā, erkeklē, çocuklā ğıylāda, bucaklāda yemek yer. **61** allah o ğün verir yağmır. **62** helva basılı, fasilye, nohud pişirilī. **63** pilav yapılı. **64** herkes bir mintan un getirī ekmek yaparız. **65** kövümüzde ne varsa onu bişiririz.

Çam Dede

66 buradaki çamlar kesilmez. **67** anlatılanlara göre bu çamlardan dökülen kıozalaqlā yerde kıalmaz kıaybolur. **68** kimse onlara dokunmaz. **69** bi kışi bu kıozalaqlādan yakmaķ için götördü_ünde kıozalaqlā ğızıl ğızıl ōmuş ataş gibi da_ılmış. **70** bi_ūdā da götürmemişlē. **71** bi_ukaç çam burada gendiliğinden yıkılmış. **72** ağaçTaki kıozalaqlā dökülmez. **73** bir iki ay içinde kıaybolur. **74** bunun sebebi bu yatırın olması. **75** burası bayramda ēence yeridir. **76** yāmır du_ası da burada yapılır.

Yunus Dede

77 aksaklar köyü yakınlarındaki tepededir. 78 anlatıya göre atıyla berabē bi kayaya çarpılmış. 79 bu kayada resmi vāmiş. 80 çarpTıU kayada resmi çıkmışTı. 81 bunlar üç kardeşmiş.

Köyün Tarihi Hakkında Bilgi Verir Misiniz?

82 aslında Asaklar olan bu köy sonradan "k" harfinin eklenmesiyle Aksaklar olur. 83 sebep ise başka bi yerde daha aynı ismin bulunmasıdır. 84 Karışıklık oluyo diye bu şekilde yapılmışTır. 85 halk Aksakların adının iyi olmadığını noksanlık kusurluk olarak vurguluyo.

Ali Dede Türbesi

86 burada çocuU olmayan gelir bālanırlā. 87 önceden mum yakılıdı. 88 mumluk da vādı. 89 yağmır yāmadıU zaman gidilī kazanlar vurulū yağmır yağar. 90 çocuklar edirefinde dönēlē Ali dedem vē yağmır vē istiyoz dēler. 91 emine diye bi kadının bāladığı bilinmekTedir. 92 eskiden al yeşil bez bālālādı. 93 oraya iki kuruş para atāsın onlar harcanılı hayır için. 94 dileU gerçekleşenlē adaqlānı yerine getirilē. 95 ne dilediyse onu yapar. 96 çamlıkların bulunduğu yerde de yatır bulunur. 97 orda sādece yāmır duUası yapılmaktadır. 98 bayramlarda ēence yeridir. 99 salıncaqlar falan kұrulur. 100 ēlenilir. 101 bu kұzalaklā ertesi gün görülmez ne hikmetse...

102 asgerlerin duUasına ise çeşmenin yanda kaba āUaca (meşe ağacı) gidilir. 103 orda duUa edilī yapılı.

104 bunlān üç kardeş olduU bilinmekTedir. 105 ali Dede, Yunus Dede, Murat Dağındaki yatırdı.

106 murat daUındaki dedeyi düşman kұvuluyo dā başında kalıyo. 107 allah beni burada yalnız komasın diyo ve orda sıcak su çıkıyo yaz kış millet orda.

3.10. YUNUSLAR KÖYÜ

Derleme Yeri: Yunuslar Köyü

Kaynak Kişiler: Osman DEMİR

Yaş: 31

Eğitim: Tahsilsiz

Konusu: İnanışlar

1 burada yatır olduᵛu çün bu çamlara dekemiyolā. 2 haTTa bu göbaᵛları gözalakları döküldüᵛü zaman gaybolur. 3 bi dene gözalak yoKdur yēlēde. 4 biᵛvatandaş evine götümüş bunu yaᵛam diye de ḡızıl ḡızıl ateş gibi daᵛılmış. 5 hemen bi dā da yaᵛmamış. 6 ama biᵛkaç kere çam burada yıᵛılmış. 7 o gendi ḡuruyuP yıᵛılanlā biᵛşe deᵛil. 8 gözalaklā düşmez baᵛdıᵛın zaman bi iki ay sōna dökülmeye lāzım ama gaybolur. 9 bi dene göremessin. 10 bunun sebebi de birkaç dene yatır olmasıdır. 11 çam dedenin burda oldūnu heyelanla sürüne sürüne orā geldīni sembol olarak da en son o yere yapıldıᵛı anlatılıyo. 12 önceden o, cami avlusundaymış. 13 tuvaletin kenarındaymış. 14 ordan oraya getiriyolā. 15 burda biᵛşe vā mı diye. 16 taḡribad falan ediyolā. 17 sōna tekrar ustalāmız bunu evvelki şekline getiriyolā. 18 gördüᵛünüz gibi içersinde namaz ḡılāla bazı ētiyālā.

3.11. ABİDE KÖYÜ

Derleme Yeri: Abide Köyü

Kaynak Kişiler: Bu konuşma gizli alınmıştır.

Tarihi

1 yonan burā gēmiş. 2 bizimkilerden burdan Bursa üzerinden gel̄kene yukardaki düzlüce çıkmışlā. 3 bizimkiler tepede onlar aşşāda ateş etmişlē birbirlēne. 4 yonan kaçma süsi vēmiş. 5 hamidiye köprüsünde beklemişlē. 6 ordan geri dönmüşlē. 7 bizimkileri yenmişlē. 8 şehit çok vēmişiz. 9 civar köyler toplanıP kânılarına bütün ceseTleri toplayıP harman yapıP ateşliyolāmış. 10 bu derelerden altı ay insan cesedi okusu çıkmamış.

11 şurda bir tane bina vādı. 12 çota ağaç vādı. 13 bi de âbide vādı. 14 1944 depreminde yıkıldı. 15 1968 de köy oldu. 16 ilk muhtar İbrahim Karateki'dir. 17 denizli valisi bir dikili taş gönderiyo. 18 bunu Gediz Simav ortasına dikin diyo. 19 onlar da getiriP buraya dikiyolā. 20 1936-1937 lerde gönderiyo. 21 1936 da burayı şehitlik yapıcaz diyo. 22 kimse tāla vermiyo babam veriyo. 23 getiriP işte buraya yapıyolā.

Seğmenlik

24 yaren başı derler şindi senin gızın çıkıyo eli silehli bizler de çıkıyoz. 25 caminin oraya varıyoz:

26 seyit ettim olmayı

27 dibine eştim dolmayı

28 selamün aleyküm ağalā

29 hadin sizle gidem gelin almaya

30 dombudu, dumbudu gidiyoz.

31 tālaların olur çizisi

32 oyunların olur güzusu

33 merak etme hocam

34 Bu da Allah'ın yazısı

35 bunu deriz bu seferde gızın anasına:

36 kömürcüler yaķar kömürü

37 demirciler döver demiri

38 aēlama gızın anası

39 bu da Allah'ın emri

40 köyün harman yerini dolaştırırız. 41 gelin olduğu yere varırız. 42 gelini körpüden geçirirkene gelin elma atar kim kaparsa damatTan karşığu alır.

43 harman dövülür seç olsun

44 yağsın yağmırlar yerle yaş olsun

45 mıstafa gelinini getirivedik

46 hatırın gönün hoş olsun

47 Kadınlar gelinin yanına girerle. 48 düğün pazartesi başlar gelin perşembe çıkar.

Oyunlar

49 çingene ve Kız kaçıırma oyunudur.

50 düğünlerde gelinin eşyasını katır döşeği dedikleri adetçe eşyalarını sergilerle.

Türküler

51 çağır Karacoēlan çağır

52 taş düştüēü yerde ağır

53 yiēit sevdiğinden soēur

54 sorulmaya sorulmaya

55 meldilimi yüdüm arıtTım

56 gülün dalına da kurutTum

57 adın neydi ben unutTum

58 sorulmaya sorulmaya

59 biz yaren başı olarak önden iki kişi gidēdik. **60** arkamızdan seymenler gelīdi. **61** geline muhafaza olarak köyün h̄arman yerine atın üzerinde gelini getiririz. **62** gelin köy içinde dolaşTırıldıkTan sōna h̄arman yerine getirilir. **63** burada silah atılır. **64** ordan tekrar yola çıkılır. **65** gelin dereden geçirilir. **66** eskiden kışın oluyodu düünler şindi yaza döndü. **67** gelin köprüden geçerken atın üzerinden elma atar. **68** gençler bu elmayı kapardı. **69** onu kapan gidiP dāmatTan o elmanın karşılığını alır. **70** para alır. **71** tekrar h̄arman yerinde tüfek atılır. **72** tekrar dolaşıP dereden geçilir. **73** daha sonra dāmadın evine varılır.

74 ordan sōna gelin dāmat evine iner. **75** kadınlar gelinin yanına gider orda ēlenilē. **76** erkekler de ēlenilē. **77** düün pazartesi başlādı. **78** genellikle gelinler perşenbe günü çıkādı. **79** cuma sabā tekrar köylülē yemē çağrılı. **80** topluca tekrar düün yemeüi yenir ve ōleye dōru dağılır.

81 kadınlar def çalarak ēlenir. **82** erkeklē davıl zurnayla ēlenir. **83** erkeklē kadın kılıına giriP çingene oyunu oynalā. **84** bu oyunda kadın kılıına giriP erkek sırtına bir bohça yapıP evlēden ekmek yağ şeker isTer. **85** kız kaçırılı. **86** şu an yarenlik geleneüi yok. **87** düünün başladıüi gün keşkek döülürdü. **88** keşkek yemeği yapıldı. **89** çaşamma gün gızın çeñizi bir hayvanın üzerine sarılır köyün içi gezdirilī. **90** seyir yapılır. **91** dāmat ve sādıçlā gelir oynar sōna eşyālara bakarlā ve para koyarlādı. **92** düüne yakın dāmadın arkadaşları, gençler hayvanlarıyla daüa gider düün odunu getirir. **93** salıdan perşenbeye gadā yemek verilīdi. **94** nişanlılık dönemi uzun sürēdi. **95** bu süre içinde dāmatla gız hiç birbiriyle konuşmazdı.

3.12. ÇELTİK KÖYÜ

Derleme Yeri: Çeltik Köyü

Kaynak Kişiler: Fatma ÖZMEN – Zehra YÜCEL

Yaş: 83 – 82

Eğitim: İlkokul 2 – 3 gün gitmiş okula

1 ni yapıyõñuz bizi ni soracãñız? 2 ni etcãnız. 3 hastalımız vā sālımız vā gidiyõz geleyõz. 4 sen sõle ğı daha eskilēden biliyondur. 5 ihtiyar ğısmı ni ğonuşcak. 6 ğız istemeyelen Allah'ın emirilen Peyğamberin ğabirilen ğızını bā vē deriz. 7 vēcēse de herif düşünem daşınam der. 8 köyde hūşeş orağ ekēle. 9 daha eveli elimizile yolādık. 10 sonra da bağdığ orağ çıkTı. 11 omuya ığgāli hincik edemiyez.

12 gavağTan bir dā keselim

13 a benim allı testim

14 evvelden yârim idiñ

15 şimdi selāmı kesTin.

16 ekin biçēken bağırıldık

17 dere geliyor dere

18 ğumunu sere sere

19 ā beni götür yârimin

20 yârimin yanına.

21 ğara ğara ğarğala

22 ceviz yapırā ırgalā

23 vāman ğızla nıolur

24 gece gece ğurcalā.

25 yolma biçēken hep okuruduk bunları.

Çeltik İsmi

26 evvel zamandan gelmiş. 27 pirinç dikiyolâmiş evvelden emmē biz gōmedik dikildini ōle lağab gomuşlā.

28 şinci baban yûnan zamanında esgerdeymiş. 29 onun esgerlî Atatürk işiysinde oluyo gāli. 30 o zaman köye geliyo diyoki Binbaşım bizim köye eziyet ediyolādī. 31 bizim köye varamın bir eziyet eTirmeden süremin deyo. 32 ordan kâşımıza geliyolā. 33 o zaman annašta oluyo. 34 e görKman gonşulā deyo ben paketçinin Şabanım deyo. 35 ōle olunca eline sütünü alan, yo ıurdunu alan toplanıP. 36 garşılıyolā esgerimizi. 37 gāli Ābideye gadā sürüyō bizimkile. 38 urda gāli ikinci gün mü üçüncü gün mü duruyolā.

Girişte Şehitlik

39 ahe orda şehitlerimiz gālmış şehit mezerlî eTmişlē şehitleri gömmüşlē. 40 yaralıları tedavi edēken damlara sokulmuşlē beygirlerilen arkasına bālamışlē da aha orda bırakıvemişle. 41 kiminiñ golu gopuyo kiminiñ bacaı gopuP deprem oldu. 42 birinde gızıdım daha. 43 bubāmla mısır ekiyoduğ. 44 anamız da evdiydi. 45 sabah ekmeğine merdivenden ırlanīkan enmiş oluyō. 46 akça Beton çıkarın yer vā ya uraya çıkTık. 47 allah duman köpürür duru ne mināremiz gālmış ne bişimiz. 48 mallarımızı orā goy vedik yürüdük gāli. 49 sōna da evlendimizde gōdük gāli. 50 tälaya götücēdim gardaşımı. 51 bi sarsıntı bi çaprintı. 52 langır lungur döküldü çocuı bulamayan dūmadan ünnedim. 53 sesimi duymuyom o benim yanıma geldi. 54 ben onun yanına vādım. 55 yerine kēpiçden evlē yapTılā. 56 onādık giTtik.

57 evel zamanında plaklā çıkTığdı radyoda "Erzincan duman oldu hallarımız yaman oldu". 58 nası oldu ki o dedik. 59 ni canlā gurban oldu. 60 diñnedik nacab n oldu diye. 61 ee başımıza gelivēdidi zorumuş bōle gōdük hani.

Hıdırellez

62 esgiden hayvanları hıdırellez diye kesēledi. 63 şinci gidiyoz biz emme ya tavık ya da etini aliyoz ōle gidiyoz.

64 abadem dalda ğaldı

65 gözlerim yolda ğaldı

66 alceñ dediñ āmadıñ

67 merağım sende ğaldı.

68 minārede ezan vā

69 göl baccada gezen

70 göl baccada içinde

71 gün ğōmedik gözel vā.

72 ğırda ğoyun yayıla

73 kemikleri sayıla

74 çıkma gözel dışarı

75 seni gören bayıla.

76 su sızıyo sızıyo

77 daşların arasından

78 eğil bi ıyol öpem

79 ğaşların arasında.

80 iki sene ğıT*Tim ğafama girmedi. 81 ben de üç gün ğıT*Tim. 82 ğuzu
 ğüT*Türücem diye çıkardı. 83 ağliye ağliye ğaça ıgelidim tene buldukça.

84 öğretmenile gavga idēdim Ni gönderdin beni deye.

3.13. ESKİ MUHIPLER KÖYÜ

Derleme Yeri: Eski Muhipler Köyü

Kaynak Kişiler: Konuşma gizli alınmıştır.

Yağmur Duası Yapılır mı?

1 atalāmız sürekli ōda yapālāmış. 2 aç susuz meleşmeleri onlān yalvarması... 3 aylāca ğurak ğıT̄T̄inde bi_ıyağmır du_ıasına çıkalım diyolā. 4 imam ħalkā diyo ki yüzünüz vā mı yüzünüz vā mı? 5 biz yaradana bi_ışē mi veriyoz. 6 ezan okunūkan evden çıkmıyoñuz. 7 işte şōle bōle dēken ğōnūñü alıyolā. 8 bütün hayvanları orā_ıtopluyolā geçi ğoyun ni var_ısa ikindi vak̄T̄inde onnarı işēsinde, derenin kenarına bālayın diyo. 9 geliyo bi_ıduāya başlıyō duāya başladıktan sōna etrafımızı buluT̄ çıkmā başlıyō. 10 aylāca gök ğurağ ğidiyo. 11 tam buluT̄la bi_ıaraya geld̄inde ħoca çıkariyo pardüsesini, sıcakda ters giyiyo elini bōle aşşā dikdi_ıi anda yē_ıyerinden oynuyo. 12 derelē sel doluyo. 13 o dombayın kellesi nerdeyse bulun yoksa helāk olucaz diyo. 14 ordan ellēni ipe bağlıyolā. 15 Selin içine tekrar bağlıyolā buluyolā. 16 undan sōna hafiflemē başlıyo. 17 bizde de aynı gelenek devam ediyo.

Kına Gecesi Nasıl Yapılır?

18 K̄ını_ıgecesi vādır. 19 erkeklē, belli evlēn önünde nāme ederlē. 20 bazı ağalā beylē silah atalādı. 21 yarenlik oluyodu. 22 dü_ün oldu_ı zaman dağul vurulū. 23 dağul vurulduktan sōna çağırılā. 24 gelin K̄ını_ıgecesine gidem diye:

25 ğıyıdan ğıyıdan gidelim

26 ğıymatımızdan bilelim

27 hadin āyanlā

28 gelin almā gidelim

29 neşe olsun neşe olsun

30 ale gözlē yaş olsun

31 gayın ʁanası gelinini getirivēdik

32 ʁatrın gōnūñ ʁoş olsun

33 gōmüyanlā gōsün

34 gelinnen geçinemēn gālā

35 hodul hodul horlasın dēlē

Hastalıkları Nasıl Tedavi Edersiniz?

36 sarılık: Kōv çam suyu içdi ʁun çok sarılık olūla. 37 dermanın kesili. 38 añnından ben burada kesiverin okurum du ʁa ederim gidēle iyileşilē.

39 siil: benim elimde si ʁil var ʁıdı. 40 durmuş dayı sö ʁüt kesTi geldi. 41 sö ʁüdün gabiğını soydu. 42 si ʁilin başını kesTi. 43 sö ʁüdü ganına bulaştırdı. 44 geçcek si ʁil dedi.

Meşhur Bir Fıkra Anlatıyor;

45 u ʁamanıñ birinde gün, u yanna gidēkene önümüzden vuryo, bu yanna gelikene gine önümüzden vuryo. 46 nēsē, bunnā odada gonusmuşlā. 47 ya ʁu nāpcēz biz bu günnē bunu biz mahgēmē vērem dēmişlē.

48 güneşe mahgēmē vēmişlē. 49 undan sōna burē mahgēmē gēmişlē. 50 hakim ʁuzman nē vā demiş. 51 hâkim Bey biz bu yanna gelikene gün önümüze geliyo u yanna gidēkene önümüze geliyo nolceğ gālī deyo.

52 undan sōna hâkim bağmış bağmış.

53 buradan āşamneyin gidin, urdan sabālen gēlin demiş.

3.14. YAĞMURLAR KÖYÜ

Derleme Yeri: Yağmurlar Köyü

Kaynak Kişi: Âlime ÖZÇELİK

Yaş: 70

Eğitim: İlkokul 4'e kadar okumuş.

İnanışlar

Cenazeye ilgili inanışlar

Cenaze

1 gömüldü geldi mi hemen ğāli ağız açalā.

O ne demektir?

2 ölenin ağız açılmasın diye bişeylē yapılı yeni. 3 āşama da eren yapılı. 4 yemek verilī. 5 esKiden herkez evinde ni bişirdiyse ben onu goya varmışım eren bōle yapılmış.

Köstek Kesme

6 çocuk hōle 1,5-2 yaşına gitti mi köstēni kesēsın. 7 ben bile kesTim. 8 sülāleden kim daha hızlı yürüyosa, yolu üretiyōsa o çocuun abuç arasına bi metre ğāda ip ata. 9 Kōşa seyirdir. 10 urdan sonra ipi kese. 11 ayān dakılıP düştün mü o çocuk da düşse derlē.

Kırıkindi Yağmuru

12 anam ğızım yağmır yağıyo derdi. 13 eski ğaleyli ğazanlarımı çıkarī ğordu. 14 urdan sōna yağmır ğazenlēn içine dolādı. 15 onunla peynir mayalādı.

Bu Yağmurdan Almasının Sebebi Neydi?

16 bu yağmır temiz olur. 17 hem o gün doldurduğun ğazenlēle banyo edelēdi.

Ninni:

18 sallangeç ğurarız. 19 evel atarız bōle gergili yaparız.

20 çocuğu içine yatırırız. 21 ninni çekeriz ilk önce çocuğa gendini baKTircen. 22 eeee e ğuzum eeeee. 23 o da sā dik dik bağar. 24 az bōle iki üş hafta oldu mu

25 nenni nenni guzum nenni

26 uyu guzum uyu guzum uyu

27 böyü guzum böyü guzum böyü

28 nenni nenni nenni

29 mettaplara yörü guzum nenni

30 nenni guzum nenni nenni

31 nenni guzum nenni nenni

32 uyusun da böyüsün guzum

33 okullara yörüsün guzum

34 nenni yavrım nenni nenni

35 bōle nenni çekeriz. 36 hindi òle derlê ters giden evlâda seni böyüdürgen buna hiç hayırlı nennilê çekmedin mi denir.

37 uğursuzluk vardır

38 aranızda ğara kedi mi işedi derler

39 hindi hura Yeğınler kövü. 40 ğaçak erkeklê vâmiş. 41 hep erkek kadın dağa çıkmışlâ. 42 hiç gimselê ğalmamış. 43 iki ihtiyar ğâmiş. 44 fırında ekmek ediyolâmiş. 45 evlê boşaldığı zaman kedilê evde ğalmış. 46 başında da gencin biri köye giriyomuş. 47 ğomutanlâmi askeri gönderiyo git bak ğē bakem o köyde mi oluyō diye. 48 balan Bey Balan Bey kedi ne diyo bakın demiş. 49 bakın kedi şindi bōle elinlên bōle yıķayō bōle bōle yıķayo bōle bōle ğaşınıyō. 50 elini yüzünü siliyōmuş. 51 ğēn be askerlê ābile ne diy ne diyo. 52 bu yanlâda gidēseniz. 53 burda kedi işaret veriyomuş ğâli.

3.15. AKÇAALAN KÖYÜ

Derleme Yeri: Akçaalan Köyü

Kaynak Kişi: Zübeyde KARA

Yaş: 76

Eğitim: Tahsilsiz

Gediz Eski Düğünleri

1 bak ğızım bildiklēmī anlatem. 2 esgiden evlencek ölu olan analā düüne, davıla, bayram yerine, eveli de çeşme başına gidē, ğız bakādı. 3 bi dene ğız beendimi yanına iki goñşu ğāsı alır, ğızı istemē gidēdi. 4 düñürle gidinceye ğadā ğız goñşunun evinde durūdu. 5 ğız evde durdu mu ğınālādı. 6 eveli ayıPdı öle şelē. 7 olana da, ğıza da istōñ mu deye peK sorulmazdı. 8 zatı sorulsa da peK bi şe deyemezlēdi. 9 ğız evi ğızı vēmecese nasibiñizi başga yēde arañ dēdi. 10 eē vēceklēse edrafa bi sorām dēlēdi. 11 bi havta sōna olan evi bu sefē adamlānan istemē gidēdi. 12 ğız eviniñ göñlü oldu mu şu gün gēñ söz kesem derlēdi. 13 söz kesme geldiklēnde ğız evde olurdu, yalnız odaya girmezdi. 14 yemek yiñirdi, yemek yiñdimi iş bitēdi gali. 15 hem ğız gelenlēn ayaKKabılarını çeviridi. 16 bi de şu vā. 17 olanıñ vāsı olanı evēmede geç ğaldıysa olan vasınıñ ayaKKabısını eñserinen yere çakadı. 18 bu beni everiñ ğālī demekTi. 19 sona sıra gelinğız yapmā gelirdi. 20 gelinğız gedik başlarında yapılırdı. 21 arası uzaksa herangi (herhangi) bi vakıtta yapālādı. 22 gelinğızdan bi gün eveli olan eviñden duzundan ğarabiberine ğadā her şe ğız evine gelirdi. 23 ğız evinde yemeklē bişēdi. 24 herkes kendi akrabalanı çağırıdi. 25 olan evinin akrabaları galburlañ içine fındık, fıstıK, ekmek bi de ğıza ettiklēi geycekleneñ ğız evine gelirlēdi. 26 galburlañ üsTüne ya poçu yāut hacı bezi örtelēdi. 27 ğız evinde eveli yimek yiñirdi. 28 sona ğızın ākideşi ğızı odaya getiri. 29 ğızın ākideşi öndan ğız arKadan el öpelēdi. 30 gayınna alTın Takı getirdise ğıza dakādı. 31 sonu bāyülēden biri çıka tePsinen para toPlādı. 32 para ğıza veriliñce ğız canı ne istese onu alırdı. 33 gelinğızdan bi hafta sona gelinğız gāşılığı gidēdi. 34 olan eviniñ getirdi galburlañ içine bu sefē ğız evi olana edrafı pullu ipekli meldinnen alana geycek gor götürüdü. 35 düvüne garā verilince ğadā iki üş günde bi ğız evinde yimek yirledi. 36 olan evi boş gēmezdi, ğız evi de onları boş göndēmezdi. 37 düün oluncaya ğadā bayramda, ğandilde ğıza hediye alırlādı.

38 düüne garā verildi mi gedize sālīk muānesine gidēlēdi. 39 orda potōrafları çekilir, askıya çıkālādı. 40 gedize gideñlere Gediz göveci yidirmek ādetdi. 41 ğızın ēsig eṣṣāsı vāsa alınırdı. 42 ğızın yanında gideñ de hediye alıverlēdi. 43 muānenin havdasına düün başlādı. 44 evveli düvünle sekiz gün olurdu. 45 hinci üṣ dört günde bitiriyolā. 46 kına yemeklerini ğız evi gāṣılādı. 47 yalnız ğayınna bulgurnañ ekmeği getirīdi. 48 ğız evineñ olan eviniñ böyükleri ayrı ayrı kapı kapı dolaṣır "kına yimē geñ" deye herkesi çağırđı. 49 cumey āṣamı kına vurulurdu. 50 ğızın başına al örtele, tekbir çeke çeke bi yañda kına yakcek bi yañda da başı düzgün ğadın, ğızı getiri. 51 orta yere dürülü bi kilim ğarlā. 52 ğızın saçına ğına yakālāken ilāhi sōlemē başlālā. 53 ğızın saçınıñ ortasına bi dene yūsük ğorlā. 54 başını saralā kına iki üṣ gün kafada durū. 55 ṣinciki ğızla yakıldı gibi kafalānı yıkıyōlā. 56 ğızın kafasına alı örtele, yanıñdakilerin elini öpdürlē. 57 odadan çıkarılā. 58 ondañ sona yemek yirle soñada herkes dağılır gidē. 59 cuma günü ğız eviniñ saklı yukası olur. 60 o gün bussuru yuka yapala. 61 bocçasınnañ gelene hem sovra atālā hem yuka verlē. 62 bocçasınnañ geleñlere düüncü denir. 63 düüne geliyoz deye bi hafda boyunca gelirlē. 64 her geleñe sofrata tılır. 65 düüncü bocçasına bi gaP bulgur, fasilye gor getiri. 66 gediz bazarı gün ğızın saçını yıkamā gedize, hamama gidēlē. 67 ğireyi günü de düüncülē gelir. 68 örencik günü gece sicim yapāla. 69 o gün sabādan ğız arkıdeṣlerineñ ğız çağırma çıkā. 70 tek tek çāırmazsa darılırlā gēmezlē. 71 o gēce ğızla, teze gelinle dayı dayı ğiyinirlē. 72 geliñ olcek ğız ğeyinmez. 73 ğeyiñirse pek hevesliymiṣ deye ğınālā. 74 emeT gün olan evinin saklı yukası olur. 75 bu sefē dünürlē olan evine düüne geldik deye gelirlē. 76 kötāya bazarı gün ğeyim günüdür. 77 o günde ğızla çıkālā ğeyiniveñ ğeyiniveñ deye bütün köye çāırla. 78 ğızla bugün daha çeṣit ğeyiñirle, bu günde dayı dayı oynālā. 79 öñceden oyunculara yūka dāıdırla.

80 evveli ğız geliñ oluncaya gadā günlüg geycēni geyēdi. 81 ğeyim günü de günlüg geycēni geyē. 82 o gēce evveli ğız evinde oynālā. 83 olan evi evlēne gidē. 84 tePsilēn içine findık, fıstığ ğarla, kına ğorla, dāmādınan, sādıcı alırlā, davullānan gēce kına götürlē. 85 kınayı ğızın anasına findığ fıstığı da ğızın eteğine atālā. 86 geliñneñ dāmadı alırla muddālīga iresmi nekaha gidēlē. 87 ṣinci nekah güñdüz oluyō. 88 ğız nekahdan gelince birez dee oynā. 89 sona olan evi gidē. 90 ğıza abdes aldırlā yēre otudTurlā. 91 ayānıñ altına bi gaP ğorla o gaP ğızın olur. 92 eline ayāna kına yakālā. 93 kına yakāken ğızı ālaTınceye gadā mānilē

sölēlē. **94** o āşam ākīdeşleri ğızın yanında yatālā. **95** hava şavklandineñ çeşme başına elini, ayānı yıkamā gidē. **96** eline godukları parayı suya aldır. **97** sabālan üç tavık kesēlē. **98** bişirlē. **99** ğızın akrabāları üçē gözleme yapā getirir. **100** ğız boy abdesini alır. **101** ğızın zülüflēni başı düzgün biri ayırır. **102** olan eviñde yimekle bişe, gine dāvete geñ deye kapı kapı çağırlā, yimek yidirle. **103** ikiñdiye yakın ğız büyüklēnen helallaşır ellēni öpē. **104** düzülme oturu. **105** ayanā mesī olan cıbarına geydiddirlē. **106** bazıısı sarı çizme geyēdi. **107** namazdañ çıkañ milled olan eviniñ önünde toplaşırlā. **108** olan eviñde üş dene at düzēlē. **109** Biri geliñ atı, ötekiñle çeñiz katırır. **110** olan evi hep bir geliñ āma gidē. **111** dāmad geliñ āma gitmez. **112** sadıcañ berabē damısdada bekleyegor. **113** gayınta hocaynañ berabē ğızı yerindeñ galdırır, du  a edēlē. **114** ğızın alını hiç kimse açmaz. **115** atıñ yanına tes bi tekne gorlā, üsTüne post örtele, ğız bi kerede ata binē, binemedi mi şüPhe edēlē. **116** yola düzülürlē. **117** dāmad geliñ alayını gōdü mü evdeñ gide, ya'sıya gadā gemez. **118** ğızı eve guyālā. **119** otutTurlā yanına bi cıbadan görümce dikēlē. **120** cıbāda geliñ de gonuşmaz. **121** gonuşdu mu gıdlık olcek derlē. **122** ya'sıya yakın ğızı odaya guyālā, namazdan çıkanlā tekbirlēnen dāmad savmā gelirlē. **123** hoca imam nekahını gıyā. **124** tavuğun biri hocaya, biri sādıca, biri de gelinneñ damada verili. **125** dāmad odaya gireken geliniñ üstüne beyaz çāşaf ördele. **126** dāmad anasınıñ gerdiği ipi kesē, tasa depe odasına girē. **127** ertesi gün goñşula yatağ ğaldırma gelirlē. **128** geliniñ el öpmē götürüle. **129** dü  ün bitē.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1. SES BİLGİSİ:

a) Ünlülerde:

En eski Türkçede ve bazı Türk lehçelerinde var olduğu kanıtlanmış olan aslı uzun ünlülerin dışında, hece kaynaşması ve genellikle *ğ, b, l, r, y* ünsüzlerinin düşmesiyle ortaya çıkmış uzun ünlüler vardır: *ā, ē, ĭ, ō, ū*.

Bu tür uzun ünlülerin yanında, aynı ağız bölgesi içerisinde çok kısa söylenen a ünlüsü (*ǎ*) nün bulunması dikkati çekecek bir özelliktir. Kısa a ünlüsü gibi olmamakla beraber, diğer bütün ünlülerin de kısaldığı ve hattâ bazen düştüğü görülür.

Ünlü türemesi olayı da bölgemiz ağızlarının diğer bir özelliğidir. a ve o ünlüleri dışında diğer bütün ünlüler ön türeme olarak kelimeye eklenmektedir. İç ve son türeme de aynı şekilde dikkati çeker.

Dil benzeşmesini bazan *c, ç, l, ş, y* gibi ünsüzlerin inceltme etkileri bir tarafa bırakılırsa, bölgede ünlü uyumu çok kuvvetlidir.

Genzel ünlüler yok denecek kadar azdır ve bölgemiz ağızlarında genzelleşme yalnız a ünlüsü üzerindedir.

-ts- > -ss-, -n- > -l-, -ln- > -nn-, -ly- > -ll-, -mb- > -mm- değişimleri görülmektedir.” *ünnesiñ, bunñā, çāşamma*” gibi.

Ünlü değişmesi olayı çok sık görülmektedir. Özellikle: *ç, ş, r, j* gibi ünsüzlerin etkisiyle değişme çok sık görülmektedir.

ğ, k (> ğ), y, b ünsüzlerinin düşmesi ile oluşan *eşit ikiz ünlüler* ve *alçalan ikiz ünlülerin* örnekleri boldur.

Ünlü yuvarlaklaşması bir iki örnek dışında, pek rastlanmayan bir ses olayıdır. Uyum değişmesi olayının örnekleri de bol değildir. En fazla değişme *a-a > e-e* değişmesidir.

b) Ünsüzlerde:

Ön ses ünsüzlerinden tonsuz art damak *ķ-* sının tonlu *ğ*'ya dönüşmesi ve bu dönüşmenin bütün bölgede kuvvetli oluşu belirgin bir özelliktir. Bu tonlulaşma *-g-*, ve *-ğ-* olarak da görülür.

Pek fazla örnek vermemekle beraber, iki ünlü arasındaki eski, tonlu *-ğ-* ve *-g-* ünsüzlerinin sızıcılaşmasından kaldığı kelimeler vardır.

v-, b- > p- değişimi ile ortaya çıkmış olan Türkçe ve yabancı kelimelerin örnekleri fazla değildir.

İç seste bulunan çift ünsüzler bölgemiz ağızlarında pek fazla barınmamışlardır. Bu ünsüzlerin birincisi ya da ikincisi genellikle düşmüştür: evel “ evvel” gibi.

İç seste ünsüz değişimlerinin örnekleri boldur. İç seste tonlulaşma ile beraber tonsuzlaşma da yan yanadır.

Ünsüz benzeşmesinin örnekleri fazla olmamakla beraber ünsüz ikizleşmesi görülmektedir.

Son ses ünsüz değişimleri bâzı ağızlarda çeşitlilik gösterir; *ñ* ünsüzü bölge ağızımızda varlığını sürdürmektedir.

Bölgemiz ağızlarının en belirgin ve pek sık rastlanan ses olaylarından birisi de ünsüz düşmesi olayıdır. İçseste bulunan *ğ, h, l, r, s, v, y* ünsüzleri iki ünlü arasında eriyerek uzun ünlüleri oluştururlar.

Sızıcı ünsüzlerden *f, ğ, h, l, r, s, v, z*

Patlayıcı ünsüzlerden *k / k, n, t*

Yarı ünlü *y*

Bölgemiz ağızlarında genellikle düşer. Bu düşme sırasında , bazen ünlü uzaması görülür, bazen de görülmez. En çok görülen, *r* düşmesi olayıdır.

Hece kaynaşması ve hece yutulması olayları da bölgemizin karakteristik özelliklerindedir.

2.ŞEKİL BİLGİSİ:

Gediz ve yöresinde *ğ-* kuvvetlidir. Birinci şahıs çekiminde *-m* yerine *-n* kullanılır.

Şekil bilgisi (Morphologie)nin bölgemizde görülen karakteristik özellikleri de şunlardır: Bilhassa Gediz ve yörelerinde isim hallerinde değişiklik görülür.

Yönelme hal eki, normal kullanımının yanı sıra, bazen belirtme hâli eki gibi kullanılabilir.

Olān baña seviyosan (oğlan beni seviyorsan) (1-99)

Koyuna saldıım düze (koyunu saldıım düze) (2-32)

Üstüne örtēlē (üstünü örterler) (6-11)

Köye gezdire gezdire (köyü gezdire gezdire) (6-62)

Bizi ni soracānız (bize ne soracaksınız) (12-1)

Diğēr hâl eklerinde dikkati çeken bir özellik yoktur.

Çokluk ekleri genellikle *-lā / -lē, -nar / -ner, -nā / -ne* ekleridir.

Gelecek zaman eki *-cak / -cek* olarak kendini gösterir. Bazen gelecek zaman eki olan *-cak* yerine *-ceg, -cen* kullanılır: *olcek* (15-72) < olacak, *yakcek* (15-50) < yakacak, *alceñ* (12-16) < alacaksınız, *baKTırcen* (14-21) < baktıracaksın, *ni olcen* (8-7) < ne olacaksınız

Şimdiki zaman eki:

-jom / -jon

-joz

-joñ

-joñuz

-jo, -jō

-jolā

SÖZLÜK

A

ağaç: Ağaç

ahlad: Ahlat, yabani bir ağaç

akıdeş: Arkadaş

āmet: Ahmet

annašta: Karşıda

āşam: Akşam

āşa: Ayşe

avlı: avlu

ayan: Muhtar azası

B

Bacca: Bahçe

Başga: Başka

Bazā: Cumartesi

Beraba: beraber

Bocça: bohça

Büssürü: bir sürü

C

Cıbar: Çocuk

Cume āşamı/pēşembe: Perşembe

cumey : Cuma

cumey ertesi: Cumartesi

Ç

çapıt: Küçük bez parçası

çāşaf: Çarşaf

çeñiz. Gelin olacak kızın eşyası. Çeyiz

çivt: Çift

D

damısdā: Teras gibi bir yer

dene: Tane

dıĝa: Küçük tava

düvün: Düğün

E

emeT gün: Emet günü, Salı günü

erişberlik: Çiftçi (rençber) geçimini toprak ekerek sağlayan kişi

eşger: Asker

ēsig: Eksik

eşşā: Eşya

ettiyā: İhtiyar

evel: Evvel, önce

enseri: çivi

F

fasilye: Fasulye

G

ġap: Kap

ġafa: Kafa, baş

ġalbır: Kalbur

ġalebe: Kalabalık

ġānı: Kaġrı

ġālara: Kadınlara

gavur: Müslüman olmayan, gayrimüslim

ġayınna: kaynana

gediz pazarı: Cumartesi

gelingız: Nişan

giloş:

gırmık: Soğan

ġıymatlı: Kıymetli ,değerli

gireyi: Pazar

gobak: Kozalak

ġoyun: Koyun

ġōzēce: Güzelce

ġüvey: Damat

H

haşeş: Haşhaş

havlı: Havlu

herangı: Herhangi

herkez: Herkes

hincik: Şimdi

hinci : Şimdi

I

ıbrık: Su kabı

ıramatlık: Rahmetlik

ırgalamak: Sallanmak

ısmav gidimi: Simav gidimi, Salı

ısmav bazarı: Simav pazarı, Çarşamba

İ

ileşberlik: bkz. erişbe

iresmi: resmi

K

Kepcen: Cepken, Ege bölgesinde erkeklerin giydiği yelek

keşgek: Et ile dövülmüş buğdaydan yapılan bir çeşit yemek

koñşu: Komşu

kō-: Koymak

kōtāya: Kütahya

L

lagap: Lakap

M

mettap: Mektep

mintan: Bir ölçü birimi

muane: Muayene

muddā: Muhtar

N

nacak: Balta

nekah: Nikah

O

ōlan: Oğlan

Ö

ōle: Öyle

örencig: Pazartesi

özengi: Üzengi

P

Pavlika: Fabrika

Pelivan: Pehlivan

potōraf: Fotoğraf

S

sığmeçe:

sādıc: Damadın yakın arkadaşı

seymen: Köyden köye gelin almaya giden güvey yanlısı, atlı, davullu,zurnalı, silahlı ve cepken giyinmiş delikanlı alayı

sicim: ip

sōña: Sonra

sovra: Sofra

Ş

Şavklandinen : Işığın yansıması şavklandığı zaman

T

Tāla: Tarla

tandır: Ekmek yapılmak için kullanılan yerden aşağıya yapılmış çukur

tingır: Saçtan yapılmış küçük soba

teze : taze yeni

tozluk:

U

Urda: Orada

Urgan: Kalın ip

Ü

Üş : üç

V

vāsı: babası

vakıt: vakit zaman.

Y

Yuka: yufka

KAYNAKÇA

- BANGUOĞLU, Tahsin, (1974), **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara.
- BURAN, Ahmet, (1996), **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yay., Birinci Baskı, Ankara.
- DEMİRCAN, Ömer, (2001), **Türkçenin Ses Dizimi**, Der Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.
- Derleme Sözlüğü I**, (1963), TDK. Yay. , Ankara.
- ERGİN, Muharrem, (1998), **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basın / Yayın / Tanıtım, Birinci Baskı, İstanbul.
- GÜLENSOY, Tuncer, (1988), **Kütahya ve Yöresi Ağzları**, TDK Yay., Birinci Baskı, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer; BOZ, Erdoğan, (2004), **Eski Anadolu Türkçesi**, Gazi Kitabevi, Birinci Baskı, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, (1974), **Türk Dilinde Edatlar**, Millî Eğitim Basımevi, İkinci Baskı, İstanbul.
- (1984), **Türk Dilinde Fiiller**, Cönk Yay., Ankara.
- (1992), **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Kültür Bakanlığı Yay., İkinci Baskı, Ankara.
- <http://www.gedizihl.net>, (10.07.2010).
- <http://www.kutahyakultur.gov.tr>, (10.07.2010).
- KARAHAN, Leyla, (1996), **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, TDK Yay., Birinci Baskı, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (1994), **Güney- Batı Anadolu Ağzları**, TDK Yay., İkinci Baskı, Ankara.
- , (2003), **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yay., Birinci Baskı, Ankara.
- ÖZÇELİK, Sadettin-ERTEN, Münir, (2005), **Türkiye Türkçesi Dilbilgisi** Dicle Üni.
- PINAR, Mehmet, (2004), **Çağlar Boyunca Gediz**, Eski Gediz Belediyesi Kültür Yayınları.
- TDK, (1998), **Türkçe Sözlük**, TTK Basımevi, Birinci Baskı, Ankara.

TAYŞI, Mustafa, (2007), “ Tavşanlı Ve Yöresi Ağz İncelemesi” **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya.

TEKİN, Talat, (1995), **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Şafak Matbaacılık, Birinci Baskı, Ankara.

-----, (1980), “Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine” **Genel Dilbilim Dergisi**, S.7-8, Ankara, s.10-17.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1932), **Bizans ve Selçukiyle Ger miyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri**, Devlet Matbaası, Birinci Baskı, İstanbul.

VARLIK, Mustafa Çetin, (1974), **Ger miyan-Oğulları Tarihi (1300-1429)**, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara.

-----, (1988), “16. yy da Kütahya Sancağı”, **Belle ten**. S. 202:Nisan, s. 148-152.

DİZİN

A

Ağız, 131
 Aslanapa, 3, 4, v, vi, 16, 18, 19, 20, 22,
 23, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 38,
 39, 46, 47, 48, 52, 56, 57, 58, 62, 63,
 65, 66, 67, 69, 70, 71, 76, 77, 79

B

Bağlaçlar, 79
 Belirtme durumu, 43, 52
 Benzeşme, ix, 36, 37

Ç

Çıkma durumu, 45, 52
 Çıkma Durumu, 45

D

Diş, 1
 Dudak, 1
 düvün, 35

E

Edatlar, xi, 78, 79, 130
 Ek fiil, 71, 72, 73, 74
 Eşitlik Durumu, 46

F

Fiiller, 62, 74, 75, 76, 77, 130

G

Gediz, 3, 4, v, vi, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
 10, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 22, 23,
 24, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
 36, 38, 39, 43, 46, 47, 48, 52, 54, 56,
 57, 58, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 71,
 76, 77, 79, 106, 110, 120, 121, 124

H

Hece kaynaşması, 42, 124

İ

İkiz ünlüler, 21
 İkiz Ünlüler, 21
 İkizleşme, 33
 İsim, 49, 50, 76, 130
 İsimler, 42
 İyelik ekleri, 77

S

Ses, viii, 17, 31, 37, 130
 Sıfat, xi, 49, 76
 Sızıcılaşma, ix, 34

Ş

şahıs, 30

T

Tonlulaşma, ix, 34
 Tonsuzlaşma, ix, 34
 Türeme, viii, ix, 29, 30, 32

Ü

Ünlü, viii, 1, 22, 23, 24, 26, 1, 32, 123

Ünsüzler, 1, 39

Y

Yapım ekleri, 48

Yer değiştirme, 37

Yönelme durumu, 43, 52

Z

Zarf, xi, 77